

TÜRKİYE BÜYÜK MİLLET MECLİSİ

MİLLÎ DAYANIŞMA,
KARDEŞLİK VE DEMOKRASİ
KOMİSYONU
RAPORU

18.02.2026

EGEMENLİK KAYITSIZ ŞARTSIZ MİLLETİNDİR

TÜRKİYE BÜYÜK MİLLET MECLİSİ

**MİLLÎ DAYANIŞMA,
KARDEŞLİK VE DEMOKRASİ
KOMİSYONU
RAPORU**

18.02.2026

EGEMENLİK KAYITSIZ ŞARTSIZ MİLLETİNDİR

İÇİNDEKİLER

TAKDİM.....	5
1 - KOMİSYON ÇALIŞMALARI.....	13
1.1. Komisyon Kuruluşuna Giden Süreç.....	15
1.2. Komisyonun Kurulması, Yapısı ve Çalışma Prensipleri	16
1.3. Komisyonun Teşekkülünde Esas Alınan İlkeler	17
1.4. Komisyon Çalışmalarının Demokratik Olgunluğu	18
1.5. Komisyonun Toplumsallaşmasının Önemi ve Önceliği	19
2 - KOMİSYONUN TEMEL HEDEFLERİ	21
2.1. “Terörsüz Türkiye” Hedefi.....	21
2.2. Demokrasinin Güçlendirilmesi Hedefi.....	23
2.3. Kalkınma ve Ekonomik Refah Artışı Hedefi.....	23
3 - TÜRK-KÜRT KARDEŞLİĞİNİN TARİHİ KÖKLERİ VE KARDEŞLİK HUKUKU ..	27
4 - KOMİSYONDA DİNLENEN KİŞİLERİN MUTABAKAT ALANLARI	33
5 - PKK’NIN KENDİSİNİ FESHETMESİ VE SİLAH BIRAKMASI	35
6 - SÜRECE İLİŞKİN YASAL DÜZENLEME ÖNERİLERİ	37
6.1. Kritik Eşik: Örgütün Silah Bırakması	38
6.2. Toplumsal Bütünleşmeyi Güçlendirecek Yasal Düzenlemeler	38
6.3. Örgüt Mensuplarının Durumu	39
6.4. Toplumsal Bütünleşme	39
6.5. İzleme ve Raporlama Mekanizması.....	40
6.6. Süreçte Görev Alanlara Yasal Güvence Sağlanması.....	40
7 - DEMOKRATİKLEŞME İLE İLGİLİ ÖNERİLER	41
7.1. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM) ve Anayasa Mahkemesi (AYM) Kararları.....	42
7.2. Yargılama ve İnfaza İlişkin Düzenlemeler	43
7.3. Hak ve Özgürlüklerin Genişletilmesi ile İlgili Düzenlemeler	43
7.4. Yerel Yönetimler.....	45
SONUÇ VE DEĞERLENDİRME	47
EKLER	51

TAKDİM

Millî Dayanışma, Kardeşlik ve Demokrasi Komisyonu çalışmaları Türkiye Büyük Millet Meclisinin temsil gücü ve demokratik meşruiyeti içerisinde yürütülen, toplumsal barışın, birliğin ve millî dayanışmanın güçlendirilmesine yönelik tarihî sorumluluğun bir yansımasıdır, ifadesidir.

Halkımızın uzun yıllar boyunca ağır bedeller ödeyerek karşı karşıya kaldığı sorunlar, Gazi Meclisimizin yasa yapıcı ve denetleyici niteliğiyle ele alındığında kalıcı bir çözüm ufku kazanmaktadır.

Bugün terör meselesinde tarihî bir dönemden geçiyoruz. Bu süreçte millî iradenin tecelligâhı olan Gazi Meclisimiz üzerine düşen vazifeyi tereddütsüz bir biçimde üstlenmiştir.

On yıllardır ülkemizin enerjisini ve kaynaklarını tüketen ve ülke olarak ağır bedeller ödediğimiz terör eylemleri, kalkınma ufkunu daraltmış, sosyal bağları örselemiş ve siyaseti sadece güvenlik reflekslerine sıkıştırmıştır.

Soğuk savaşın sona ermesiyle birlikte, terör örgütleri artan bir biçimde, bölgemizde bölünme ve parçalanmanın, vekâlet savaşlarının aparatı olarak kullanılmış; yerel sorunlar küresel hesapların aracı hâline getirilerek toplumsal fay hatları bilinçli bir şekilde derinleştirilmiştir.

Coğrafyamızı bir asır önce etnik, mezhebî ve dinî farklılıklar üzerinden bölmeye çalışanların, yine aynı hedefler peşinde koşmalarını engellemek için terörün tamamen ortadan kaldırılması, tam manasıyla kalıcı barış ve huzur ortamının sağlanması, tarihî bir sorumluluk olarak karşımızda durmaktadır.

Bölgemizde bugün yaşanan istikrarsızlık, adaletsizlik ve demokratikleşme sorunları emperyal müdahalelerin bıraktığı derin izlerin birer sonucudur. Bu müdahalelere bizim cevabımız ise daha fazla kardeşlik ve daha fazla bütünleşmedir.

Türkiye, küresel emperyal güçlerin hilafına, bölgemizde bütünleştirici politikaların öncüsü olmaya devam edecektir.

Güç dengelerinin değiştiği, jeopolitik risklerin arttığı bir ortamda Türkiye'nin iç kalesini tahkim ederek, bölgesinde kalıcı barış ve istikrarı sağlaması hem kendi güvenliği hem de bölgesel düzen açısından yeni imkân ve fırsatları ortaya çıkaracaktır.

Türklerin, Kürtlerin, Arapların bölgede yaşayan diğer kardeş halklarla birlikte oluşturacağı doğal ittifak, bölgede emperyalistlerin kurguladığı dağılma ve parçalanma senaryolarını bozacak, planlarını etkisiz hâle getirecek bir dönemi başlatacaktır.

Milletimiz, bozguncu emellerden daha güçlü bir birlik, kardeşlik ve bütünleşme iradesine sahiptir.

Türkiye'de terör meselesinin kalıcı biçimde çözülmesi sadece güvenlik boyutuyla sınırlı olmayan, çok boyutlu, çok yönlü, çok katmanlı ve çok taraflı politikaları zorunlu kılmakta, siyasal meşruiyet, toplumsal kabul ve demokratik kapasitenin aynı anda güçlendirilmesini gerektirmektedir.

Öte yandan dünyamız uluslararası kurumların meşruiyet tartışmalarıyla çöküşe geçtiği, kural bazlı uluslararası sistemin yerine sadece güçlülerin kendi kurallarını dayattığı bir döneme doğru hızla ilerlemektedir.

Böylesi bir dönemde devletlerin egemenliğini, güvenlikleriyle toplumsal bütünlüğü aynı anda aynı irade çizgisinde tutabilme kudreti üzerinden değerlendirmek gerekir.

Küresel sistemin her krizinde ne yazık ki en fazla yıpranan alan insan onuru ve hukukun üstünlüğü olurken, adaleti sağlama gücü zayıflayan her yapı toplumda umut yerine yeni kırılگانlıklar meydana getirmektedir.

Yakın çevremizde ve bölgemizde kimlik temelli fay hatlarının diri tutulması ve çatışma alanlarının genişlemesi ölkemize çok yönlü sorumluluklar yüklemektedir.

İçeride millî dayanışmamızı derinleştirirken, bölgemizde barış sağlamaya yönelik çabalar, refahın artırılması ve adalet duygusunun güçlendirilmesiyle birlikte üstlenilmesi gereken yeni vazifeler olarak önümüzde durmaktadır.

Ölkemizde kardeşlik, esenlik ve toplumsal barışı büyüten her sözü ve her adımı en güçlü şekilde desteklemekteyiz. Bu mesele, farklılıkları derinleştiren ezber kalıplarla değil; basiretli bakış, samimi yaklaşım ve kararlı adımlarla çözüme kavuşacaktır.

Bu konu, varlığımızı ve yarınımızı ilgilendiren niteliğiyle, dar siyasi çıkarların veya risk hesaplarının konusu asla olamaz; dar siyasi çıkarların ve risk hesaplarının ötesinde bir realitedir.

Kalıcı sükûnetin sağlam temeller üzerinde yükselmesi, güvenliğin yanında hukuk devleti pratiğini, demokratik siyaset ahlakını ve millî dayanışma iradesini aynı anda kuvvetlendiren birliği gerektirmektedir. Terörün ölkemizin gündeminden çıkarılması her birimiz için tarihî bir sorumluluktur.

Ortak geleceğimize dönük her adım, Gazi Meclisin denetimi ve toplumsal meşruiyetle ilerlediğinde, alınan tedbirler hukukla tahkim edilmiş bir istikamete doğru sağlam bir şekilde ilerleyecektir.

Türkiye Büyük Millet Meclisi, millî iradenin tecelligâhı olarak milletimizin geleceğini ilgilendiren her meselenin meşru çözüm adresidir.

Millî Dayanışma, Kardeşlik ve Demokrasi Komisyonu, tarihî sorumluluğun Meclis zeminine taşınması için teşekkül ettirilmiş bir komisyondur.

Bu çatı altında; açık diyalog ve karşılıklı saygı içinde kardeşliğimizi güçlendiriyoruz. Millî Dayanışma, Kardeşlik ve Demokrasi Komisyonu, acılarımızı inkâr etmeden geleceği birlikte kurma kararlılığının açık bir ifadesidir. Bu çerçevede, zaman geçse de acıları geçmeyen kayıpları unutmadan, hatıralarına saygıyla sahip çıktığımızı vurguluyoruz.

Komisyonumuz, milletimizin her türlü düşüncüyü baskıdan, ön yargıdan ve çekincelerden ari biçimde ifade edebilecek kabiliyete, ırfana ve olgunluğa sahip olduğunu da göstermiştir.

Ortak akli ve asgari müşterekleri önceleyen bir yaklaşım benimseyerek; uzlaşi zemininden uzaklaşmadan meseleler derinlikli biçimde tartışılabilmiş, ele alınabilmiştir.

Siyasal hayatın son dönemde ürettiği temaslar, kamu vicdanında büyüyen huzur talebi ve örgütün silah bırakmasına dönük gelişmeler, Meclisimizin temsil gücünü daha görünür kılan bir istişareyi gerekli kılmıştır.

Elinizdeki rapor, Komisyon çalışmalarının olgunlaştırdığı müşterek idraki belirginleştirme amacı taşımaktadır. Partilerimizin ekler kısmında yer alan raporlarının da okunmasını kolaylaştıracak kavramsal bir çerçeve sunmaktadır. Komisyona katkı sunan partilerimizin raporları, kendi siyasal duruşlarını bir tutum belgesi şeklinde kamuoyuyla paylaşan birer politika belgesidir.

“Türkiye Modeli” olarak adlandırılan yaklaşımın kurucu ilkeleri millî iradeye dayanan siyasal bir metin disiplini içinde kayda geçirilmekte; kamu düzeninin korunması, hak ve hürriyet alanının genişlemesi, toplumsal bütünleşmenin güçlenmesi, demokrasinin ilerlemesi ve refahın kalıcı biçimde büyümesi birbirini tamamlayan tek bir bütünün parçaları olarak ele alınmaktadır.

Komisyunun ortaya koyduğu yaklaşım, örgütsel yapının fesih ve silah bırakmasının güvenli biçimde teyidiyle birlikte yürürlüğe alınması düşünülen idari ve hukuki düzenlemelere rehberlik edecek ilkeleri belirlemeyi, tespit ve takip mekanizmalarında öngörülebilirlik sağlamayı, toplumla uyum adımlarını özgürlük ile güvenlik dengesini koruyan bir çerçevede tasarlamayı hedeflemektedir.

Rapor; af mahiyetinde algı üretecek başlıklardan uzak duran, hukuk düzeninin belirlilik ilkesini merkeze alan ve kamu vicdanının hassasiyetini gözeterek yaklaşımın ana hatlarını ortaya koyarken, devlet aklıyla millet vicdanını koruyan demokratik iradenin aynı bütünlük içerisinde harekete geçtiğinde toplumsal barışın kalıcı zeminini kurduğuna da işaret etmektedir.

Terörsüz Türkiye hedefi daha geniş bir ufukla terörsüz bir bölge tasavvuruna açılmakta; iç huzuru pekiştiren her adım, bölgesel ve küresel adalet arayışında Türkiye'nin gücünü artırmaktadır.

Meclisimizin görevi, müşterek hayatın hukukunu kurmak, farklılıkların sesini ortak geleceğin sesine katmak, her yurttaşın kendini eşit, güvende ve saygın hissettiği demokratik yapıyı güçlendirmek ve hürriyet ufkunu genişletmektir.

Millî Dayanışma, Kardeşlik ve Demokrasi Komisyonu, toplumsal huzur ve sükûnu zedeleyen terör eylemleri ve şiddet iklimini sona erdirmeye iradesini rapor hâline getirmiştir.

Raporun giriş bölümü ve değerlendirmeler kavramsal bir çerçeveye sunmayı, Komisyon çalışması boyunca oluşan ortak idraki ortaya çıkarmayı ve çatışma çözümleri konusunda uluslararası literatürde “Türkiye Modeli” olarak tanımlanacağına inandığımız Komisyon çalışmalarının ilke ve hedeflerini siyasi bir metin disiplini içinde kayda geçirmeyi amaçlamaktadır.

Şeffaf ve açık yaklaşımımız sayesinde Komisyon toplantıları kamuoyu tarafından ilgiyle takip edilmiş; çalışmalara ilişkin gelişmeler medya organlarında geniş yer bulmuş ve süreç milletin denetimine açık bir şekilde ilerlemiştir.

Yaptığımız çalışmalar, gelinen aşamayla sınırlı ve tamamlanmış bir süreç olarak değerlendirilemez. Komisyonumuzun sergilediği sağduyulu, kapsayıcı ve çözüm odaklı yaklaşım; yarının güçlü, etkili ve huzurlu Türkiye'sine uzanan sağlam bir çerçeve ortaya koymuştur.

Komisyonumuz tarafından titizlikle hazırlanan rapor, bundan sonraki süreçte atılacak adımlara istikamet çizen ve ortak hedefler doğrultusunda yol gösteren kıymetli bir başvuru metni olma özelliğini taşımaktadır.

Komisyon raporumuz bu anlamda bir nihayet değil, bilakis atılan ve atılacak kararlı adımların mihenk taşı olarak kabul edilmelidir.

Yeni bir anayasa hazırlama konusu ise Komisyonumuzun görev alanında olmamakla birlikte, ülkemiz için tehir edilemez, yerine getirilmesi gereken ortak bir ödev ve sorumluluk olarak önümüzde durmaktadır.

Komisyon çalışmalarının neticesinde, raporda bahsedilen düzenlemeler ve önerilere ek olarak siyasi partilerimizin daha önce çeşitli vesilelerle kamuoyuyla paylaştığı raporlarda ifade ettikleri daha demokratik, sivil, özgürlükçü, katılımcı ve kapsayıcı yeni bir anayasaya ihtiyaç duyulduğu da aşikârdır.

Ayrıca Türkiye Büyük Millet Meclisi İçtüzüğü'nde, Siyasi Partiler Kanunu ve seçim kanunlarında yapılacak demokratik değişiklikler de yüce Meclisimizin sorumlulukları arasındadır.

Komisyonumuzun adını oluşturan Millî Dayanışma, Kardeşlik ve Demokrasi hedefi bu adımların da atılmasıyla birlikte nihayete erecektir.

Bu çerçevede, sorunun çözümü için ilk ve önemli adımları atarak meseleyi bir devlet politikası olarak benimseyen ve benimsenmesini sağlayan

Cumhurbaşkanımız Sayın Recep Tayyip ERDOĞAN’a, yaptığı kritik ve yol gösterici çağrılarla sürecin başlamasını sağlayan Sayın Devlet BAHÇELİ’ye, başta milletvekillerinin temsilini sağlamaları olmak üzere Komisyona samimi destek veren genel başkanlar Sayın Özgür ÖZEL’e, Sayın Tuncer BAKIRHAN’a, Sayın Tülay HATİMOĞULLARI ORUÇ’a, Sayın Mahmut ARIKAN’a, Sayın Ali BABACAN’a, Sayın Ahmet DAVUTOĞLU’na, Sayın Zekeriya YAPICIOĞLU’na, Sayın Muhammed Ali Fatih ERBAKAN’a, Sayın Erkan BAŞ’a, Sayın Seyit ASLAN’a, Sayın Önder AKSAKAL’a ve Sayın Gültekin UYSAL’a da hassaten teşekkürlerimi ifade ediyorum.

Geçmiş dönem Türkiye Büyük Millet Meclisi başkanları, bakanlar, ilgili kamu kurumlarının temsilcileri, Millî İstihbarat Teşkilatı Başkanı, şehit aileleri ve gaziler, sivil toplum temsilcileri, baro başkanları ve hukuk çevreleri, insan hakları örgütleri, işçi ve memur sendikaları ile işveren temsilcileri, akademi camiası, düşünce kuruluşları, emekli güvenlik mensuplarımızın temsilcileri, gençlik ve kadın sivil toplum kuruluşları gibi alanlardan 137 kişi dinlenmiş ve bu dinlemelerin her biri rapora büyük katkı sunmuş, raporun ufkunu genişletmiştir.

Büyük bir demokratik olgunluk ve titizlikle çalışmalarını sürdüren Komisyon üyesi milletvekillerimizin her birine, fedakâr gayretleriyle çalışmalarımızı kolaylaştıran İdari Teşkilat mensubu arkadaşlarımıza ve milletimizin doğru bilgiye erişmesi için büyük bir sorumluluk bilinciyle çalışan değerli basın mensubu arkadaşlarımıza bu tarihî görevdeki katkıları nedeniyle teşekkür ediyorum.

Sorumlu ve yapıcı tutumları sebebiyle katkı sunan herkese ayrı ayrı teşekkürlerimi ifade ediyorum. Uzlaş ve diyalog kültürünün bundan sonraki süreçte de aynı kararlılık ve samimiyetle yürütülmesini canıyürekten temenni ediyorum.

En büyük teşekkürümüz ise desteklerini her daim yanımızda gördüğümüz ve hissettiğimiz aziz milletimizdir.

Son olarak; Komisyonumuz teşekkül etmeden hemen önce aramızdan ayrılan; sürecin sükûnetle yürümesi, güven zemininin korunması ve ortak aklın güçlenmesi için büyük emek veren Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkan-vekilimiz, değerli dostum Sırrı Süreyya ÖNDER’i rahmet ve minnetle yâd ediyorum.

Komisyon çalışmalarımız kapsamında görüşlerine başvurduğumuz; sahada insan hayatına dokunmayı kendisi için vazife bilmiş insani yardım gönüllüsü, eğitimci Vahdettin KAYĞAN kardeşimi de rahmetle anıyorum.

Milletimizin huzuru, bölgemizin istikrarı ve toplumsal barış ülküsü için sivil toplumda, siyasette ve halkımıza hizmetin farklı alanlarında emek veren her biri kıymetli insanlarımızı şükranla; ortak vatanımızın esenliği uğruna canını veren şehitlerimizi rahmetle, gazilerimizi hürmet ve minnetle yâd ediyorum.

Aziz hatıraları; atacağımız her adımda, insan onuruna, adalete ve ortak geleceğimize karşı taşıdığımız sorumluluğu, hepimize daha güçlü biçimde hatırlatmaya devam edecektir.

Numan KURTULMUŞ
TBMM Başkanı

1 - KOMİSYON ÇALIŞMALARI

Millî Dayanışma, Kardeşlik ve Demokrasi Komisyonumuzda ele alınan “Terörsüz Türkiye” hedefi, esasında dönemsel bir söylem ya da konjonktürel bir hamle değil, devlet politikasıdır. Vatandaşlarımızın ortak geleceğini garanti altına alan bir yaklaşımın sonucudur.

Daha önce de bu sorunun çözümü defaatle denenmiş fakat çeşitli nedenlerle sonuçlandırılmamıştır.

Geçmiş dönemlerde merhum Turgut ÖZAL’ın demokratikleşme ufkunu genişleten yaklaşımı, merhum Erdal İNÖNÜ’nün çözüm önerilerini sistematik bir çerçeveye kavuşturan bakış açısı, merhum Süleyman DEMİREL’in devlet tecrübesiyle yürütülen çözüm arayışları ve merhum Necmettin ERBAKAN’ın toplumsal bütünleşme ile adalet vurgusunu öne çıkaran siyasal perspektifi meselenin istişare alanını artırmış ve temas kanallarını açık tutmaya yönelik iradeyi diri tutmuştur.

Sayın Cumhurbaşkanımızın, Başbakanlığı döneminde özellikle 2009 ve 2013 yıllarındaki çözüm gayretlerinde yürütme organı merkezli inisiyatifler belirleyici olmuştur.

Ancak geçmiş teşebbüslerde geniş tabanlı dinleme zeminini ve nitelikli çoğunlukla ortak kanaat üretecek kurumsal bir Meclis mekanizmasını işletmek mümkün olamamıştır.

Güvenlik iklimi, bölgesel kırılmalıklar ve toplumsal psikolojide biriken yük, kalıcı bir çerçeve metnin oluşmasını geciktirmiş; siyasal alanın çözüm iradesi, ortak bir denetim ve toplumsal sahiplenme mimarisiyle tahkim edilememiştir.

Gelinen aşamada, birikmiş tecrübeyi kurumsal akla dönüştüren ve millî iradenin gözetimini merkeze alan Meclis zemini, aranan bütünlüğün ve sürekliliğin taşıyıcı unsuru hâline gelmiştir.

Siyaset bu konu ile ilgili ilk kez güçlü inisiyatif almış ve TBMM zemininde mesele bu seviyede sahiplenilmiştir. İlk defa sorunun çözümünde siyaset kurumu ve parlamento bu ölçüde devreye girmiştir.

Bilinmelidir ki şahit olduğumuz silah bırakma süreci asla bir pazarlığın sonucu değildir. Milletimizin huzura ve birliğe dair kararlılığının sonucudur ve yansımasıdır.

Eğer terör ve şiddetin yüklediği ağır sorunlarla uğraşmamış olsaydık, eğer bütçemizin önemli bir bölümünü yıllarca terörle mücadeleye değil kalkınmaya ayırabilseydik; nice okulları, üniversiteleri ve hastaneleri çok daha önceleri inşa edebilirdik. Daha çok öğrenci daha nitelikli eğitimle buluşur, daha çok insanımız sağlık hizmetlerine daha kolay ve hızlı erişirdi. Bugünlerde ulaştığımız bu noktaya çok daha önceleri ulaşmamız mümkündü.

Bugün iftihar ettiğimiz savunma teknolojimiz, kendi helikopterlerimiz, uydularımız, millî savunma sanayiinde geldiğimiz bu seviyeye belki çok daha erken zamanlarda ulaşabilirdik.

Tüm bu kayıpların ötesinde en ağır bedel şüphesiz ki canla ödenmiştir. Manevi kayıplar unutulmaz acılarımızdır. Her biri ayrı bir ailenin ocağına düşen şehitlerimizin, her biri bir ömrü feda eden gazilerimizin acısı her daim tazedir. Canları pahasına bu vatanı savunan tüm kahramanlar, sürecin manevi mimarlarıdır. Bu istikamette atacağımız her adımda, onların emanetine sadakatle bağlı kalacağımızı ilan ediyoruz.

İnanıyoruz ki bu sürece katkı veren herkes, bu memleketin mayasında kardeşlik olduğunu göstermiştir ve gösterecektir.

1.1. Komisyon Kuruluşuna Giden Süreç

25-26 Ağustos 2024 tarihlerinde Cumhurbaşkanı Sayın Recep Tayyip ERDOĞAN, Ahlat ve Malazgirt programlarında kardeşlik hukuku ve birlik vurgusunu öne çıkarmıştır. 30 Ağustos 2024'te Cumhurbaşkanlığı Külliyesi'ndeki Zafer Bayramı programı ve 1 Ekim 2024 tarihinde TBMM Genel Kurulunda yaptığı yasama yılı açılış konuşmasında iç cepheyi tahkim etme yaklaşımını gündeme taşımıştır. Sayın Cumhurbaşkanımız en başından itibaren verdiği destekle sürece en üst düzeyde sahip çıkılmasını ve sürecin devlet politikası hâline gelmesini sağlamıştır.

1 Ekim 2024 tarihinde MHP Genel Başkanı Sayın Devlet BAĞÇELİ, TBMM yasama yılı açılışı sonrasında DEM Parti sıralarına yönelerek parti yöneticileri ve milletvekilleriyle temas kurmuştur. 22 Ekim 2024 tarihinde Sayın BAĞÇELİ, TBMM Grup Toplantısı konuşmasında terör örgütünün kurucu lideri Abdullah ÖCALAN'a ilişkin çağrısını ve buna bağlı yasal düzenleme başlıklarını kamuoyuyla paylaşmıştır.

27 Şubat 2025'te ÖCALAN'ın örgütüne silah bırakma ve örgütün feshi yönündeki çağrısını içeren metin, DEM Parti Van Milletvekili Sayın Pervin BULDAN ve Sayın Ahmet TÜRK tarafından okunmuştur.

Sayın BAĞÇELİ, 18 Mayıs 2025 tarihinde yaptığı açıklamada; örgütün fesih kararıyla birlikte yeni bir aşamaya geçildiğini, ayrıca önümüzdeki dönemin yol haritasını belirlemek üzere TBMM'de temsil edilen tüm siyasi partilerin katılımıyla bir Komisyon kurulması gerektiğini ifade etmiştir.

CHP Genel Başkanı Sayın Özgür ÖZEL, 20 Mayıs 2025 tarihinde yaptığı açıklamada Komisyon kurulması fikrini desteklediklerini beyan etmiştir.

Ayrıca Yeni Yol Partisi Grubu Başkanı Sayın Bülent KAYA da Komisyon fikrine destek açıklaması yapmıştır.

11 Temmuz 2025 tarihinde Irak'ın Süleymaniye kentinde düzenlenen sembolik törende 30 PKK mensubu silahlarını yakmıştır.

1.2. Komisyonun Kurulması, Yapısı ve Çalışma Prensipleri

Millî Dayanışma, Kardeşlik ve Demokrasi Komisyonu; TBMM Başkanı Sayın Numan KURTULMUŞ'un siyasi partilerin liderleriyle yaptığı görüşmelerin ardından 25 Temmuz 2025 tarihinde Mecliste temsil edilen siyasi partilere yaptığı yazılı daveti takiben 5 Ağustos 2025 tarihinde çalışmalarına fiilen başlamıştır.

Kuruluş aşamasında, TBMM'de temsil edilen siyasi partilerden temsil oranlarıyla uyumlu şekilde üye bildiriminde bulunmaları istenmiş; 51 üyelik kompozisyon öngörüsü esas alınarak çoğulcu ve dengeli bir temsil düzeni oluşturulmuştur.

Komisyona katılmama yönündeki kararını Başkanlığa bildiren bir parti dışındaki siyasi partiler tarafından üyeler görevlendirilmiş; oluşan boş kontenjanlar siyasi parti gruplarıyla yapılan istişareler neticesinde mevcut oranlar dikkate alınarak yeniden dağıtılmış ve ilave üye bildirimleriyle Komisyonun üye sayısı 51'e tamamlanmıştır.

Meclisteki temsil tablosu dikkate alındığında, Komisyonun toplumsal temsili geniş bir zemine oturmuş; demokratik meşruiyet ve etkinlik açısından güçlü bir başlangıç imkânı doğmuştur.

Komisyon, yürüttüğü çalışmalar boyunca toplam 21 toplantı yapmıştır. Bu toplantılarda Adalet Bakanı Sayın Yılmaz TUNÇ, Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanı Sayın Mahinur ÖZDEMİR GÖKTAŞ, Dışişleri Bakanı Sayın Hakan FİDAN, İçişleri Bakanı Sayın Ali YERLİKAYA, Millî Savunma Bakanı Sayın

Yaşar GÜLER ile Millî İstihbarat Teşkilatı Başkanı Sayın İbrahim KALIN sunumlarını gerçekleştirmişlerdir. Şehit aileleri ve gaziler, Diyarbakır Anneleri, Barış Anneleri ve Cumartesi Anneleri, insan hakları örgütleri, baro başkanları, önceki dönem Meclis Başkanları, işçi ve memur sendikaları ile işveren temsilcileri, çatışma çözümü alanında çalışan akademisyenler, sivil toplum ve düşünce kuruluşları ile hukuk alanında faaliyet yürüten temsilciler, emekli güvenlik mensuplarının kurduğu dernekler ile gençlik ve kadın sivil toplum kuruluşları dinlenmiştir.

Bu kapsamda Komisyon, 137 kurum temsilcisi ve kişinin bilgi ve görüşüne başvurarak raporun hukuki, tarihî, sosyolojik, ekonomik ve psikolojik boyutlarını besleyen geniş bir müktesebat sağlamıştır.

Bu sayede Komisyon çalışmalarının mümkün olan en geniş mutabakatla rapora bağlanması, izleyen yasal adımlar için sağlam bir meşruiyet zemini oluşturmuş; millî dayanışma ve kardeşliğin inşasında toplumsal kabul tahkim edilmiştir.

1.3. Komisyonun Teşekkülünde Esas Alınan İlkeler

TBMM Başkanının Komisyona başkanlık etmesi, çalışmalara millî irade adına en üst düzeyde güçlü bir **kurumsal sahiplik** kazandıran temel unsurlardan biri olarak değerlendirilmektedir.

Bu kurumsal sahiplik, çalışmanın yönünü TBMM çatısı altında tutan, uzlaşma zeminini genişleten ve raporun sonraki safhalarda yürütülecek yasal adımlara referans teşkil etme kapasitesini artıran temel unsurlardan biridir.

Komisyon toplantıları TBMM Tören Salonu'nda gerçekleştirilmiştir. Çalışma disiplini, temsil kabiliyetiyle uyumlu bir katılımcılık ve istişare çizgisi üzerinden sürdürülmüştür.

Ayrıca çalışma raporunun hazırlanması aşamasında da Komisyon çalışmalarının genel prensiplerinden olan uzlaşma temelli anlayış ve yaklaşım esas alınmıştır.

Komisyon; **demokratik, katılımcı ve kapsayıcı** bir anlayışla çalışmıştır. Şeffaflık, temsil kabiliyetinin doğal sonucudur; temsil kabiliyeti ise şeffaflığın meşruiyet zeminidir.

Millet, her adımı bilmeye ve her adımda gerçekleşeni öğrenmeye hak sahibidir. Toplantıların tutanaklar vasıtasıyla halka açık şekilde yürütülmesi ve kamuoyunun düzenli olarak bilgilendirilmesi, süreç meşruiyetini güçlendiren temel unsurlardan biridir.

1.4. Komisyon Çalışmalarının Demokratik Olgunluğu

Dinlemelerin genişliği, tek bir açığa hapsolmayan bir idrak geliştirmiştir. Akademi, hukuk, siyaset, sivil toplum, kanaat önderleri, sahadan gelen tecrübeler ve kurumsal birikim bir arada değerlendirilmiş; her biri alınan kararların gerekçesini zenginleştiren bir kıymet olarak kayda geçirilmiştir.

Kararların nitelikli çoğunlukla alınması ilkesi, çoğulculuğun ve uzlaşma kültürünün kurumsal teminatı olarak görülmüştür.

Milletin taleplerinin siyasal zeminde buluşması, kurumlar arası koordinasyonun sağlıklı yürütülmesi, istikrar ve huzur için elzemdir.

Komisyonunda sadece Türkiye Büyük Millet Meclisinde grubu olan siyasi partiler değil, Mecliste temsil edilen diğer siyasi partilerin temsilcileri de görev almışlardır.

Komisyon çalışmalarında bu süreç her kesimden yurttaşın ortak geleceğini ilgilendiren bir beka meselesi olarak değerlendirilmiştir. Dolayısıyla Komisyonumuz gerçek anlamda bir istişare organı olarak hareket etmiştir.

Millî Dayanışma, Kardeşlik ve Demokrasi Komisyonu çalışmaları, Türkiye Büyük Millet Meclisinin yüksek temsil gücü ve demokratik meşruiyeti içinde yürütülen, toplumsal barışın, birliğin ve millî dayanışmanın güçlendirilmesine yönelik tarihî sorumluluğun ifadesidir.

1.5. Komisyonun Toplumsallaşmasının Önemi ve Önceliği

Komisyon çalışmaları, dışarıdan ithal edilmiş bir yöntemle, yabancı bir “göz”ün hakemliğinde ya da dış denetçilerin yönlendirmesiyle değil tamamen **özgün ve millî bir perspektifle** icra edilmiştir.

Millî iradenin merkezi, Türk demokrasisinin kalbi olan Türkiye Büyük Millet Meclisi çatısı altında, milletvekillerinin sorumluluğu ve kamuoyunun bilgisi dâhilinde ilerletilen süreç, siyasetin çözüm üretme kapasitesini güçlendiren bir çalışma olarak önemli bir örnek teşkil etmiştir.

Komisyonun dinleme faaliyetleri, yöntem tercihi olmanın ötesinde siyasetin toplumu anlama ve ortak dil kurma sorumluluğunu güçlendiren bir işlev görmüştür. Gerçekleştirilen dinlemelerin genişliği, konuyu kavramayı derinleştirmiş, farklı kesimlerin taleplerini ve kaygılarını aynı zeminde görünür kılmış; bu sayede raporlamalar, müşterek kanaatleri ortaya çıkaran siyasal metin karakterine kavuşmuştur.

TBMM’nin temsil gücünden istifade edilmiştir. Dinlenen kesimlerin çeşitliliğine, toplantıların halka açıklığına ve kamuoyunun gözü önünde kararların nitelikli çoğunlukla alınmasına özen gösterilmiştir.

Halkımızın uzun yıllar boyunca ağır bedeller ödeyerek karşı karşıya kaldığı sorunlar, Gazi Meclisimizin yasa yapıcı ve denetleyici gücüyle ele alındığında kalıcı bir çözüm ufku kazanmaktadır.

2 - KOMİSYONUN TEMEL HEDEFLERİ

Millî Dayanışma, Kardeşlik ve Demokrasi Komisyonu, terörün Türkiye'nin gündeminden bütünüyle çıkarılması, toplumsal bütünleşmenin güçlendirilmesi, millî birlik ve kardeşliğin pekiştirilmesi ile özgürlük, demokrasi ve hukuk devleti alanlarında ilerleme sağlanması hedefleri etrafında teşekkül ettirilmiştir.

Komisyon; Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş felsefesini, temel anayasal ilkelerini, demokratik işleyişini ve üniter devlet yapısını esas alan bir anlayışla çalışmalarını sürdürmüştür. Türkiye'nin üniter devlet yapısı, toprak bütünlüğü, Türkçe'nin resmî dil statüsü ve laik Cumhuriyet ilkesi ortak temel değerlerdir. Milletimizin tamamını kucaklayan, terörün sebep ve sonuçlarını ortaya koyan, toplumsal barış ve huzur için terörle mücadele kararlılığından taviz verilmeden, hukukun üstünlüğü ilkesinden sapılmadan ve millî güvenlik kaygıları göz ardı edilmeden çerçeve metin hazırlanmıştır.

2.1. “Terörsüz Türkiye” Hedefi

Bu hedef tam manası ile başarıya ulaştığında, Komisyon çalışmalarımız tüm yönleriyle, “**Türkiye Modeli**” olarak literatüre geçecektir.

Komisyonun çalışmaları, fesih ve örgütün silah bırakması yönünde oluşan kararın olgunlaşmasıyla birlikte, idari ve hukuki düzenlemelerin nasıl bir çerçeveye oturtulması gerektiği konusunu gündemine almıştır.

Silahlı terör örgütünün varlığının sona erdirilmesinin güvenilir biçimde tespiti ile birlikte eş zamanlı olarak kamu düzeninin korunması, hak ve hürriyetlerin genişletilmesi, toplumsal bütünleşmenin güçlendirilmesi ve adalet duygusunun tahkimi gibi başlıca konular öncelikle ele alınacaktır.

Ülkemiz, iç cepheyi tahkim etme irademizi pekiştiren bölgesel ve küresel şartlarla karşı karşıyadır. Emperyal hesapların, vekâlet savaşlarının ve ayrıştırıcı senaryoların hedef aldığı coğrafyamızda millî dayanışmamız ve iç huzurumuz temel gücümüzdür. Bölgesel barışa katkı sunmak ve küresel adalet arayışında güvenilir siyaset üretmek stratejik istikametimizdir.

Komisyon; millet adına çözüme ulaştırılacak sorunların müzakeresi, üzerinde uzlaşılan teklif ve tavsiyelerin Türkiye Büyük Millet Meclisine iletilmesi ve bahse konu süreçlere millet adına vaziyet etmek için görev yapmıştır.

Komisyonumuz, on yıllardır ülkemizin enerjisini tüketen ve kardeşi kardeşten uzaklaştırmaya çalışanların provoke ettiği bir meseleye yeni bir gözle bakma iradesinin yansımasıdır.

Attığımız her adım, bu kadim coğrafyada barış ve kardeşliği tahkim etmeye yönelik olacaktır. Bu çerçevede Terörsüz Türkiye, esasında terörsüz bir bölge demektir. Bu hedef, aynı zamanda bölgenin barış ve esenliğine odaklı bir vizyon olarak tezahür etmiştir.

Komşu ülke sahalarında olsa da ülkemizin güvenliğine tehdit oluşturan yapılanmaların varlığına müsaade edilmemesi Türkiye'nin güvenlik konseptinin temelini oluşturmaktadır. Bu açıdan sadece sınır içine odaklı bir güvenlik anlayışı yetersiz kalmaktadır.

Türk-Kürt ilişkilerinin güçlendirilmesi ve kardeşliğin sağlamlaştırılmasına yönelik her çaba, coğrafi ve tarihsel bir kader birliğinin somut tezahürü olarak değerlendirilmektedir. Nitekim bu kader birliği, yüzyıllara yayılan derin köklerden beslenen çok katmanlı bir ortaklıktan doğmaktadır.

Türklerin, Kürtlerin, Arapların ve bölgede yaşayan diğer kardeş halklarla birlikteliği ve dayanışmalarının tesisi bölgenin huzuru ve istikrarı için hayati bir zorunluluktur. Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra birbirinden kopartılan, aralarına tel örgüler çekilen halklar, artık yeniden birbirlerini daha yüksek sesle duymayı ve barış içinde yaşamayı hak etmektedir.

Değişen küresel ve bölgesel şartlar, iç cepheyi tahkim etmeyi bir tercih olmaktan çıkarıp gereklilik hâline getirmiştir. Çatışmaların yayıldığı, kimliklere dayalı fay hatlarının kışkırtıldığı ve vekâlet düzeneklerinin devletleri içeriden zayıflatmayı hedeflediği bir dönemde, iç huzur ve demokratik bütünleşme, dış politika kapasitesinin de ana dayanağıdır.

2.2. Demokrasinin Güçlendirilmesi Hedefi

Meclisimiz, halkın sesi olmanın yanında, toplumsal barışın taşıyıcısı, kardeşliğin teminatı, çözümün meşru adresi olduğunu hatırlatma iradesidir. Siyasi hesaplarla, dar tanımlarla ve kalıplarla değil; cesaretle, vicdanla ve adaletle hareket etmenin adıdır.

Örgütün kendisini feshederek silahların tamamen susturulmasıyla başlayan süreç, herhangi bir kişi, kurum ya da siyasi yapının değil, doğrudan doğruya aziz milletimizin meselesidir.

Uzun yıllar boyunca süren bu büyük problem, siyaseti ve devleti güvenlikçi reflekslerle hareket etmeye mecbur bırakmıştı. Güvenliğin yanı sıra özgürlüğün, eşitliğin, adaletin ve demokrasinin imkânlarını ve gücünü daha yüksek sesle konuşmanın zamanı gelmiştir.

2.3. Kalkınma ve Ekonomik Refah Artışı Hedefi

Cumhuriyet'imizin ilk asrında bir pranga olarak milletimizin ayağına vurulan terör belasıyla mücadelemiz, değişen bölgesel ve küresel şartların etkisiyle iç cepheyi tahkim etme prensibiyle birleşerek yeni bir boyutta gayret göstermeyi gerekli kılmıştır.

Terörsüz Türkiye'nin devlet politikası olmasıyla on yıllardır yaşanan terör ve çatışma sürecinin ülkemize maliyetinin yeniden hesaplanması gerekmiştir. Bu maliyet, güvenlik harcamalarıyla sınırlı görülmemeli; üretim kaybı, ertelenen yatırımlar, artan risk primi, fırsat maliyeti ve bölgesel kalkınma farklarını derinleştiren dolaylı etkilerle birlikte ele alınmalıdır.

Konuya ilişkin farklı yöntemlerle yapılan hesaplamalar, kullanılan veri seti ve satın alma gücü paritesi gibi değişkenlere bağlı olarak rakamların değişebildiğini göstermekle birlikte, ihtiyatlı bir çerçevede dahi sürecin ülkemize yıllık ortalama en az 140 milyar dolar, en çok 240 milyar dolar düzeyinde bir ekonomik değer kaybına sebep olduğuna işaret etmektedir. Daha ihtiyatlı bir varsayım ile 100 milyar dolar kabul edilse bile her yıl tekrar eden bu yükün kalkınma kapasitesini daralttığı açıktır.

Bölgesel göstergeler de dolaylı maliyetin mahiyetini görünür kılmaktadır. Yapılan incelemelerde, bölgenin gayrisafi yurt içi hasılaya katkısının yüzde 5'in altında seyrettiği, ihracata katılımın yüzde 1,4 düzeyinde kaldığı, sanayileşme payının ülke geneline kıyasla yüzde 2,2 seviyesinde gerçekleştiği; organize sanayi altyapısı bulunsa dahi kimi illerde potansiyelin altında kaldığı tespit edilmektedir. Bu çerçeve, meselenin ekonomik ve sosyal kalkınma boyutlarını birlikte dikkate alan bütüncül bir yaklaşımı gerekli kılmaktadır.

Komisyonun önemini anlamak, terör eylemlerinin yarım asır boyunca ülkemizin toplumsal enerjisini tüketen, kalkınma ufkunu daraltan ve vicdanı yoran bir engel olarak karşımıza çıktığını teslim etmek anlamına da gelmektedir.

Yaşadıklarımızın maliyeti, bütçe kalemleriyle ölçülemez. Kaybedilen yıllar ve fırsatlar, geciken yatırımlar, aşınan sosyal bağlar, yıpranan güven duygusu ve en ağır bedel olarak can kayıpları, siyasetin üzerinde ağır bir yük oluşturmuştur.

Bölgenin ekonomik gelişimini güçlendirmek amacıyla hazırlanan programların kararlılıkla uygulanmasına devam edilecektir. Bu programlar, kalıcı istihdam alanları oluşturmayı, vatandaşlarımızın yaşam standartlarını yükseltmeyi ve sosyal refahı yaygınlaştırmayı hedeflemektedir.

Bilhassa gençlerimizin doğdukları topraklarda umutla yaşayabilecekleri, üretebilecekleri ve geleceklerini inşa edebilecekleri imkânların sağlanması bu yaklaşımın temel öncelikleri arasında yer almaktadır. Böylece göçü zorunlu kılan şartların ortadan kaldırılması ve bölgesel kalkınmanın sürdürülebilirliğinin sağlanması amaçlanmaktadır.

3 - TÜRK-KÜRT KARDEŞLİĞİNİN TARİHİ KÖKLERİ VE KARDEŞLİK HUKUKU

Meselenin güvenlikle sınırlı bir alan olmanın ötesinde çok katmanlı ve çok yönlü olduğundan hareketle kalıcı çözüm, kök sebeplerin ortadan kaldırılmasına bağlıdır.

Sadece ülkemizdeki Kürt vatandaşlarımızın değil, sınırlarımız dışında yaşayan Kürtlerin gönül bağının da Türkiye'ye doğru olduğu kabul edilmektedir. Ortak tarih, kültür ve medeniyet iddiamızın sonucu, kaçınılmaz şekilde huzura ve müşterek çıkarlara dayalı ortak gelecek irademizdir.

Türk-Kürt kardeşliğinin tarihî kökleri, kalıplara sığmayan bir sürekliliğe sahiptir.

Anadolu'dan Mezopotamya'ya uzanan medeniyet havzasında kurulan şehirler, ticaret yolları, ilim merkezleri, vakıf geleneği ve yerel dayanışma ağları; farklı toplulukların birbirine eklemlenmesini sağlayan müşterek bir hayat düzeni üretmiştir.

Selçuklu'dan Osmanlı'ya uzanan devlet tecrübesi, güvenlik ve asayiş temin eden idari mekanizmalarla birlikte, örfi-hukuki teamüller üzerinden toplumsal düzeni tahkim etmiştir. Ortak pazarı, ortak emeği ve ortak sorumluluğu kuvvetlendirmiştir. Bu birikim, kardeşliğin; siyaseti, hukuku ve gündelik hayatı taşıyan bir müştereklik zemini olduğunu göstermektedir.

Türkler ve Kürtler aynı coğrafyanın sahipleri, aynı ülkenin yurttaşları, aynı inancın mensupları, aynı medeniyet ve kültürün varisleri, birlikte var olmuş kardeş ve kaderdaş halklardır.

Tarihî sürekliliğin merkezinde yer alan kavram **kardeşlik hukukudur**. Bu yaklaşım, farklılıkları çatışma gerekçesine dönüştüren söylemlere kapı aralamayan; aksine farklılıkları ortak hayatın zenginliği olarak kabul eden bir toplumsal dengeyi hedeflemektedir.

Birlikte yaşama tecrübesi, ortak sevinçler ve acılar, toplumsal hafızamızda geçmişten ibaret kalmayacaktır. En güçlü şekilde ortak geleceğimizin imkânı ve dayanağı olacaktır.

Birinin acısının diğerine huzur getirdiği bir anlayış bizim medeniyetimizde asla tutunamaz. Birlik ve bütünlük sağlanmadıkça da huzur gelmez; bu sebeple kardeşlik bağlarımız asli ilkemizdir.

Bu coğrafyanın Türk, Kürt, Arap, Alevi, Sünni ve diğer tüm kesimleri, on yıllar boyunca süregelen acıların ve çatışmaların tekrarına rıza göstermemektedir.

Bölgemizde yaşayan toplulukları kalıcı biçimde yakınlaştıracak olan unsur yapay ittifaklar değil; coğrafyamızın derin tarihsel hafızasıdır. Uygarlığın doğduğu, medeniyetlerin iç içe geçtiği ve asırlarca geçiş alanı olmuş bu toprakların birikimi, ortak geleceğin kurucu zemini olacaktır.

Sahip olduğumuz kültürel mirastan beslenen eşitlikçi, çoğulcu ve özgürlükçü değerler, bölgemize biçilmeye çalışılan istikrarsız ve karamsar geleceği boşa çıkarma gücüne sahiptir.

Toplumsal bütünlüğümüzü pekiştiren manevi ve kültürel müstereklerin güçlendirilmesi, planlı ve kapsayıcı programlarla desteklenmeye her zaman ihtiyaç duymaktadır. Ortak değerlerimizin aktarımını esas alan eğitim politikaları bu sürecin önemli bir ayağını oluşturmaktadır.

Sorunların kalıcı çözümü için eşitlik, demokratik katılım, yerel kalkınma, kültürel saygı ve sosyal adalet gibi alanlarda atılacak adımlar, kardeşliği güçlendiren ve ayrıştırıcı senaryoları boşa düşüren zeminleri üretecektir.

Nitekim gönül coğrafyamızdaki komşularımızın ve kardeş halkların yüzünü Türkiye'ye dönmesi; demokratik kapasitesi güçlü, kalkınma imkânları geniş, tarihî ve kültürel bağları derin ülkemizin artan çekim gücünü göstermektedir.

Yakın tarihimizde de kardeşliğimizin kurumsal ifadesi, Millî Mücadele yıllarında ve TBMM'nin kuruluş iradesinde belirginleşmiştir. İşgal şartlarında kurulan Meclis, farklı toplumsal kesimleri aynı siyasal hedefte buluşturan bir temsil zeminine dönüşmüş; ortak kader fikrini somutlaştıran bir millî irade tecrübesi üretmiştir.

Çanakkale'de, Sakarya'da ve Cumhuriyet'in kuruluşundan bu yana bir arada yürüyen irade; güvenlik kaygıları ile hürriyet alanını birlikte düşünmeyi, adalet ve refahı ortak hedef hâline getirmeyi mümkün kılan siyasal aklı beslemiştir.

Türk-Kürt kardeşliğinin tarihî kökleri, bugünün çözüm arayışında TBMM zeminini güçlendiren, meşruiyet hattını derinleştiren ve ortak dil kurmayı kolaylaştıran bir dayanak olarak değerlendirilmektedir.

Siyasi partiler arasında, fayda üretmeyen polemikler yerine ortak sorumluluk bilinciyle hareket edilmesi ve milletin beklentilerine odaklanması esastır.

Millî Mücadele'nin tüm cephelerinde omuz omuza savaşanların torunlarıyız. Gayet açıktır ki Türk-Kürt-Arap kardeşliği coğrafyamızın asli kodudur. Kaderdaşlık, savaş meydanlarında, alın terinde, acıda ve umutta birlikte yürümektir.

Biliyoruz ki Selahaddin Eyyubi'yi, Nureddin Zengi'yi anlamadan bu toprakların hakikatini kavrayamayız. Sultan Alparslan ve Sultan Sencer'in yaptıklarının özünü kavramadan ise birlikte yürümenin anlamına ulaşamayız. Hepsi kendi çağlarında adaletin, kardeşliğin, dayanışmanın, paydaşlığın, sevinci ve tasayı ortaklaştırmının, hülâsa milletçe beraber yürümenin öncüleri, sembol olmuş büyük şahsiyetlerdi.

Bugün de bizler, halkın tam içinden çıkan o akla yaslanarak, o millî irfanı kuşanarak, tarihi bugünün anlayışıyla yeniden yorumlamak ve geleceği bu iradeyle kurmak mecburiyetindeyiz.

Ortak Geçmişimiz Ortak Geleceğimizin Pusulasıdır.

Ortak gelecek hedefimiz, vatandaşlık bağını güçlendiren, toplumsal bütünleşmeyi kalıcılaştıran ve terörün açtığı yaraların kapanmasına imkân tanıyan uzun vadeli bir istikamet üretecektir.

Bu hedef, kardeşliği soyut bir temenni olmaktan çıkarıp birlikte yaşama iradesini somut bir istikamet hâline getiren kurucu çerçevedir. Sahici karşılığı ise ortak geleceği taşıyacak **ortak projeler** üretmekten geçmektedir.

Ortak projeler; farklı kimlikleri ve toplumsal kesimleri aynı amaçta buluşturan, dayanışmayı görünür kılan ve güveni sağlamlaştıran çalışmalardır. Kardeşlik hukukunu görünür kılarak, terör ve şiddetin açtığı yaraları onarmanın yanında güçlü bir bütünleşme hattı üretmektedir.

Ortak projeler; kalkınma, eğitim, istihdam, yerel ekonomi, kültürel hayat, sosyal destek mekanizmaları, şehircilik ve müşterek kamusal hizmet kapasitesi gibi alanlarda kapsayıcı ve ölçülebilir sonuç üreten programların aynı hedefe bağlanmasıdır.

Kalkınmanın hızlandırılmasından eğitimin niteliğinin yükseltilmesine, yerel ekonominin güçlendirilmesinden sosyal politikaların derinleştirilmesine kadar geniş bir alanda, ortak geleceğin gündelik hayata temas eden tarafı güçlenecektir.

Ortak projeler kardeşlik bilincinin kurumsal ve toplumsal karşılığıdır. Bu projeler, provokasyonlara açık boşlukların daralmasına, kırılganlıkların yönetilebilir hâle gelmesine, toplumsal psikolojinin güçlenmesine ve barışın kalıcılışmasına hizmet eden mekanizmayı oluşturacaktır.

Komisyunun dinleme ve müzakere sürecinde ortaya çıkan müşterek kanaatler, ortak gelecek hedefinin ortak projeler yoluyla sahiplenildiğinde daha geniş bir toplumsal kabul ürettiğini ve bütünleşmeyi hızlandırdığını teyit etmektedir. Böylelikle millî dayanışma, kardeşlik ve demokrasi hedefi, ortak gelecek fikrini büyüten, ortak projelerle tahkim edilen ve millî iradenin gözetiminde kurumsal teminat kazanan kalıcı bir toplumsal barış düzenine dönüşmektedir.

4 - KOMİSYONDA DİNLENEN KİŞİLERİN MUTABAKAT ALANLARI

Tutanaklara dayanan içerik analizi bulguları, silahların bırakılmasıyla kalıcı huzurun tesisi konusunda toplumun farklı kesimlerini buluşturan güçlü bir ortak zeminin varlığını doğrulamaktadır. Bu ortak zemin, farklı kesimlerin bir arada yaşama iradesi altında **kardeşlik hukuku** ve ortak acıyı ortak umuda ve gelecek hayaline dönüştürme yaklaşımı etrafında birleştiğini göstermektedir.

Kardeşlik hukuku, duygusal bir metafor alanıyla sınırlı bir söylem olarak görülmemekte; “Türkiye Modeli”nin topluma anlatımında güçlü bir kavramsal kaynak işlevi görmektedir. Bu çerçevede kardeşlik hukuku, eşitlik temelli vatandaşlık anlayışını besleyen; onuru ve haysiyeti koruyan dilin yerleşmesini, adalet duygusunun tahkim edilmesini, güvenin güçlenerek inşa edilmesini ve birlikte yaşam iradesinin kurumsal bir zemine bağlanmasını ifade etmektedir.

Ortak acı vurgusu ise acıların tek bir kesime ait olmadığına, toplumun geneline yayılan bir yükün paylaşıldığına ve tam da bu paydaşlık üzerinden kalıcı huzur ve barışın toplumsal zeminini güçlendiren bir duygu birliği üretilbildiğine işaret etmektedir.

Ortak zemin, ayrıca **toplumsal rıza ve sürecin toplumca sahiplenilmesi** konusunda geniş bir mutabakat bulunduğunu; katılımcılık, şeffaflık ve kapsayıcılık ilkelerinin siyaset kurumu, sivil toplum ve akademi çevrelerince güçlü biçimde desteklendiğini ortaya koymaktadır.

Dile getirilen görüşlerde öne çıkan bir diğer husus, sürecin sadece güvenlik ve örgütün tasfiyesi ekseninde ele alınmaması gerektiğini vurgulayan **bütüncül yaklaşımdır**. Demokratikleşme, eşit yurttaşlık, hak ve özgürlüklerin güvenceye alınması ile ekonomik kalkınma boyutlarının birlikte düşünülmesi beklenmektedir.

Süreç boyunca sıklıkla işaret edilen bir diğer konu, hukuki düzenleme ihtiyacı, silah bırakma ve devamındaki sürecin yönetimi yanında hukuk devleti ve demokratikleşme başlıklarındaki talepler olmuştur.

Uluslararası ve bölgesel boyutun önemi, iç huzurun güçlenmesiyle bölgesel istikrarın desteklenmesi ve küresel adalet arayışında Türkiye'nin siyasal ağırlığının artması perspektifiyle, ortak zeminin tamamlayıcı unsuru olarak öne çıkmaktadır.

5 - PKK'NIN KENDİSİNİ FESHETMESİ VE SİLAH BIRAKMASI

Fesih ve silah bırakmanın istihbarat-güvenlik birimlerince sınırlarımız dışındaki durumlar dâhil tespiti, kamuoyuna yapılan beyanlarla sınırlı bir alan değildir. Beyanların takip ve teyitle anlam kazanacağı aşîkârdır.

Silah bırakmanın istihbarat ve güvenlik birimlerince tespiti, ölçülebilir kriterlerle icra edilecektir. Bu tespit, sahadaki doğrulama süreçleriyle desteklenerek kamu düzeni açısından öngörülebilirlik sağlanacaktır. Sınırlarımız dışındaki durumun tespiti, güvenlik yol haritasını tamamlayan bir zorunluluktur.

Tespit sonrası döneme ilişkin idari ve hukuki düzenlemeler, düzenlemelerin doğurabileceği boşlukları kapatacak bir çerçeveye ihtiyaç duymaktadır.

Fesih ve silah bırakma yönünde atılan adımların sürat kazanması, hukuki düzenlemelerin de benzer süratle açıklık ve öngörülebilirlikle gerçekleştirilmesini gerektirmektedir.

Toplumla uyum, çözüme dayalı siyasetin zorlu ama vazgeçilmez alanlarından biridir.

Silahların susması, kırılğanlıkların kendiliğinden onarılması anlamına gelmeyecektir. Silahsız döneme geçenlerin topluma kazandırılması, adalet duygusunu zedelemeyen bir yaklaşımı gerekli kılmaktadır.

Eğitim, istihdam, psikososyal destek, yerel kalkınma programları ve sivil toplumla iş birliği, bu sürecin ana hatlarını oluşturmaktadır. Sürecin en önemli

hususiyetlerinden birisi, toplumsal psikolojinin başarılı bir şekilde yönetilmesidir.

En başından itibaren “Kürt’ün onurunu, Türk’ün gururunu” korumayı esas alan bir yaklaşım benimsenmiştir.

Çünkü biliyoruz ki; Kürt’ün onurunu korumayan bir dil, Türk’ün gururunu hiçe sayan bir söylem barışa değil, yeni kırılmalara neden olacaktır. Hedefimiz sadece asgari müştereklerde birleşmek değil, birlikte yaşamın azami zeminini güçlendirmektir.

Maşerî vicdanı derinden etkileyen terör gerçeği göz ardı edilmeden, toplumun tüm kesimlerinin makul taleplerine karşılık verilmesi esas alınmaktadır.

6 - SÜRECE İLİŞKİN YASAL DÜZENLEME ÖNERİLERİ

Komisyon raporu yasa yapım süreçlerine rehberlik edecek temel ilkeleri ortaya koymaktadır. Mevcut uygulamaların takibinde Meclis denetiminin yerini belirleyerek ve idarenin hareket alanını hukuka daha güçlü bağlayarak toplumsal güveni artıracaktır.

Meclisin gücü, tecrübesi ve temsil yapısı, provokasyonlara karşı en güçlü kalkanımızdır. İçeriden ve dışarıdan gelecek hamleleri bertaraf edecek en önemli unsur, çoğulcu demokratik yapımızdır. Bu yüzden, çalışmalarımıza sadece siyaset kurumu değil, toplumun bütün kesimleri de dâhil edilmiştir.

Mecliste görev yapan her bir milletvekilimiz, hangi partiden ve bölgeden olursa olsun milletimiz adına bu çalışmalara katıldıkları anlayışı ile hareket etmişlerdir.

Komisyonun bir diğer önemli görevi, örgütün silah bırakma süreciyle birlikte ortaya çıkacak durumu yönetecek yasal çerçeveyi belirlemektir. Millî dayanışma ve kardeşliğimizi pekiştirecek adımların atılmasını geniş katılımlı, temsil gücü yüksek, açık ve şeffaf bir istişare süreciyle temin etmektir.

Bu kapsamda Komisyonda yer alan siyasi partilerin değerlendirmeleri sonucunda aşağıdaki başlıklarda çalışmalar ve düzenlemeler yapma imkânı ortaya çıkmıştır.

Siyasi partiler tarafından Millî Dayanışma, Kardeşlik ve Demokrasi Komisyonuna sunulan raporlarda yer alan öneriler siyasi partilerin temsilcileriyle

yapılan toplantılarda değerlendirilmiştir. Bu toplantılar ve değerlendirmeler neticesinde aşağıda yer alan önerilerde uzlaşmıştır.

6.1. Kritik Eşik: Örgütün Silah Bırakması

Süreçte en kritik eşik, **PKK terör örgütünün** tüm unsurlarıyla silah bırakmasının ve kendisini tasfiye ettiğinin devletin güvenlik birimlerince tespit ve teyit edilmesidir.

Tespit ve teyit sürecinin sağlıklı bir şekilde tamamlanması yalnızca silahlı örgüt tehdidinin sona erdiğinin ilanı ile sınırlı kalmayacak, aynı zamanda oluşan yeni durumun gerektirdiği hukuk ve politika çerçevesinin hayata geçirilmesi için bir başlangıç noktasını teşkil edecektir.

Tespit ve teyit mekanizmasının, devletin ilgili kurumları arasındaki eş güdümlü; objektif, ölçülebilir, şeffaf ve denetlenebilir ölçütlere göre işlemesi gerekir.

Örgütün tüm unsurlarıyla feshi ile silahların teslimi ve bırakılması sürecinde ihtiyaç duyulacak yasal düzenlemelerin yapılması konusunda genel anlayış birliği vardır.

6.2. Toplumsal Bütünleşmeyi Güçlendirecek Yasal Düzenlemeler

Toplumsal bütünleşmenin güçlendirilmesini temin etmek üzere, silah bırakmayla birlikte süreci ve sonrasını yönetecek, amaca özgülenmiş, **müstakil ve geçici** mahiyette bir yasal düzenlemeye ihtiyaç duyulmaktadır.

Silahların bırakılması süreciyle birlikte ele alınacak müstakil yasanın, sürecin sonuçlarını tümüyle ortadan kaldıracak ve demokratik siyaset zeminini güçlendirecek ölçüde kapsayıcı olması tavsiye edilmektedir.

Kanun; silahı ve şiddeti reddeden bireylerin topluma yeniden kazandırılmasını, silah ve şiddete kalıcı olarak son verilmesini ve meselenin bütünüyle hukuki ve siyasi zemine çekilmesini amaçlamalıdır.

Bu doğrultuda kanun, örgüt mensuplarının yalnızca silah bırakma sonrasındaki hukuki durumlarını tespit ve tayine yönelik olmamalıdır. Kanun, aynı zamanda ilgili kişilerin adil, güvenli ve sağlıklı bir şekilde **toplumla bütünleşmesini** de hedeflemelidir.

Kanun; kamu vicdanını ve toplumsal hassasiyetleri gözetmeli, kapsamı yorum yoluyla genişletilmeye müsait olmayacak şekilde net, bütüncül ve anlaşılır olmalıdır.

6.3. Örgüt Mensuplarının Durumu

Yukarıda belirtilen müstakil ve geçici kanun ile birlikte ayrıca ceza ve infaz hukukunda yer alan hükümlerden istifade edilerek hazırlanacak bir düzenleme ile bahse konu kişiler hakkında tasarrufta bulunulabileceği ve ilgili kişiler hakkında mutlaka adli bir işlem yapılması gerektiği değerlendirilmektedir.

Yasal düzenlemeler, **toplumda cezasızlık ve af algısı oluşturmamalıdır.**

6.4. Toplumsal Bütünleşme

Yürütülen süreçte örgüt mensuplarının silahları bırakarak toplumsal düzene adapte olabilecek dönüşümü gerçekleştirmeleri hedeflenmelidir. Bu nedenle süreç, kişilerin toplumsal hayat içerisinde yaşamını idame ettirebilmesine yönelik tedbirleri içeren, kamu düzenine uyumuna ve toplumla bütünleşmesine yardımcı olacak hazırlık çalışmalarını kapsamalıdır.

Toplumsal bütünleşme sürecinin sağlıklı biçimde ilerlemesi, adalet ve eşitlik duygusunun toplumun tüm kesimlerinde kökleşmesine ve her bireyin ortak geleceğe eşit fırsatlarla dâhil olmasına dayanan kapsayıcı bir anlayışı ve buna yönelik politikaların belirlenmesini zorunlu kılmaktadır.

Toplumun uyum kapasitesinin artırılması açısından ekonomik ve sosyal imkânların geliştirilmesi öncelikler arasında yer almalıdır.

Bu kapsamda, şimdiye kadar bölgeye yapılan yatırımlar ile ekonomik ve sosyal programların **geliştirilerek, genişletilerek ve zenginleştirilerek** uygulanmaya devam edilmesi beklenmektedir.

6.5. İzleme ve Raporlama Mekanizması

Kanunla, örgüt mensuplarının tabi olduğu sürecin izlenmesini ve raporlanmasını temin edecek, **Yürütme içerisinde bir mekanizmanın oluşturulması** gerekmektedir. Bu mekanizmanın tespit ve teyidi çerçevesinde, uygulamaların etkinliği ve hedefe ulaşma düzeyi denetlenmiş olacaktır. Böylece sürecin sağlıklı bir şekilde yürüyüp yürümediği gözlemlenecek ve gerekli tedbirler zaman kaybetmeksizin alınabilecektir. Bu çerçevede, kamuoyunun her aşamada bilgilendirilmesi de sağlanmış olacaktır.

Kanunla Yürütmeye verilecek çerçevesi belirlenmiş yetki kapsamında, kamu kurum ve kuruluşları arasında **eş güdüm sağlanması** ve bu suretle sürecin etkin bir şekilde yürütülmesi temin edilmelidir.

Bu husus sürecin uygulanmasına ilişkin usul ve esasların ikincil düzenlemelerle somutlaştırılması, yetki karmaşasının önlenmesi ve idari uygulamada yeknesaklığın sağlanması bakımından gerekli görülmektedir.

Yürütme tarafından bu konuda hazırlanacak raporların TBMM'ye sunulması gerekli görülmektedir.

6.6. Süreçte Görev Alanlara Yasal Güvence Sağlanması

Yürütülen süreçte görev alanlar, Millî Dayanışma, Kardeşlik ve Demokrasi Komisyonunun toplantılarına iştirak edip görüş, öneri ve değerlendirmelerde bulunanlar ile Komisyon çalışmalarında yer alanlar ve görevlilerin faaliyetlerinin yasal güvenceye kavuşturulması önerilmektedir.

7 - DEMOKRATİKLEŞME İLE İLGİLİ ÖNERİLER

Türkiye'nin demokratik standartlarının yükseltilmesi amacıyla atılması gereken adımlar konusunda önerilerde bulunmak Komisyonumuzun başlıca görevlerindendir.

Güvenli bir toplumsal ve siyasal ortam; demokrasinin eksiksiz işleyebilmesi ve standartlarının yükseltilmesi ile kurumsallaşmasının ön koşuludur. Keza demokrasi, özü gereği fikirlerin eşit koşullarda ve özgür bir ortamda serbestçe ifade edilebildiği bir kamusal alanın varlığını gerektirir. Silah, şiddet ve teröre dayalı yöntemler siyasal tartışmayı işlevsiz hâle getirdiği gibi sorunların demokratik zeminde tartışılarak çözülmesini de zorlaştırır. Bu nedenle hakaret, tehdit gibi suç unsuru içermeyen her türlü düşüncenin ifade edilebildiği; karşılıklı saygı ve hoşgörü çerçevesinde, zor ve hassas konuların dahi müzakere edilebildiği bir siyasal ortamın oluşturulması temel bir gereklilik olarak ortaya çıkmaktadır.

Bu yaklaşım, toplumsal bütünlüğün korunması ve güçlendirilmesi açısından da belirleyici bir rol oynamaktadır. Ancak, bu çerçevede toplumsal bütünlüğün güçlendirilmesi bireylerin tek tip düşünce ve kimlikler etrafında şekillendirilmesi anlamına gelmemektedir. Ortak demokratik değerler zemininde farklı görüşlerin bir arada var olabildiği, çoğulculuğun korunarak siyasal rekabetin sürdürüldüğü bir yapıda toplumsal bütünlük güçlenir. Söz konusu anlayış, farklılıkların çatışma unsuru değil, toplumsal çeşitliliğin doğal bir

parçası olarak kabul edildiği; düşüncelerin barışçıl yöntemlerle ifade edildiği ve siyasal katılımın şiddetin reddedilerek gerçekleştirildiği bir demokratik perspektifi ifade etmektedir.

Komisyonu sundukları raporlarında “bütünleşme” ya da “entegrasyon” kanunu önerilerine de yer veren siyasal partiler, eş zamanlı olarak demokratikleşmeye yönelik adımlarla birlikte sağlıklı bir çözümün ortaya çıkabileceğine işaret etmişlerdir.

Bu doğrultuda Komisyonumuz aşağıdaki başlıklarda önerilerde bulunmaktadır.

7.1. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM) ve Anayasa Mahkemesi (AYM) Kararları

Anayasa’mıza göre Anayasa Mahkemesi kararlarının yasama, yürütme ve yargı organlarını, idare makamlarını ve diğer kuruluş ve kişileri bağladığı konusunda herhangi bir tereddüt bulunmamaktadır.

Türkiye’nin zorunlu yargı yetkisini kabul etmiş olduğu Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin kararlarını icra etme oranı yaklaşık %90’dır. Avrupa Konseyi üyesi ülkelerin kararları icra etme oranı ise yaklaşık %80’dir.

Bu yüksek orana rağmen, Türkiye Cumhuriyeti’nin hukuk devleti olma niteliğini perçinleme hususunda AİHM ve AYM kararlarına eksiksiz uyulmasının önemi de ortadadır.

AİHM ve AYM kararlarına eksiksiz uyumu temin edecek mevcut mekanizmalar güçlendirilmeli; ayrıca etkili yeni mekanizmalar oluşturulmalıdır. Kararlara uyumun sağlanması çerçevesinde, idarenin işlemlerinden ve yargının işleyişinden kaynaklanan engellerin kaldırılması önerilmektedir.

7.2. Yargılama ve İnfaza İlişkin Düzenlemeler

- İnfaz mevzuatının AİHM ve AYM içtihatları ile tarafı olduğumuz uluslararası sözleşmeler bağlamında gözden geçirilerek infaz adaletini esas alan bir temelde yeniden ele alınması önerilmektedir.
- Özellikle mahkûmların infaz süreçlerinin, koşullu salıverilme şartları ile infaz süreleri de dâhil olmak üzere ceza hukukunun evrensel ilkeleri kapsamında daha adil, daha eşitlikçi ve daha bütüncül bir yaklaşımla ele alınması düşünülmelidir.
- Hasta ve yaşlı tutuklu ve hükümlüler için yaşam hakkının her hakkın önünde olduğu gerçeği göz önüne alınarak, infaz erteleme müessesesi değerlendirilmelidir.
- Cezaevleri idare ve gözlem kurullarının yapısı ve karar süreçleri, uygulamadaki aksaklıklar tespit edilerek gözden geçirilmelidir.
- Hukukun evrensel ilkeleri çerçevesinde ve AİHM ile AYM'nin yerleşik içtihatları doğrultusunda, tutuksuz yargılamanın tüm yargısal süreçlerde esas alınmasına özen gösterilmelidir. Kanundaki tutuklama şartlarına bağlı kalınarak, tutuklamanın istisna olduğu ilkesine uygun biçimde mevzuat gözden geçirilmelidir.

7.3. Hak ve Özgürlüklerin Genişletilmesi ile İlgili Düzenlemeler

- Doğuştan gelen, dokunulamaz ve devredilemez nitelikteki, insan onurunun vazgeçilmez bir parçası olan temel hak ve özgürlüklerin tam ve eksiksiz kullanılmasının önündeki engellerin kaldırılması hedefiyle mevzuat gözden geçirilmelidir.
- Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanunu'nun hak ve özgürlükleri genişletecek ve hakkın özünü muhafaza edecek şekilde yeniden düzenlenmesi önerilmektedir.

- Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu, etkinliği artırılacak şekilde yeniden yapılandırılmalıdır.
- Şiddet içermeyen hiçbir fiil terör suçu olarak nitelendirilmemeli ve ifade özgürlüğü kapsamında olması gereken eylemler terör suçu sayılmamalıdır.
- Bu bağlamda, Türk Ceza Kanunu, Terörle Mücadele Kanunu ve ilgili mevzuatın kanuni belirlilik ilkesi çerçevesinde ifade özgürlüğünü güçlendirecek şekilde yeniden düzenlenmesi önerilmektedir.
- Şiddet çağrısı, nefret söylemi ve terör propagandasıyla etkin mücadele sürdürülürken, hukuki sınırlar içinde kalan her türlü eleştiri, itiraz ve talebin demokratik yaşamın ayrılmaz bir parçası olarak korunduğunu gözetmek ve temin etmek maksadıyla; basın ve yayınla ilgili kanunlar gözden geçirilmelidir.
- Haberleşme sınırlarını aşmayan ve eleştiri amacıyla yapılan düşünce açıklamaları suç oluşturmaz. Bu hükme bağlı olarak uygulamada basın özgürlüğünü sınırlayıcı sonuçlar doğuran yasalar hukuki belirlilik ve öngörülebilirlik ilkeleri çerçevesinde yeniden ele alınmalıdır.
- Şeffaflık, demokratik katılım, parti içi demokrasi, çoğulculuk ve temsilde adalet ilkeleri doğrultusunda; Anayasa'nın 79'uncu maddesi çerçevesinde genel yargısal süreçler ile seçim yargısının belirlilik ve kanunilik ilkelerine uygun şekilde düzenlenmesi amacıyla yeni bir **Siyasi Partiler Kanunu** ile yeni **seçim kanunlarının** siyasi partilerin uzlaşısı ile hazırlanması önerilmektedir.
- Demokratik siyasi hayatın vazgeçilmez unsurlarından olan siyasi partilerin kurumsal kimliklerinin korunması esas alınarak eksik ve yanlış uygulamalar gözden geçirilmelidir.
- **Siyasi Etik Kanunu'nun** hazırlanması önerilmektedir.

7.4. Yerel Yönetimler

- Demokratik siyaset zeminini güçlendirmek amacıyla idari sistemin **“daha demokratik ve hukuki standardı daha yüksek”** bir şekilde organize edilmesi mümkündür.
- Anayasa’dan kaynaklanan idari vesayet yetkisinin demokratik toplum gereklerine uygun olarak kullanılması; başkanın kanunda yer alan sebeplerle görevden el çektirilmesi durumunda sadece belediye meclisi tarafından seçim yapılması hususunda mevzuatın düzenlenmesi önerilmektedir.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Millî Dayanışma, Kardeşlik ve Demokrasi Komisyonu; Meclisin temsil gücünü, siyasetin çözüm üretme kapasitesini ve millî iradenin denetim imkânlarını aynı zeminde buluşturan bir örneklik ortaya koymuştur.

Toplantılar boyunca oluşan müşterek kanaat, şiddet ve terörle mücadele yönteminin sadece güvenlik tedbirleriyle sınırlı kalmaması gerektiği yönündedir. Tam demokrasiye dayanan yurttaşlık bilincinin, eşitlik temelli kardeşliğin ve kurumsal şeffaflığın kalıcı huzur ve barışı mümkün kılacağı değerlendirilmektedir.

Komisyon raporu, idari ve hukuki düzenlemeler için yol gösteren bir çerçeve ortaya koyarken, toplumla uyum adımlarının ertelenemez bir alan olduğunu hatırlatmaktadır.

Siyasetin görevi, toplumun farklı seslerini ortak geleceğin dilinde buluşturmadır.

Milletin vicdanıyla, aklıyla ve irfanıyla yürüyen bu süreç, kalıcı sonuç üreterek; kardeşlik, birlik ve bütünleşme temelli bir vatandaşlık anlayışıyla güçlendiğinde, “Türkiye Modeli”nin en kıymetli kazanımı olan iç huzur, sağlam zeminler üzerinde yükselecektir.

Bir asır önce Mustafa Kemal Atatürk ve arkadaşlarının önderliğinde büyük zorlukları aşarak kardeşlik temelinde kurulan Cumhuriyet’imiz, ikinci asrının başlangıcında toplumsal barış ve huzur iklimini tam manasıyla temin

edecektir. Bu istikamette yüce Meclisimizin çatısı altında gerçekleştirilecek çalışmalar kararlılıkla sürdürülecek ve milletimizin aydınlık bir geleceğe ulaşması sağlanacaktır.

Demokratik, çoğulcu ve herkesin kendini ait hissettiği bir Türkiye'yi hep birlikte büyük bir çabayla inşa etmek için hakikatin göz ardı edilmediği, duyguların inkâr edilmediği ve siyasetin çözüm üretme cesareti gösterdiği bir anlayışın benimsenmesi hayati önemdedir.

Komisyonumuz, Türkiye'nin barışla, bütünlükle, demokrasiyle ve kardeşlikle güçleneceğini göstermiştir.

Canları ve kanları pahasına vatanımız için hayatlarını hiçe sayan şehitlerimizin aziz hatırası ve gazilerimizin kardeşlik iradesi, millî bütünlüğümüzün sarsılmaz teminatıdır.

Oluşan müşterek kanaat, sürecin kamu düzenini koruyan, hak ve hürriyetleri genişleten, toplumsal rızayı büyüten ve ortak geleceği kurumsal bir disiplin içinde taşıyan bir yol üzerinde ilerlemesi yönündedir.

Bu rapor, çalışmaların ve gelen raporların tümünden süzülen birikimi ve ortak aklı, izleyen dönemde atılacak adımlara rehberlik edecek bir çerçeve hâlinde dikkatlere sunmaktadır.

Bundan sonraki safhada, tespit ve takip mekanizmalarının öngörülebilirliği, idari ve hukuki düzenlemelerin açıklığı, toplumsal uyum adımlarının kapsayıcılığı ve Meclis denetiminin sürekliliği belirleyici olacaktır.

Komisyonun ortaya koyduğu yaklaşım, ortak gelecek hedefini ortak projelerle güçlendiren, bölgesel kalkınmayı hızlandıran, sosyal bağları onaran ve ayrıştırıcı senaryoların zeminini daraltan bir bütünleşme üretmeyi esas almaktadır. Böylelikle ortak gelecek hedefimiz, millî iradenin gözetiminde kurumsal teminat kazanacaktır. Türkiye Modeli, meşruiyet, istikrar ve toplumsal barış üreten bir çerçeveye dönüşecektir.

Millî Dayanışma, Kardeşlik ve Demokrasi Komisyonu olarak yürüttüğümüz çalışmalar neticesinde hazırlanan öneri ve değerlendirmelerimizi içeren raporumuz, yasa çalışmalarında esas alınmak üzere siyasi partilerin ve kamuoyunun takdirlerine saygıyla sunulmaktadır.

EKLER

EK-1

MİLLÎ DAYANIŞMA, KARDEŞLİK VE DEMOKRASİ KOMİSYONU ÜYE LİSTESİ**Numan KURTULMUŞ**TBMM Başkanı
Komisyon Başkanı

No	Adı Soyadı	Seçim Çevresi	Siyasi Parti
1	Abdulhamit GÜL	Gaziantep	Adalet ve Kalkınma Partisi
2	Mustafa ŞEN	Trabzon	Adalet ve Kalkınma Partisi
3	Kürşad ZORLU	Ankara	Adalet ve Kalkınma Partisi
4	Hüseyin YAYMAN	Hatay	Adalet ve Kalkınma Partisi
5	Cüneyt YÜKSEL	İstanbul	Adalet ve Kalkınma Partisi
6	Sunay KARAMIK	Adana	Adalet ve Kalkınma Partisi
7	Selami ALTINOK	Erzurum	Adalet ve Kalkınma Partisi
8	Kemal ÇELİK	Antalya	Adalet ve Kalkınma Partisi
9	Mehmet Sait YAZ	Diyarbakır	Adalet ve Kalkınma Partisi
10	Mahmut Atilla KAYA	İzmir	Adalet ve Kalkınma Partisi
11	Şengül KARSLI	İstanbul	Adalet ve Kalkınma Partisi
12	Mehmet ŞAHİN	Kahramanmaraş	Adalet ve Kalkınma Partisi
13	Ayşe BÖHÜRLER	Kayseri	Adalet ve Kalkınma Partisi
14	Radiye Sezer KATIRCIOĞLU	Kocaeli	Adalet ve Kalkınma Partisi
15	Tahir AKYÜREK	Konya	Adalet ve Kalkınma Partisi
16	Ali KIRATLI	Mersin	Adalet ve Kalkınma Partisi
17	Cevahir Asuman YAZMACI	Şanlıurfa	Adalet ve Kalkınma Partisi
18	Gökhan DİKTAŞ	Tekirdağ	Adalet ve Kalkınma Partisi
19	Burhan KAYATÜRK	Van	Adalet ve Kalkınma Partisi
20	Abdurrahman BABACAN	Malatya	Adalet ve Kalkınma Partisi
21	Ersan AKSU	Samsun	Adalet ve Kalkınma Partisi
22	Cahit ÖZKAN	Denizli	Adalet ve Kalkınma Partisi
23	Murat EMİR	Ankara	Cumhuriyet Halk Partisi
24	Gökçe GÖKÇEN	İzmir	Cumhuriyet Halk Partisi
25	Murat BAKAN	İzmir	Cumhuriyet Halk Partisi
26	Okan KONURALP	Ankara	Cumhuriyet Halk Partisi
27	Umut AKDOĞAN	Ankara	Cumhuriyet Halk Partisi
28	Nurhayat ALTACA KAYIŞOĞLU	Bursa	Cumhuriyet Halk Partisi
29	Mustafa Sezgin TANRIKULU	Diyarbakır	Cumhuriyet Halk Partisi
30	Oğuz Kaan SALICI	İstanbul	Cumhuriyet Halk Partisi
31	Türkan ELÇİ	İstanbul	Cumhuriyet Halk Partisi

No	Adı Soyadı	Seçim evresi	Siyasi Parti
32	Turan Tařkın ZER	İstanbul	Cumhuriyet Halk Partisi
33	Mehmet Salih UZUN	İzmir	Cumhuriyet Halk Partisi
34	Glstan KILIÇ KOÇYİĞİT	Kars	Halkların Eşitlik ve Demokrasi Partisi
35	Meral DANIř BEřTAř	Erzurum	Halkların Eşitlik ve Demokrasi Partisi
36	Hakkı Saruhan OLU	Antalya	Halkların Eşitlik ve Demokrasi Partisi
37	Celal FIRAT	İstanbul	Halkların Eşitlik ve Demokrasi Partisi
38	Cengiz ÇİÇEK	İstanbul	Halkların Eşitlik ve Demokrasi Partisi
39	Feti YILDIZ	İstanbul	Milliyetçi Hareket Partisi
40	Muhammed Levent BÜLBÜL	Sakarya	Milliyetçi Hareket Partisi
41	Halil ÖZTÜRK	Kırıkkale	Milliyetçi Hareket Partisi
42	Yücel BULUT	Tokat	Milliyetçi Hareket Partisi
43	Bülent KAYA	İstanbul	Yeni Yol Partisi
44	Mehmet Emin EKMEN	Mersin	Yeni Yol Partisi
45	Mustafa BİLİCİ	İzmir	Yeni Yol Partisi
46	Zekeriya YAPICIOLU	İstanbul	Hr Dava Partisi
47	Doğan BEKİN	İstanbul	Yeniden Refah Partisi
48	Ahmet şIK	İstanbul	Türkiye İşçi Partisi
49	İskender BAYHAN	İstanbul	Emek Partisi
50	Mehmet nder AKSAKAL	İstanbul	Demokratik Sol Parti
51	Haydar ALTINTAř*	İzmir	Demokrat Parti

* Komisyon yelięinden 25.11.2025 tarihinde ayrılmıştır.

MİLLÎ DAYANIŞMA, KARDEŞLİK VE DEMOKRASİ KOMİSYONUNUN ÇALIŞMA USUL VE ESASLARI*

Komisyonun adı

MADDE 1- (1) Komisyonun adı, “Millî Dayanışma, Kardeşlik ve Demokrasi Komisyonu”dur.

Komisyonun amacı ve görevi

MADDE 2- (1) Komisyonun amacı terörün Türkiye'nin gündeminden tamamen çıkartılması, toplumsal bütünleşmenin güçlendirilmesi, millî birlik ve kardeşliğimizin pekiştirilmesi, özgürlük, demokrasi ve hukuk devleti alanlarında çalışmalar yapmaktır.

(2) Komisyonun görevi birinci fıkrada belirtilen amaç doğrultusunda ihtiyaç duyulan kanuni düzenlemeleri tespit edip kanun teklifi taslaklarına yönelik çalışmalar yapmak ve kamuoyunun Komisyon çalışmalarına dair bilgilendirilmesini sağlamaktır.

Komisyon Başkanı

MADDE 3- (1) Komisyonun Başkanı Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanıdır. TBMM Başkanının yokluğunda TBMM Başkanının görevlendireceği Komisyon üyeleri toplantıya sırayla başkanlık eder. Başkanın yerine toplantıyı yöneten üye oy kullanabilir.

Komisyon üyeleri

MADDE 4- (1) Komisyon üyelerinin görevleri Komisyonun çalışma süresince devam eder. Bir siyasi parti kendisine düşen kontenjandan bir Komisyon üyesini TBMM Başkanlığına yazdığı bir yazıyla değiştirebilir.

(2) Bir siyasi partiye düşen üyeliğin boşalması durumunda ilgili siyasi parti boşalan kontenjan için yeni üyeyi TBMM Başkanlığına en kısa sürede bildirir.

Komisyon toplantıları, gündem ve sekretarya

MADDE 5- (1) Komisyon TBMM Başkanı tarafından toplantıya çağrılır. Bu çağrıda toplantının yeri, zamanı ve gündemi siyasi partilerden gelen öneriler de dikkate alınarak belirlenir ve üyelere bildirilir.

* Komisyonun 05.08.2025 tarihli 1'inci toplantısında kabul edilmiştir.

(2) Toplantıların kapalı yapılmasına Komisyonca karar verilebilir.

(3) Komisyon sekretaryası TBMM Genel Sekreterliği Kanunlar ve Kararlar Başkanlığı tarafından yerine getirilir.

Toplantı ve karar yeter sayısı

MADDE 6- (1) Komisyonun toplantı yeter sayısı üye tam sayısının salt çoğunluğudur. Kanun teklifi hazırlanmasına ilişkin kararlar üye tam sayısının beşte üç çoğunluğu ile alınır. Diğer hususlarda karar yeter sayısı toplantıya katılanların salt çoğunluğudur.

Tutanak

MADDE 7- (1) Komisyon toplantılarında tam tutanak tutulur. Toplantı tutanaklarının kamuoyuna açılmamasına Komisyon karar verebilir.

(2) Kapalı yapılması kararlaştırılan toplantıların tutanakları gizlidir.

Uzman görevlendirilmesi

MADDE 8- (1) Komisyon çalışmaları kapsamında yeterli sayıda Yasama Uzmanı görevlendirilir. Gerekli görülmesi durumunda bu amaçla diğer kamu kurum ve kuruluşları, üniversiteler ile sivil toplum kuruluşlarından da uzmanlar görevlendirilebilir.

Komisyon toplantılarına girebilecek olanlar

MADDE 9- (1) Komisyon toplantılarına; Komisyon üyeleri, siyasi partilerin önerileri de dikkate alınarak belirlenen gündem doğrultusunda davet edilen kamu kurum ve kuruluşlarından, üniversitelerden, sivil toplum kuruluşlarından temsilciler ve ilgili diğer kişiler katılabilirler.

Komisyon toplantılarının basın tarafından takip edilebilmesi

MADDE 10- (1) Kapalı yapılmasına karar verilenlerin dışındaki toplantılar yazılı basına açıktır. Ancak toplantıların belirli bir kısmının veya tamamının basına kapatılmasına Komisyon karar verebilir.

Komisyonun çalışma süresi

MADDE 11- (1) Komisyon 31.12.2025 tarihine kadar çalışmalarına devam eder. Bu sürenin bitiminde Komisyon üye tam sayısının beşte üç çoğunluğuyla çalışma süresini her defasında iki aya kadar uzatabilir.

(2) Başkan veya üye tam sayısının beşte üç çoğunluğuyla Komisyon çalışmalarını sona erdirmeye kararı alınabilir.

Hakkında hüküm bulunmayan hâller

MADDE 12- (1) Komisyon, bu usul ve esaslarda yer almayan hâller için karar yeter sayısı ile usul belirleyebilir.

**SİYASİ PARTİLER TARAFINDAN MİLLÎ DAYANIŞMA, KARDEŞLİK VE DEMOKRASİ
KOMİSYONUNA SUNULAN RAPORLAR**

ADALET VE KALKINMA PARTİSİ RAPORU

[https://www.tbmm.gov.tr/Files/Komisyonlar/MilliDayanismaKardeslikDemokrasiKomisyonu/
RAPOR_AK_PARTI.pdf](https://www.tbmm.gov.tr/Files/Komisyonlar/MilliDayanismaKardeslikDemokrasiKomisyonu/RAPOR_AK_PARTI.pdf)

CUMHURİYET HALK PARTİSİ RAPORU

[https://www.tbmm.gov.tr/Files/Komisyonlar/MilliDayanismaKardeslikDemokrasiKomisyonu/
RAPOR_CHP.pdf](https://www.tbmm.gov.tr/Files/Komisyonlar/MilliDayanismaKardeslikDemokrasiKomisyonu/RAPOR_CHP.pdf)

HALKLARIN EŞİTLİK VE DEMOKRASİ PARTİSİ RAPORU

[https://www.tbmm.gov.tr/Files/Komisyonlar/MilliDayanismaKardeslikDemokrasiKomisyonu/
RAPOR_DEM.pdf](https://www.tbmm.gov.tr/Files/Komisyonlar/MilliDayanismaKardeslikDemokrasiKomisyonu/RAPOR_DEM.pdf)

MİLLİYETÇİ HAREKET PARTİSİ RAPORU

[https://www.tbmm.gov.tr/Files/Komisyonlar/MilliDayanismaKardeslikDemokrasiKomisyonu/
RAPOR_MHP.pdf](https://www.tbmm.gov.tr/Files/Komisyonlar/MilliDayanismaKardeslikDemokrasiKomisyonu/RAPOR_MHP.pdf)

YENİ YOL PARTİSİ RAPORU

[https://www.tbmm.gov.tr/Files/Komisyonlar/MilliDayanismaKardeslikDemokrasiKomisyonu/
RAPOR_YENI_YOL.pdf](https://www.tbmm.gov.tr/Files/Komisyonlar/MilliDayanismaKardeslikDemokrasiKomisyonu/RAPOR_YENI_YOL.pdf)

HÜR DAVA PARTİSİ RAPORU

[https://www.tbmm.gov.tr/Files/Komisyonlar/MilliDayanismaKardeslikDemokrasiKomisyonu/
RAPOR_HUDAPAR.pdf](https://www.tbmm.gov.tr/Files/Komisyonlar/MilliDayanismaKardeslikDemokrasiKomisyonu/RAPOR_HUDAPAR.pdf)

YENİDEN REFAH PARTİSİ RAPORU

https://www.tbmm.gov.tr/Files/Komisyonlar/MilliDayanismaKardeslikDemokrasiKomisyonu/RAPOR_YENIDEN_REFAH.pdf

TÜRKİYE İŞÇİ PARTİSİ RAPORU

https://www.tbmm.gov.tr/Files/Komisyonlar/MilliDayanismaKardeslikDemokrasiKomisyonu/RAPOR_TIP.pdf

EMEK PARTİSİ RAPORU

https://www.tbmm.gov.tr/Files/Komisyonlar/MilliDayanismaKardeslikDemokrasiKomisyonu/RAPOR_EMEP.pdf

DEMOKRATİK SOL PARTİ RAPORU

https://www.tbmm.gov.tr/Files/Komisyonlar/MilliDayanismaKardeslikDemokrasiKomisyonu/RAPOR_DSP.pdf

MİLLÎ DAYANIŞMA, KARDEŞLİK VE DEMOKRASİ KOMİSYONU TOPLANTILARI

Komisyon; çalışmaları boyunca TBMM Başkanı Numan KURTULMUŞ'un başkanlığında toplam 21 toplantı yapmış, bu toplantılarda toplamda 137 kurum temsilcisi ve kişinin bilgi ve görüşüne başvurmuştur. Bu toplantılara ilişkin bilgiler aşağıda özetlenmiştir.

05.08.2025 Tarihli 1. Toplantı

Komisyon; Başkanın Komisyonu açış konuşması, siyasi parti temsilcilerinin değerlendirmeleri ve Komisyonun çalışma usul ve esasları ile prensiplerinin belirlenmesi gündemiyle ilk toplantısını 05.08.2025 tarihinde saat 11.00'de TBMM Başkanı Numan KURTULMUŞ'un başkanlığında gerçekleştirmiştir. Toplantı TBMM Başkanı Numan KURTULMUŞ'un açış konuşmasıyla başlamıştır. Siyasi parti temsilcilerinin değerlendirmelerinin ardından Komisyonun çalışma usul ve esasları kabul edilmiştir.

08.08.2025 Tarihli 2. Toplantı

Komisyon; İçişleri Bakanı Ali YERLİKAYA, Millî Savunma Bakanı Yaşar GÜLER ve Millî İstihbarat Teşkilatı Başkanı İbrahim KALIN'ın sunumu ile soru ve cevap işlemi gündemiyle ikinci toplantısını 08.08.2025 tarihinde saat 14.00'te TBMM Başkanı Numan KURTULMUŞ'un başkanlığında gerçekleştirmiştir. Kapalı gerçekleşen oturum boyunca davetli bakanlar ve MİT Başkanı tarafından Komisyonun çalışma alanına giren konularda yürütülen ve planlanan faaliyetlerle ilgili olarak sunumlar yapılmıştır. Sunumların ardından üyeler tarafından değerlendirmelerde bulunulmuş ve davetli bakanlar ve MİT Başkanı ile soru ve cevap işlemi yapılmıştır.

12.08.2025 Tarihli 3. Toplantı

Komisyon; çalışmaları kapsamında davet edilecek kurumlar ve kişiler; yürütülecek çalışmalar, Komisyonun çalışma takvimi, teknik konularda özellikle idareden ve akademiden rapor ve analiz talepleri hususlarında Komisyon üyelerinin önerilerinin alınması gündemiyle üçüncü toplantısını 12.08.2025 tarihinde saat 14.00'te TBMM Başkanı Numan KURTULMUŞ'un başkanlığında gerçekleştirmiştir.

19.08.2025 Tarihli 4. Toplantı

Komisyon; Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanı Mahinur ÖZDEMİR GÖKTAŞ'ın ve şehit aileleri ile gazilerimizi temsil eden sivil toplum kuruluşları ile Diyarbakır Annelerinin dinlenmesi gündemiyle dördüncü toplantısını 19.08.2025 tarihinde saat 14.00'te TBMM Başkanı Numan KURTULMUŞ'un başkanlığında gerçekleştirmiştir. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanı Mahinur ÖZDEMİR GÖKTAŞ'ın sunumunun ardından;

- Türkiye Harp Malulü Gaziler, Şehit Dul ve Yetimleri Derneği Başkanı Mustafa IŞIK,
 - Türkiye Gaziler ve Şehit Aileleri Vakfı Başkanı Lokman AYLAR,
 - Türkiye Şehit Yakınları ve Gaziler Dayanışma Vakfı Başkanı Bilge GÜRS,
 - Emniyet Teşkilatı Vazife Malulü ve Şehit Aileleri Vakfı Başkanı Abdurrahman YILMAZ,
 - Türkiye Muharip Gaziler Derneği Başkanı Beyazıt YUMUK,
 - Diyarbakır Annelerini temsilen Bedriye USLU, Süleyman AYDIN ve Ayşegül BİÇER,
- dinlenmiştir.

20.08.2025 Tarihli 5. Toplantı

Komisyon; Cumartesi Annelerinin, Barış Annelerinin ve İnsan Hakları Derneği (İHD), İnsan Hakları ve Mazlumlar İçin Dayanışma Derneği (MAZLUMDER), Tahir Elçi İnsan Hakları Vakfı ile İnsan Hak ve Hürriyetleri ve İnsani Yardım Vakfının (İHH) temsilcilerinin dinlenmesi gündemiyle beşinci toplantısını 20.08.2025 tarihinde saat 14.00'te TBMM Başkanı Numan KURTULMUŞ'un başkanlığında gerçekleştirmiştir. Toplantıda;

- Cumartesi Annelerini temsilen İkbal EREN YARICI, Maside OCAK KIŞLAKÇI ve Besna TOSUN,
 - Barış Annelerini temsilen Nezahat TEKE, Türkiye BOZKURT ve Rebia KIRAN,
 - İnsan Hakları Derneği Genel Başkanı Hüseyin KÜÇÜKBALABAN, Merkez Yürütme Kurulu Üyesi Vetha AYDIN YÜKSEL ve Diyarbakır Şube Başkanı Ercan YILMAZ,
 - İnsan Hakları ve Mazlumlar İçin Dayanışma Derneği Başkanı Kaya KARTAL,
 - Tahir Elçi İnsan Hakları Vakfı Başkanı Mahsum BATI ve Başkan Yardımcısı Erkan ŞENSES,
 - İnsan Hak ve Hürriyetleri ve İnsani Yardım Vakfı Başkanı Fehmi Bülent YILDIRIM, Temsilcileri Vahdettin KAYÇAN, Abdulkadir ÖZYİÇİT ve Barış OKTAY,
- dinlenmiştir.

27.08.2025 Tarihli 6. Toplantı

Komisyon; Türkiye Barolar Birliği ile bazı baro başkanlarının dinlenmesi gündemiyle altıncı toplantısını 27.08.2025 tarihinde saat 14.00'te TBMM Başkanı Numan KURTULMUŞ'un başkanlığında gerçekleştirmiştir. Toplantıda;

- Türkiye Barolar Birliği Başkanı Ramiz Erınç SAÇKAN,
 - Ankara 2 No'lu Barosu Başkanı Gökhan AÇDEMİR,
 - Bingöl Barosu Başkanı Yusuf KETENALP,
 - Diyarbakır Barosu Başkanı Abdulkadir GÜLEÇ,
 - Hatay Barosu Başkanı Hatay TUT,
 - İstanbul 2 No'lu Barosu Başkanı Yasin ŞAMLI,
 - Malatya Barosu Başkanı Onur DEMEZ,
 - Mardin Barosu Başkanı Ahmet DUYAN,
 - Mersin Barosu Başkanı Gazi ÖZDEMİR,
 - Sivas Barosu Başkanı Fatih SEVİM,
 - Van Barosu Başkanı Sinan ÖZARAZ,
- dinlenmiştir.

28.08.2025 Tarihli 7. Toplantı

Komisyon; önceki dönem TBMM Başkanlarının görüş, öneri ve tecrübelerinin dinlenmesi gündemiyle yedinci toplantısını 28.08.2025 tarihinde saat 11.00'de TBMM Başkanı Numan KURTULMUŞ'un başkanlığında gerçekleştirmiştir. Toplantıda;

- 20. TBMM Başkanı Hikmet ÇETİN,
 - 21. TBMM Başkanı Ömer İZCİ,
 - 22. TBMM Başkanı Bülent ARINÇ,
 - 23. TBMM Başkanı Köksal TOPTAN,
 - 24. TBMM Başkanı Mehmet Ali ŞAHİN,
 - 25. TBMM Başkanı Cemil ÇİÇEK,
 - 26. TBMM Başkanı İsmet YILMAZ,
 - 27. TBMM Başkanı İsmail KAHRAMAN,
 - 28. TBMM Başkanı Binali YILDIRIM,
 - 29. TBMM Başkanı Mustafa ŞENTOP,
- dinlenmiştir.

11.09.2025 Tarihli 8. Toplantı

Komisyon; memur ve işçi sendika temsilcilerinin dinlenmesi gündemiyle sekizinci toplantısını 11.09.2025 tarihinde saat 14.00'te TBMM Başkanı Numan KURTULMUŞ'un başkanlığında gerçekleştirmiştir. Toplantıda;

- Memur Sendikaları Konfederasyonu (MEMUR-SEN) Başkanı Ali YALÇIN,
 - Türkiye Kamu Çalışanları Sendikaları Konfederasyonu (TÜRKİYE KAMU-SEN) Başkanı Önder KAHVECİ,
 - Kamu Emekçileri Sendikaları Konfederasyonu (KESK) Başkanları Ayfer KOÇAK ve Ahmet KARAGÖZ,
 - Türkiye İşçi Sendikaları Konfederasyonu (TÜRK-İŞ) Başkan Yardımcısı Ramazan AĞAR,
 - Hak İşçi Sendikaları Konfederasyonu (HAK-İŞ) Başkanı Mahmut ARSLAN,
 - Türkiye Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu (DİSK) Başkanı Arzu ÇERKEZOĞLU,
- dinlenmiştir.

12.09.2025 Tarihli 9. Toplantı

Komisyon; iş dünyası temsilcilerinin dinlenmesi gündemiyle dokuzuncu toplantısını 12.09.2025 tarihinde saat 14.00'te TBMM Başkanı Numan KURTULMUŞ'un başkanlığında gerçekleştirmiştir. Toplantıda;

- Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği (TOBB) Başkanı M. Rifat HİSARCIKLIOĞLU,
 - Türkiye Esnaf ve Sanatkarları Konfederasyonu (TESK) Başkanı Bendeve PALANDÖKEN,
 - Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonu (TİSK) Başkanı Özgür Burak AKKOL,
 - Türkiye Ziraat Odaları Birliği (TZOB) Başkan Vekili Ahmet Bahadır SEZGİN,
 - Müstakil Sanayici ve İşadamları Derneği (MÜSİAD) Başkanı Burhan ÖZDEMİR,
 - Türk Sanayicileri ve İşinsanları Derneği (TÜSİAD) Başkan Yardımcısı Bülent Ozan DİREN,
 - Anadolu Aslanları İş Adamları Derneği (ASKON) Başkanı Orhan AYDIN,
- dinlenmiştir.

17.09.2025 Tarihli 10. Toplantı

Komisyon; çatışma çözümü konusunda çalışmaları bulunan akademisyenlerin ve konu ile ilgili uzmanların dinlenmesi gündemiyle onuncu toplantısını 17.09.2025 tarihinde saat 14.00'te TBMM Başkanı Numan KURTULMUŞ'un başkanlığında gerçekleştirmiştir. Toplantıda;

- Prof. Dr. Havva KÖK ARSLAN,
- Prof. Dr. Sevtap YOKUŞ VEZNEDAROĞLU,
- Prof. Dr. Ayşe Betül ÇELİK,
- Doç. Dr. Çerağ Esra ÇUHADAR,
- Üsküp Büyükelçisi Fatih ULUSOY,

- İHH Mütevelli Heyeti Başkan Vekili Hüseyin ORUÇ,
 - Prof. Dr. Deniz Ülke KAYNAK,
 - Doç. Dr. Vahap COŞKUN,
 - Millî İstihbarat Akademisi Başkanı Prof. Dr. Talha KÖSE,
- dinlenmiştir.

18.09.2025 Tarihli 11. Toplantı

Komisyon; Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesinde faaliyet gösteren bazı sivil toplum kuruluşlarının temsilcilerinin dinlenmesi gündemiyle on birinci toplantısını 18.09.2025 tarihinde saat 11.00'de TBMM Başkanı Numan KURTULMUŞ'un başkanlığında gerçekleştirmiştir. Toplantıda;

- Güneydoğu Sanayici ve İş İnsanları Derneği (GÜNSİAD) Başkanı Şahismail BEDİRHANOĞLU,
 - Doğu ve Güneydoğu İş Kadınları Derneği (DOGÜNKAD) Başkanı Özlem KÜLAHCİ TANAMAN,
 - Doğu Güneydoğu Sanayici ve İş İnsanları Dernekleri Federasyonu (DOGÜNSİFED) Başkanı Devrim TÜRK,
 - Anadolu Güvenlik Korucuları ve Şehit Aileleri Konfederasyonu Başkanı Orhan KANDEMİR,
 - Kadim Aşiretler Federasyonu Başkanı Rasim ASLAN,
 - Mezopotamya Göç İzleme ve Araştırma Derneği Başkanı Murat SARI,
 - Mezopotamya İslami Araştırmalar Federasyonu Temsilcisi Abdullah SAĞIR,
 - İslami Tebliğ Tedris İlim Hareketi Adamları Derneği (İTTİHAD) Başkan Yardımcısı Mehmet Beşir ŞİMŞEK,
 - Medrese Alimleri Vakfı (MEDAV) Başkanı M. Tayyip ELÇİ ve Başkan Yardımcısı Fethullah AYTE,
- dinlenmiştir.

24.09.2025 Tarihli 12. Toplantı

Komisyon; düşünce kuruluşlarının temsilcilerinin dinlenmesi gündemiyle on ikinci toplantısını 24.09.2025 tarihinde saat 11.00'de TBMM Başkanı Numan KURTULMUŞ'un başkanlığında gerçekleştirmiştir. Toplantıda;

- Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı (SETA) Dış Politika Araştırmaları Direktörü Prof. Dr. Murat YEŞİLTAS,
- Dicle Toplumsal Araştırmalar Merkezi (DİTAM) Başkanı Mesut AZİZOĞLU ve Başkan Yardımcısı Sedat YURTDAS,
- Rawest Araştırma Direktörü Roj Esir GİRASUN,
- Kürt Çalışmaları Merkezi (KSC) Başkanı İbrahim Reha RUHAVİOĞLU,

- Ekopolitik Kültür, Eğitim ve Araştırma Vakfı (EKEAV) Yönetim Kurulu Üyesi Ahmet Tarık ÇELENK,
 - Ankara Enstitüsü Başkanı Doç. Dr. Hatem ETE,
 - Sosyo Politik Saha Araştırmaları Merkezi (SAHAM) Koordinatörü Yüksel GENÇ,
 - Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı (TEPAV) Kurucu Direktörü Prof. Dr. Güven SAK,
 - Ortadoğu Araştırmaları Merkezi (ORSAM) Başkanı Dr. Kadir TEMİZ,
 - GENAR Araştırma Başkanı İhsan AKTAŞ,
- dinlenmiştir.

02.10.2025 Tarihli 13. Toplantı

Komisyon; hukuk alanında çalışmalar yapan sivil toplum kuruluşları ile hukukçu akademisyenlerin dinlenmesi gündemiyle on üçüncü toplantısını 02.10.2025 tarihinde saat 11.00'de TBMM Başkanı Numan KURTULMUŞ'un başkanlığında gerçekleştirmiştir. Toplantıda;

- Hukukçular Derneği Başkanı Mehmet Melih GÜLSEREN,
 - Özgürlük İçin Hukukçular Derneği (ÖHD) Başkanları Serhat ÇAKMAK ve Ekin YETER MORAY,
 - Sosyal Demokrat Avukatlar Derneği (SODAD) Başkan Yardımcısı Kemal AKKURT,
 - Hukuki Araştırmalar Derneği (HUDER) Başkanı Hasan OYMAK,
 - Prof. Dr. Abdurrahman EREN,
 - Prof. Dr. Fazıl Hüsnü ERDEM,
 - Prof. Dr. İlhan ÜZÜLMEZ,
 - Prof. Dr. Mahmut KOCA,
 - Prof. Dr. Bahri ÖZTÜRK,
- dinlenmiştir.

08.10.2025 Tarihli 14. Toplantı

Komisyon; güvenlik güçlerinin emekli mensupları tarafından kurulan dernekler ile bazı sivil toplum örgütlerinin dinlenmesi gündemiyle on dördüncü toplantısını 08.10.2025 tarihinde saat 14.00'te TBMM Başkanı Numan KURTULMUŞ'un başkanlığında gerçekleştirmiştir. Toplantıda;

- Türkiye Emekli Subaylar Derneği (TESUD) Başkanı Erdoğan KARAKUŞ,
- Emekli Uzman Jandarmalar Derneği (EMUJAD) Başkanı Şeref ÇAYIRTEPE,
- Türkiye Emekli Astsubaylar Derneği (TEMAD) Başkanı Cahit KOCA,
- Türkiye Emekli Uzman Erbaşlar Derneği (TEMUD) Başkanı Ali TİLKİCİ,
- Medeniyetler Beşiğinde Yakınlarını Kaybeden Aileler ile Yardımlaşma Dayanışma Birlik ve

Kültür Derneği (MEBYADER) Batman ve Diyarbakır Şube Başkanları Nezahat TOPRAK HASAN ve Ramazan DENGİZ,

• Demokrasi ve Birlik Derneği (DEMBİRDER) Başkanı Mehmet METİNER,

• Kamusal Politika ve Demokrasi Çalışmaları Derneği (PODEM) Yönetim Kurulu Üyesi Oral ÇALIŞLAR,

• Hak İnisiyatifi Derneği Başkanı Fatma BOSTAN ÜNSAL ve Başkan Yardımcısı Mehmet Arif KOÇER,

• Barış Vakfı Başkanı Hakan Temel TAHMAZ,

• Toplumsal Mutabakat Derneği (TMD) Başkanı Mahmut ŞİMŞEK,

dinlenmiştir.

15.10.2025 Tarihli 15. Toplantı

Komisyon; gençlik ve kadın sivil toplum kuruluşu temsilcilerinin dinlenmesi gündemiyle on beşinci toplantısını 15.10.2025 tarihinde saat 14.00'te TBMM Başkanı Numan KURTULMUŞ'un başkanlığında gerçekleştirmiştir. Toplantıda;

• Anadolu Gençlik Derneği (AGD) Başkanı Salih TURHAN,

• Türkiye Teknoloji Takımı Vakfı (T3) Başkanı Elvan KUZUCU HİDİR,

• Genç Barış İnşacıları Derneği Temsilcileri Baran YALÇINKAYA ve Rona ŞENOL,

• Türkiye Gençlik Vakfı (TÜGVA) Başkan Yardımcıları Tuba ARSLAN ve İsmail Hakkı KARAGÜZEL,

• Gençlik Örgütleri Forumu (GOFOR) Genel Koordinatörü Hasan Oğuzhan AYTAÇ,

• Millî Türk Talebe Birliği (MTTB) Başkanı Tahsin BAŞARI,

• Hazar Eğitim Kültür ve Dayanışma Derneği Yönetim Kurulu Üyesi Tülin TEZEL ÖZTEMEL,

• Barışa İhtiyacım Var Kadın İnisiyatifi Temsilcileri Ruşen SEYDAOĞLU ve Feride ERALP,

• Türkiye İş Kadınları Derneği (TİKAD) Başkanı Nilüfer BULUT,

• 29 Ekim Kadınları Derneği (29 EKD) Başkanı Şenal SARIHAN,

• Kadın ve Demokrasi Derneği (KADEM) Başkanı Canan SARI,

dinlenmiştir.

30.10.2025 Tarihli 16. Toplantı

Komisyon; Dışişleri Bakanı Hakan FİDAN ve Adalet Bakanı Yılmaz TUNÇ'un sunumu gündemiyle on altıncı toplantısını 30.10.2025 tarihinde saat 11.00'de TBMM Başkanı Numan KURTULMUŞ'un başkanlığında gerçekleştirmiştir.

Kapalı gerçekleşen toplantıda ayrı oturumlarda davetli bakanlar tarafından Komisyonun çalışma alanına giren konularda yürütülen ve planlanan faaliyetlerle ilgili olarak sunumlar yapılmıştır. Sunumların ardından üyeler tarafından değerlendirmelerde bulunulmuş ve davetli bakanlar ile soru ve cevap işlemi yapılmıştır.

18.11.2025 Tarihli 17. Toplantı

Komisyon; İçişleri Bakanı Ali YERLİKAYA, Millî Savunma Bakanı Yaşar GÜLER ve Millî İstihbarat Teşkilatı Başkanı İbrahim KALIN'ın sunumu ile soru ve cevap işlemi gündemiyle on yedinci toplantısını 18.11.2025 tarihinde saat 15.00'te TBMM Başkanı Numan KURTULMUŞ'un başkanlığında gerçekleştirmiştir.

Kapalı gerçekleşen oturumlarda davetli bakanlar ve MİT Başkanı tarafından Komisyonun çalışma alanına giren konularda yürütülen ve planlanan faaliyetlerle ilgili olarak sunumlar yapılmıştır. Sunumların ardından üyeler tarafından değerlendirmelerde bulunulmuş ve davetli bakanlar ve MİT Başkanı ile soru ve cevap işlemi yapılmıştır. Bakanların ve MİT Başkanının toplantıdan ayrılmasının ardından yapılan açık oturumda son dönemde siyasi nezaket ve üslupla bağdaşmayan bazı söylemlere karşı Millî Dayanışma, Kardeşlik ve Demokrasi Komisyonunun ortak açıklama metni Komisyon üyesi Hatay Milletvekili Hüseyin YAYMAN tarafından okunmuş ve kabul edilmiştir.

21.11.2025 Tarihli 18. Toplantı

Komisyon; çalışmalarının değerlendirilmesi gündemiyle on sekizinci toplantısını 21.11.2025 tarihinde saat 14.00'te TBMM Başkanı Numan KURTULMUŞ'un başkanlığında gerçekleştirmiştir. Toplantının birinci kısmında Komisyon üyeleri bugüne kadar yapılan ve bundan sonra yapılması muhtemel çalışmalar hakkında değerlendirmelerde bulunmuş, toplantının ikinci oturumunun kapalı yapılması oylanarak kabul edilmiştir. Kapalı gerçekleşen oturumda, üyelerin değerlendirmelerinin ardından, Komisyonda temsil edilen siyasi parti gruplarından birer üyeden oluşan beş kişilik heyetin İmralı Yüksek Güvenlikli Ceza İnfaz Kurumuna gitmesi hususu nitelikli çoğunlukla kabul edilmiştir. Bilahare İmralı'ya gidecek heyet için AK PARTİ Grubundan Hatay Milletvekili Hüseyin YAYMAN, DEM Parti Grubundan Kars Milletvekili Gülüstan KILIÇ KOÇYİĞİT, MHP Grubundan ise İstanbul Milletvekili Feti YILDIZ'ın isimleri bildirilmiş, CHP Grubu ile Yeni Yol Partisi Grubu ise heyete üye vermeyeceğini açıklamıştır. Partilerince bildirilen üç Komisyon üyesi 24.11.2025 tarihinde İmralı Yüksek Güvenlikli Ceza İnfaz Kurumuna gitmişlerdir.

04.12.2025 Tarihli 19. Toplantı

Komisyon; çalışmalarının değerlendirilmesi gündemiyle on dokuzuncu toplantısını 04.12.2025 tarihinde saat 14.00'te TBMM Başkanı Numan KURTULMUŞ'un başkanlığında gerçekleştirmiştir. Toplantıda ilk olarak Komisyon üyelerince bugüne kadar yapılan ve çalışmalar ile hazırlanacak rapor hakkında değerlendirmelerde bulunulmuş, ardından 24.11.2025 tarihinde İmralı Yüksek Güvenlikli Ceza İnfaz Kurumuna giden Komisyon üyesi milletvekillerinin gerçekleştirdiği görüşmeye ilişkin özet not okunarak Komisyonun bilgisine sunulmuştur.

24.12.2025 Tarihli 20. Toplantı

Komisyon; Prof. Dr. Havva KÖK ARSLAN'ın sunumu ile Komisyon çalışmalarının değerlendirilmesi gündemiyle yirminci toplantısını 24.12.2025 tarihinde saat 11.00'de TBMM Başkanı Numan KURTULMUŞ'un başkanlığında gerçekleştirmiştir. Toplantıda öncelikle Prof. Dr. Havva KÖK ARSLAN ve Dr. Murat SEVENCAN tarafından Komisyon tutanaklarının içerik analizi çalışmalarının sunumu yapılmış, ardından üyeler tarafından sunuma ilişkin sorular sorularak değerlendirmelerde bulunulmuştur. Toplantının sonunda Komisyon raporuna ilişkin çalışmalara devam edilebilmesi amacıyla Komisyonun çalışma süresinin uzatılması hususu oy birliği ile kabul edilmiştir. Bu kapsamda Komisyonun çalışma süresi 31/12/2025 tarihinden geçerli olmak üzere iki ay uzatılmıştır.

18.02.2026 Tarihli 21. Toplantı

Komisyon; Komisyon Raporu'nun takdimi ve oylanması gündemiyle yirmi birinci toplantısını 18.02.2026 tarihinde saat 11.00'de TBMM Başkanı Numan KURTULMUŞ'un başkanlığında gerçekleştirmiştir. Toplantı, TBMM Başkanı Numan KURTULMUŞ'un açılış konuşmasıyla başlamıştır. Yürütülen çalışmalar sonucunda nihai hâli verilen Komisyon Raporu üyelere takdim edilmiş ve değerlendirmelerin ardından oylanarak nitelikli çoğunlukla (47 kabul, 2 ret, 1 çekimser) kabul edilmiştir.

MİLLÎ DAYANIŞMA, KARDEŞLİK VE DEMOKRASİ KOMİSYONU TOPLANTILARINDA DİNLENEN KURUM, KURULUŞ TEMSİLCİLERİ VE KİŞİLER*

No	Adı Soyadı	Kurum
1	Yılmaz TUNÇ	Adalet Bakanı
2	Mahinur ÖZDEMİR GÖKTAŞ	Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanı
3	Hakan FİDAN	Dışişleri Bakanı
4	Ali YERLİKAYA	İçişleri Bakanı
5	Yaşar GÜLER	Millî Savunma Bakanı
6	Hikmet ÇETİN	20. TBMM Başkanı
7	Ömer İZGİ	21. TBMM Başkanı
8	Bülent ARINÇ	22. TBMM Başkanı
9	Köksal TOPTAN	23. TBMM Başkanı
10	Mehmet Ali ŞAHİN	24. TBMM Başkanı
11	Cemil ÇİÇEK	25. TBMM Başkanı
12	İsmet YILMAZ	26. TBMM Başkanı
13	İsmail KAHRAMAN	27. TBMM Başkanı
14	Binali YILDIRIM	28. TBMM Başkanı
15	Mustafa ŞENTOP	29. TBMM Başkanı
16	İbrahim KALIN	Millî İstihbarat Teşkilatı Başkanı
17	Mustafa IŞIK	Türkiye Harp Malulü Gaziler, Şehit Dul ve Yetimleri Derneği
18	Lokman AYLAR	Türkiye Gaziler ve Şehit Aileleri Vakfı
19	Bilge GÜRS	Türkiye Şehit Yakınları ve Gaziler Dayanışma Vakfı
20	Abdurrahman YILMAZ	Emniyet Teşkilatı Vazife Malulü ve Şehit Aileleri Vakfı
21	Beyazıt YUMUK	Türkiye Muharip Gaziler Derneği
22	Bedriye USLU	Diyarbakır Anneleri
23	Süleyman AYDIN	Diyarbakır Anneleri
24	Ayşegül BİÇER	Diyarbakır Anneleri
25	İkbal EREN YARICI	Cumartesi Anneleri
26	Maside OCAK KIŞLAKÇI	Cumartesi Anneleri
27	Besna TOSUN	Cumartesi Anneleri
28	Nezahat TEKE	Barış Anneleri
29	Türkiye BOZKURT	Barış Anneleri
30	Rebia KIRAN	Barış Anneleri

* Listede yer alan bazı katılımcılar Komisyonun birden fazla toplantısına davet edilerek dinlenmiştir.

No	Adı Soyadı	Kurum
31	Hüseyin KÜÇÜKBALABAN	İnsan Hakları Derneği
32	Vetha AYDIN YÜKSEL	İnsan Hakları Derneği
33	Ercan YILMAZ	İnsan Hakları Derneği
34	Kaya KARTAL	İnsan Hakları ve Mazlumlar İçin Dayanışma Derneği
35	Mahsum BATI	Tahir Elçi İnsan Hakları Vakfı
36	Erkan ŞENSES	Tahir Elçi İnsan Hakları Vakfı
37	Fehmi Bülent YILDIRIM	İnsan Hak ve Hürriyetleri ve İnsani Yardım Vakfı
38	Vahdettin KAYÇAN	İnsan Hak ve Hürriyetleri ve İnsani Yardım Vakfı
39	Abdulkadir ÖZYİĞİT	İnsan Hak ve Hürriyetleri ve İnsani Yardım Vakfı
40	Barış OKTAY	İnsan Hak ve Hürriyetleri ve İnsani Yardım Vakfı
41	Ramiz Erinc SAĞKAN	Türkiye Barolar Birliği
42	Gökhan AĞDEMİR	Ankara 2 No'lu Barosu
43	Yusuf KETENALP	Bingöl Barosu
44	Abdulkadir GÜLEÇ	Diyarbakır Barosu
45	Hatay TUT	Hatay Barosu
46	Yasin ŞAMLI	İstanbul 2 No'lu Barosu
47	Onur DEMEZ	Malatya Barosu
48	Ahmet DUYAN	Mardin Barosu
49	Gazi ÖZDEMİR	Mersin Barosu
50	Fatih SEVİM	Sivas Barosu
51	Sinan ÖZARAZ	Van Barosu
52	Ali YALÇIN	Memur Sendikaları Konfederasyonu (MEMUR-SEN)
53	Önder KAHVECİ	Türkiye Kamu Çalışanları Sendikaları Konfederasyonu (TÜRKİYE KAMU-SEN)
54	Ayfer KOÇAK	Kamu Emekçileri Sendikaları Konfederasyonu (KESK)
55	Ahmet KARAGÖZ	Kamu Emekçileri Sendikaları Konfederasyonu (KESK)
56	Ramazan AĞAR	Türkiye İşçi Sendikaları Konfederasyonu (TÜRK-İŞ)
57	Mahmut ARSLAN	Hak İşçi Sendikaları Konfederasyonu (HAK-İŞ)
58	Arzu ÇERKEZOĞLU	Türkiye Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu (DİSK)
59	M. Rifat HİSARCIKLIOĞLU	Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği (TOBB)
60	Bendevi PALANDÖKEN	Türkiye Esnaf ve Sanatkarları Konfederasyonu (TESK)
61	Özgür Burak AKKOL	Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonu (TİSK)
62	Ahmet Bahadır SEZGİN	Türkiye Ziraat Odaları Birliği (TZOB)
63	Burhan ÖZDEMİR	Müstakil Sanayici ve İşadamları Derneği (MÜSİAD)
64	Bülent Ozan DİREN	Türk Sanayicileri ve İşinsanları Derneği (TÜSİAD)
65	Orhan AYDIN	Anadolu Aslanları İş Adamları Derneği (ASKON)
66	Prof. Dr. Havva KÖK ARSLAN	Üsküdar Üniversitesi
67	Prof. Dr. Sevtap YOKUŞ VEZNEDAROĞLU	Altınbaş Üniversitesi
68	Prof. Dr. Ayşe Betül ÇELİK	Sabancı Üniversitesi
69	Doç. Dr. Çerağ Esra ÇUHADAR	Bilkent Üniversitesi
70	Fatih ULUSOY	Üsküp Büyükelçisi

No	Adı Soyadı	Kurum
71	Hüseyin ORUÇ	İnsan Hak ve Hürriyetleri ve İnsani Yardım Vakfı
72	Prof. Dr. Deniz Ülke KAYNAK	Üsküdar Üniversitesi
73	Doç. Dr. Vahap COŞKUN	Dicle Üniversitesi
74	Prof. Dr. Talha KÖSE	Millî İstihbarat Akademisi
75	Şahismail BEDİRHANOĞLU	Güneydoğu Sanayici ve İş İnsanları Derneği (GÜNSİAD)
76	Özlem KÜLAHCİ TANAMAN	Doğu ve Güneydoğu İş Kadınları Derneği (DOGÜNKAD)
77	Devrim TÜRK	Doğu Güneydoğu Sanayici ve İş İnsanları Dernekleri Federasyonu (DOGÜNSİFED)
78	Orhan KANDEMİR	Anadolu Güvenlik Korucuları ve Şehit Aileleri Konfederasyonu
79	Rasim ASLAN	Kadim Aşiretler Federasyonu
80	Murat SARI	Mezopotamya Göç İzleme ve Araştırma Derneği
81	Abdullah SAĞIR	Mezopotamya İslami Araştırmalar Federasyonu
82	Mehmet Beşir ŞİMŞEK	İslami Tebliğ Tedris İlim Hareketi Adamları Derneği (İTTİHAD)
83	M. Tayyip ELÇİ	Medrese Alimleri Vakfı (MEDAV)
84	Fethullah AYTE	Medrese Alimleri Vakfı (MEDAV)
85	Murat YEŞİLTAŞ	Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı (SETA)
86	Mesut AZİZOĞLU	Dicle Toplumsal Araştırmalar Merkezi (DİTAM)
87	Sedat YURTDAŞ	Dicle Toplumsal Araştırmalar Merkezi (DİTAM)
88	Roj Esir GİRASUN	Rawest Araştırma
89	İbrahim Reha RUHAVİOĞLU	Kürt Çalışmaları Merkezi (KSC)
90	Ahmet Tarık ÇELENK	Ekopolitik Kültür, Eğitim ve Araştırma Vakfı (EKEAV)
91	Hatem ETE	Ankara Enstitüsü
92	Yüksel GENÇ	Sosyo Politik Saha Araştırmaları Merkezi (SAHAM)
93	Güven SAK	Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı (TEPAV)
94	Kadir TEMİZ	Ortadoğu Araştırmaları Merkezi (ORSAM)
95	İhsan AKTAŞ	GENAR Araştırma
96	Mehmet Melih GÜLSEREN	Hukukçular Derneği
97	Serhat ÇAKMAK	Özgürlük için Hukukçular Derneği (ÖHD)
98	Ekin YETER MORAY	Özgürlük için Hukukçular Derneği (ÖHD)
99	Kemal AKKURT	Sosyal Demokrat Avukatlar Derneği (SODAD)
100	Hasan OYMAK	Hukuki Araştırmalar Derneği (HUDER)
101	Prof. Dr. Abdurrahman EREN	İstanbul Üniversitesi
102	Prof. Dr. Fazıl Hüsnü ERDEM	Dicle Üniversitesi
103	Prof. Dr. İlhan ÜZÜLMEZ	Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi
104	Prof. Dr. Mahmut KOCA	İstanbul Medipol Üniversitesi
105	Prof. Dr. Bahri ÖZTÜRK	İstanbul Kültür Üniversitesi
106	Erdoğan KARAKUŞ	Türkiye Emekli Subaylar Derneği (TESUD)
107	Şeref ÇAYIRTEPE	Emekli Uzman Jandarmalar Derneği (EMUJAD)
108	Cahit KOCA	Türkiye Emekli Astsubaylar Derneği (TEMAD)
109	Ali TILKICI	Türkiye Emekli Uzman Erbaşlar Derneği (TEMUD)
110	Nezahat TOPRAK HASAN	Medeniyetler Beşiğinde Yakınlarını Kaybeden Aileler ile Yardımlaşma Dayanışma Birlik ve Kültür Derneği (MEBYA-DER)

No	Adı Soyadı	Kurum
111	Ramazan DENGİZ	Medeniyetler Beşiğinde Yakınlarını Kaybeden Aileler ile Yardımlaşma Dayanışma Birlik ve Kültür Derneği (MEBYA-DER)
112	Mehmet METİNER	Demokrasi ve Birlik Derneği (DEMBİRDER)
113	Oral ÇALIŞLAR	Kamusal Politika ve Demokrasi Çalışmaları Derneği (PODEM)
114	Fatma BOSTAN ÜNSAL	Hak İnisiyatifi Derneği
115	Mehmet Arif KOÇER	Hak İnisiyatifi Derneği
116	Hakan Temel TAHMAZ	Barış Vakfı
117	Mahmut ŞİMŞEK	Toplumsal Mutabakat Derneği (TMD)
118	Salih TURHAN	Anadolu Gençlik Derneği (AGD)
119	Elvan KUZUCU HİDİR	Türkiye Teknoloji Takımı Vakfı (T3)
120	Baran YALÇINKAYA	Genç Barış İnşacıları Derneği
121	Rona ŞENOL	Genç Barış İnşacıları Derneği
122	Tuba ARSLAN	Türkiye Gençlik Vakfı (TÜGVA)
123	İsmail Hakkı KARAGÜZEL	Türkiye Gençlik Vakfı (TÜGVA)
124	Hasan Oğuzhan AYTAÇ	Gençlik Örgütleri Forumu (COFOR)
125	Tahsin BAŞARI	Millî Türk Talebe Birliği (MTTB)
126	Tülin TEZEL ÖZTEMEL	Hazar Eğitim Kültür ve Dayanışma Derneği
127	Ruşen SEYDAOĞLU	Barışa İhtiyacım Var Kadın İnisiyatifi
128	Feride ERALP	Barışa İhtiyacım Var Kadın İnisiyatifi
129	Nilüfer BULUT	Türkiye İş Kadınları Derneği (TİKAD)
130	Şenai SARIHAN	29 Ekim Kadınları Derneği (29 EKD)
131	Canan SARI	Kadın ve Demokrasi Derneği (KADEM)
132	Dr. Murat SEVENCAN	Üsküdar Üniversitesi

**MİLLÎ DAYANIŞMA, KARDEŞLİK VE DEMOKRASİ KOMİSYONUNUN 18 ŞUBAT 2026 TARİHLİ
21. TOPLANTI TUTANAĞI**

TBMM BAŞKANI NUMAN KURTULMUŞ - Millî Dayanışma, Kardeşlik ve Demokrasi Komisyonu-muzun değerli üyeleri, değerli basın mensubu arkadaşlarım; Komisyonumuzun 21'inci Toplantısını bugün icra ediyoruz.

Bu toplantıda uzun bir süredir büyük bir titizlikle, dikkatle, demokratik olgunlukla hazırlamış olduğumuz raporun burada hem Komisyon üyelerimizle bir kere daha görüşülmesi, müzakeresi hem de Türkiye kamuoyuyla paylaşılması için bu toplantıyı gerçekleştiriyoruz.

Komisyonumuzun raporu 7 bölümden oluşmaktadır. “Komisyon Çalışmaları” başlıklı 1'inci bölümde Komisyonunun çalışmalarıyla ilgili süreç anlatılmakta. 2'nci bölümde Komisyonun temel hedefleri üzerinde buradaki tartışmalarımız çerçevesinde vurgular yapılmakta. 3'üncü ana başlığımız Türk-Kürt kardeşliğinin tarihî kökleri ve kardeşlik hukuku, 4'üncü başlığımız Komisyonunda dinlenen kişilerin yaptıkları söylem analizlerinden hareketle buradaki konuşmalardaki ortaya çıkan mutabakat alanları, 5'incisi PKK'nın kendisini feshetmesi ve silah bırakması süreci, 6'ncısı sürece ilişkin yasal düzenleme önerileri, 7'ncisi ise demokratikleşmeyle ilgili önerilerdir. Rapor, sonuç ve değerlendirme kısmıyla sona ermektedir. Bu ana raporun eki olarak da 5 tane ek yapıldı bugüne kadar. Bunlardan biri Millî Dayanışma, Kardeşlik ve Demokrasi Komisyonumuzun üyeleri, Millî Dayanışma, Kardeşlik ve Demokrasi Komisyonunun çalışma usul ve esasları, Komisyondaki siyasi partiler tarafından sunulan raporların dijital nüshalarının “web” sitesi linkleri ve QR kodlarıyla kamuoyuyla paylaşılması, şimdiye kadarki 20 toplantının özeti, dinlenen kurum, kuruluş temsilcileri ve kişilerin listesi. Bu 21'inci Toplantımızda partiler adına söz alacak olan değerli arkadaşlarımızın konuşmalarını da içeren tutanak tam şekliyle bu 21'inci Toplantının özeti olarak ekin sonunda yayınlanacaktır. Ben de müsaadenizle, şimdi bu konuyla ilgili yaptığımız çalışmaları da ihtiva eden takdim konuşmamı gerçekleştiriyorum.

(Bu bölümde TBMM Başkanı Sayın Numan Kurtulmuş tarafından Millî Dayanışma, Kardeşlik ve Demokrasi Komisyonu Raporu'nun başlangıç kısmında yer alan Takdim konuşması gerçekleştirilmiştir.)

Değerli milletvekilleri, bu sunuşla birlikte raporumuzu kamuoyuyla paylaşmış oluyoruz. İfade ettiğim gibi, raporumuz 7 ana bölümden oluşuyor. Müsaadenizle, esasında partilerin temsilcileriyle yaptığımız görüşmelerde ortak olarak hepimizin üzerinde ortaklaştığı “Somut Öneriler” kısmının burada tekrar kamuoyuyla paylaşılmasını istiyorum.

Bu çerçevede, Genel Sekreter Yardımcımız Ahmet Bozkurt Bey, 6'ncı ve 7'nci bölümleri kamuoyuyla ve sizlerle paylaşacaktır. Ahmet Bey, buyurun.

(Toplantının bu kısmında TBMM Genel Sekreter Yardımcısı Ahmet Bozkurt tarafından Millî Dayanışma, Kardeşlik ve Demokrasi Komisyonu Raporu'nun 6'ncı ve 7'nci bölümleri ile Sonuç ve Değerlendirme kısmı okunmuştur.)

TBMM BAŞKANI NUMAN KURTULMUŞ - Ahmet Bey, teşekkür ediyorum.

Değerli arkadaşlar, raporlar zaten daha evvel elinize geçti. Buradaki raporun içeriğiyle ilgili zaten bir müddettir siyasi partilerimizin temsilcileriyle, grup temsilcileriyle uzun çalışmalar gerçekleştirdik ve bu noktaya geldi.

Şimdi, müsaadenizle, her bir siyasi parti grubuna onar dakika söz verelim. Bunu bir kişi ya da birden fazla kişi kullanabilir.

İlk olarak YENİ YOL Grubu adına Sayın Bülent Kaya.

Buyurun.

BÜLENT KAYA (İstanbul) - Sayın Başkan, çok Değerli Komisyon üyeleri, değerli basın mensupları; ülkemizin uzun yıllardır gündeminde olan bir meselenin çözümünde çok kritik bir eşiği aşmak üzereyiz.

Bu meselenin çözümünde daha önce de çeşitli girişimlerde bulunulmuş ancak sonuçlandırılmamıştı. Ekim 2024 tarihinden itibaren meselenin çözümüne dair yeni bir süreç başlatıldı. Daha önce 90'lı yıllardan itibaren merhum Turgut Özal'ın, merhum Erdal İnönü'nün, merhum Süleyman Demirel'in ve merhum Necmettin Erbakan'ın meselenin çözümüne dair ortaya koymuş oldukları çaba, vizyon ve katkılar siyasi iradelerinin diri tutulması anlamında son derece önemli bir yer tutmuştur. Bu vesileyle kendilerini rahmetle anıyoruz.

Ayrıca, Sayın Cumhurbaşkanımızın Başbakanlığı döneminden itibaren bu meselenin çözümünde ortaya koyduğu siyasi irade ve bu yeni süreçte de ortaya koymuş olduğu yeni siyasi çaba son derece önemli ve kıymetlidir. Bu vesileyle de Cumhurbaşkanımız Sayın Recep Tayyip Erdoğan'a bir kez daha teşekkür ediyoruz.

Sürecin güçlü bir şekilde kamusal alana taşınmasında ve sürdürülmesinde çaba ve desteği olan Sayın Devlet Bahçeli'nin de bu sürece sunmuş olduğu katkı ve çözüme dair siyasi iradesi de son derece kıymetlidir.

Sürece sorumlu bir muhalefet anlayışıyla katkı sunma gayretinde olan YENİ YOL Grubumuzu oluşturan Deva Partimizin Sayın Genel Başkanı Ali Babacan, Gelecek Partimizin Genel Başkanı Sayın Ahmet Davutoğlu ve Saadet Partimizin Genel Başkanı Sayın Mahmut Arıkan'ın da hem Komisyon çalışmalarına verdiği önem hem de yapıcı muhalefetten dolayı ortaya koymuş oldukları çaba da ayrıca kıymetlidir.

Bütün bu çalışmalar vesilesiyle, başta Sayın Cumhurbaşkanımız olmak üzere tüm siyasi partilerimizin genel başkanlarına grubumuz adına teşekkür ediyorum. Ayrıca, burada Komisyon çalışmalarına son derece önemli katkılarda bulunan Komisyon üyesi milletvekili arkadaşlarımıza da grubumuz adına teşekkür ediyoruz.

Komisyonun kuruluş sürecinde çalışmalarını tamamlayıp nihai rapor aşamasına kadar kapsayıcılığı, tarafsızlığı, olabildiğince partilerin hassasiyetlerini gözetten bir yerden meselenin Meclis zemininde ele alınmasına liderlik eden Sayın Meclis Başkanımız Numan Kurtulmuş'a da liderliği ve katkıları için grubumuz adına çok teşekkür ediyoruz.

Bu sürecin, sadece belli bir örgütün feshi, tasfiyesi veya silah bırakmasını hedeflememesi, ülkemizde yeni bir başlangıç ve tüm mağduriyetlerin giderildiği ve herkesin ayırım yapılmaksızın kucaklanarak büyük bir toplumsal bütünleşmeye vesile olması, grubumuzu oluşturan partilerin ortak arzusudur. Bu rapor, elbette çok kıymetli bir siyasi uzlaşi belgesidir. Biz, ele alınan bu sorunun sadece sonuçlarının ele alınmasını önemli görmekle birlikte, kalıcı bir toplumsal bütünleşme için meselenin kök sebeplerinin de bundan sonraki süreçte ele alınarak kalıcı bir çözümü hedeflememiz gerektiğini düşünüyor ve ifade ediyoruz.

Bu belgenin, Meclisimizin ve kamuoyunun takdirine sunulmasından sonra siyasi partilerimiz ve milletvekilleri olarak bir siyasi irade ortaya koyup raporun çerçevesini çizdiği süreç yasalarının, demokratik ve hukuk devletindeki eksikliklerin ya da daha kâmil manada bir demokrasiyi hedeflemesi için ortaya konulmuş önerilerin süratle yasalaştırılmasına dair bir eylem planını ortaya koymamız lazım. Bu raporun çok önemli çabalarla ortaya çıktığını ve tarihimizde çok önemli bir siyasi uzlaşi belgesinin farkında olarak burada mutabık kaldığımız konuların yasalaşması sürecinin, özellikle bu Komisyonda bu rapora destek veren tüm partilerin ve milletvekillerinin ortak sorumluluğu olduğu inancıyla, bu raporda yer alan hususlardaki eylem planlarının yasallaştırılmasına grubumuz adına her türlü katkıyı vereceğimizi ifade ediyor; tekrar, bu vesileyle başta Sayın Meclis Başkanımız olmak üzere çalışan bütün milletvekili arkadaşlarımıza, çalışmalarımızda bize çok yardımları dokunan değerli Meclis bürokratlarımıza ve kıymetli basın mensuplarına çok teşekkür ediyor, hepinize saygılar sunuyorum.

TBMM BAŞKANI NUMAN KURTULMUŞ - Teşekkür ediyorum Bülent Bey.

Şimdi, Milliyetçi Hareket Partisi Grubu adına Sayın Feti Yıldız.

Buyurun.

FETİ YILDIZ (İstanbul) - Sayın Başkan, Komisyonun değerli üyeleri; öncelikle, her türlü güçlüğü yenerek yılmaz bir iradeyle bizlere özgür bir vatan, çağdaş bir cumhuriyet armağan eden Gazi Mustafa Kemal Atatürk ve silah arkadaşlarının ruhu şad olsun, mekânları cennet olsun diyor, hepinizi bu vesileyle saygıyla selamlıyorum.

Değerli arkadaşlar, bu süreçte söylenmedik söz kalmadı, hatta şahıslarımıza, partilerimize yapılmadık iftiralar da kalmadı ancak bunların çoğuna cevap vermeye bile gerek duymadık. Burada bir

kez daha tekrar etmek istiyorum: Komisyonumuzun Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş felsefesini, temel Anayasa ilkelerini, demokratik işleyişi, üniter devlet yapısını dönüştürmek gibi bir yetkisi, misyonu yoktur; bunun altını bir kere daha çiziyorum.

Değerli arkadaşlar, Türkiye'nin üniter devlet yapısı, toprak bütünlüğü, Türkçenin resmî dil statüsü, laik cumhuriyet ilkesi üzerinde tartışma yapılamayacak ortak temel değerlerimizdir. Milletimizin tamamını kucaklayan, terörün sebep ve sonuçlarını ortaya koyan, toplumsal barış ve huzur için terörle mücadele kanunlarından taviz verilmeden, hukukun üstünlüğü ilkesinden sapılmadan ve millî güvenlik kaygıları da göz ardı edilmeden bu elimizdeki çerçeve metin hazırlanmıştır.

Değerli arkadaşlar, siyasi, sosyolojik, dinî veya etnik hedeflere ulaşmak maksadıyla şiddetin sistematik olarak tatbiki suretiyle tezahür eden terör, yalnızca doğrudan hedef aldığı kurbanlar üzerinde kalmayıp daha geniş kitleler üzerinde korku ve yıldırma iklimi yaratarak psikolojik etki hasil etmeyi amaçlayan bir insanlık suçudur. Terör olgusu çağdaş devletlerin egemenlik, güvenlik ve toplumsal istikrar kavramlarını derinden sarsan çok boyutlu bir tehdittir. "Terörsüz Türkiye" vizyonu işte tam burada salt bir güvenlik politikası olarak görmekten ziyade devletin beka meselesidir. Demokratikleşme süreci ve ekonomik kalkınmayı da kapsayan stratejik bir hedeftir.

Değerli arkadaşlar, ülkemizin jeopolitik durumu "Terörsüz Türkiye" idealini yalnızca iç güvenlik stratejisi olmaktan çıkarıp bölgesel güvenlik mimarisinin de merkezine yerleştirmektedir. Bunun için Anadolu coğrafyası Asya ile Avrupa arasında stratejik bir köprü olmanın yanı sıra enerji koridorları, ticaret ağları ve göç rotalarının kavşak noktasındadır.

Değerli arkadaşlar, bölgemizde uzun süredir devletleşme ve merkezîleşme taleplerinin olduğu görülmektedir. Birçok ülke kendi egemenlik kapasitesini yeniden inşa etme sürecine girmiştir. Bu süreç devlet dışı aktörleri ya uyum sağlamaya veya tasfiye olmaya zorlamaktadır. Türkiye'nin iç istikrarı Orta Doğu'dan Avrupa'ya uzanan geniş bir güvenlik ekosistemi üzerinde doğrudan belirleyici olmaktadır.

Değerli arkadaşlar, bizim merkezî yapımız, millî devlet yapımız kuşatıcıdır, özgürlükçü ve demokratiktir ve vatandaşlık anlayışıyla millet yapımız ve kurucu kodlarımız hiçbir zaman şiddetin ve terörün kaynağı olmamıştır. Aksi yöndeki iddialar her şeyden önce gerçekliği inkâr, hilafı hakikat olduğu gibi tarihimize de kendimize de iftira olur.

Türk siyaset kurumu tarihî bir adımla önemli bir sorunu çözmek için güçlü bir fikir birliğiyle Meclis yapımızın kahir ekseriyetiyle çözüm odaklı bir birliktelik inşa etmiştir. Bu tavır Türk demokrasisinin daha da güçlenmesi, kökleşmesi açısından önemli bir adımdır. Yapılan çalışmalar neticesinde "Benim de bir diyeceğim var." diyen herkesin sözcüleri dinlenmiş, bu tarihî mesele üzerine söylenen her söz tutanaklara geçmiştir. Tam bu sırada değerli arkadaşlar, 22 Ekim 2024 tarihinde Milliyetçi Hareket Partisinin Sayın Genel Başkanı Devlet Bahçeli Bey'in Meclis grubunda yaptığı toplantıda yaptığı çağrı siyasi hayatımızdaki tüm ezberleri bozmuştur. Evet, o gün Türk siyaseti için bir milattır. Bir arkadaşımızın da söylediği gibi, Sayın Genel Başkanımız eline gürzü almış, gördüğü bütün yasakları, gayrimeşru yasakları yıka yıka çok şükür bugüne gelinmiştir.

Değerli arkadaşlar, çalışmalarından hepimiz biliyoruz. Kamu vicdanını sızlatmadan bazı düzenlemeler yapılacaktır. Öncelikle, ezelden beri söylediğimiz gibi bizim infaz sistemimiz gerçekten yamalı bohçaya dönmüştür. Bu infaz sistemimizin düzeltilmesi lazım. Burada eşitliğin sağlanması gerekir. Komisyonumuzun da ilk tavsiyeleri arasında infaz düzenlemesi gelmektedir. Yine, zaman zaman tartışmalara sebep olan Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi kararlarına ve Anayasa Mahkemesi kararlarına uyum konusundaki ihtilaf. Değerli arkadaşlar, bu konuda Anayasa'mızın emredici hükümleri açıktır, Anayasa'nın 90'ıncı maddesi ortadadır. Elbette Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin kararlarına da Anayasa Mahkemesinin kararlarına da bir hukuk devletinin gereği olarak uymak zorundayız.

Yine, değerli arkadaşlar, cezaevlerinden -ben eski bir ceza avukatı olduğum için çok irtibatlıyım, devamlı ararlar- yüzlerce mektup, haber geliyor bana. Hasta ve yaşlı mahkûmlar var, hükümlüler var. Bunlara zaman zaman el atılsa da yine yüzlerce kişi ya hastaneye gidememekte ya da cezaevinde kendi bakımını, hayatını idame ettirecek durumda değildir. Komisyonumuz raporunda bu konuya da değinmiştir, Meclisimizin ilk yapacağı işler arasındadır diyorum, fazla uzatmadan hepinizi saygıyla selamlıyorum.

TBMM BAŞKANI NUMAN KURTULMUŞ - Teşekkür ediyorum Feti Bey.

Şimdi DEM PARTİ adına Grup Başkan Vekili Sayın Gülüstan Koçyiğit Hanımefendi konuşacak. Buyurun.

GÜLÜSTAN KILIÇ KOÇYİĞİT (Kars) - Teşekkür ederim Sayın Başkan.

Ben de Komisyonu ve burayı takip eden değerli basın emekçilerini saygıyla selamlıyorum.

Evet, 5 Ağustos 2025 tarihinde Komisyonumuz kuruldu. Millî Birlik, Kardeşlik ve Dayanışma Komisyonu birçok toplantı yaptı ve birçok toplantıda da burada toplumun çeşitli kesimlerinden birçok insan gelip görüş ve düşüncelerini ifade etti. Bu Komisyon kurulurken aslında çok özel birkaç amaçla kurulmuştu. Onlardan biri, gerçekten, aslında 1 Ekim 2025 tarihinde başlayan sürecin toplumsallaşması, geniş bir zeminde, siyasal mutabakatla Meclis zemininde konuşulması ve en önemlisi de sürecin ihtiyacı olan yasal düzenlemelerin yine geniş bir siyasal mutabakatla burada tartışılarak bir tavsiye raporuyla da Genel Kurula ve Meclise gönderilmesiydi. O anlamıyla bu amaçlardan sonuncusunu bugün konuşmak üzere bir araya gelmiş bulunuyoruz ve bu raporun da sürece en azından katkı koyan, sürecin önündeki engelleri kaldıran, sürecin genişlemesinde, derinleşmesinde ve gerçek anlamda başarıya ulaşmasında önemli bir eşik olduğunu ifade etmek isterim.

Yine, bu Komisyonun tabii ki çok önemli çalışmalarıyla beraber özellikle 24 Kasım tarihinde burada nitelikli çoğunluk oyuyla aldığı karar gereği İmralı ada hapishanesinde Sayın Öcalan'ı ziyaret etmiş olmasının da tarihi bir önemde olduğunu ifade etmemiz gerekiyor. O anlamıyla, bütün bu çalışmaların her birisi, içinde bulunduğumuz süreçte pozitif adımlar, pozitif gelişmeler ve sürece katkı koyan çalışmalar olarak da ele alınmalıdır.

Bugüne kadar Komisyon çalışmalarında her bir siyasi partinin genel anlamda yapıcı, olumlu ve sürece katkı koyan yaklaşımlarını gerçek anlamda takdir ettiğimizi ve bu konuda da her bir siyasi partiye de ayrı ayrı teşekkür ettiğimizi de ifade etmek isterim.

Ben çok uzatmayacağım çünkü partimizin görüşleri ayrıca ifade edilecek ama bu sürecin başından beri sürece katkı veren, irade ortaya koyan Sayın Cumhurbaşkanına, yine MHP Genel Başkanı Sayın Devlet Bahçeli'ye, 27 Şubat 2025 tarihinde barış ve demokratik toplum çağrısı yaparak süreçte çok önemli ve çok kritik bir eşiğin aşılmasını sağlayan Sayın Öcalan'a, siyasi partilerin bütün liderlerine ve bu Komisyonunda bulunan her bir milletvekili arkadaşımıza ve bu süreçte çok ciddi emek veren, Komisyonun kuruluşunda da çalışmalarında da ciddi bir çabayı ortaya koyan zatıinalinize partim adına teşekkür ettiğimi ifade etmek istiyorum.

Yine, ilk günden beri Komisyon çalışmalarını büyük bir titizlikle takip eden basın emekçilerine de özel bir teşekkürü buradan borç biliyorum.

Bütün bu sürecin gerçekten yine Kürt sorununun demokratik çözümüne katkı sunması temennisini ifade ederek, bundan sonra da bu sürece her türlü katkısı sunmaya hazır olduğumuzu ifade ederek ben partimizin oluşturulan taslak rapora dair görüş, düşünce, eleştiri ve itirazlarını kayda geçmek üzere sözü İstanbul Milletvekili ve yazım kurulunda yer alan arkadaşımız Cengiz Çiçek Vekilimize bırakmak istiyorum.

Teşekkür ediyorum Sayın Başkanım.

TBMM BAŞKANI NUMAN KURTULMUŞ - Teşekkür ederim.

Cengiz Bey, buyurun.

CENGİZ ÇİÇEK (İstanbul) - Değerli Komisyon üyeleri, ortak rapor taslağına dair farklı görüşlerimizi sunuyoruz.

Ortak rapor taslağının hazırlık sürecinde DEM PARTİ olarak ısrarla uzlaşma zeminini zorladığımızın, bunun için yapıcı bir rol üstlenmek konusunda özenli hareket ettiğimizin bilinmesini isteriz. Ortak rapor taslağının özellikle "Sürece İlişkin Yasal Düzenleme Önerileri" ve "Demokratikleşmeyle İlgili Öneriler" başlıklarında yol gösterici rolünü oynayacağına inanıyor; bu konuda demokratik geleceğe olan inancımızın bir gereği olarak elimizden gelen katkıyı sunacağımızın bilinmesini istiyoruz.

Komisyon çalışmaları ve ortak rapor taslağı yazım sürecinde olduğu gibi, bundan sonra da barış ve demokratik toplum sürecinde üstlendiğimiz tarihsel rolün sorumluluğuyla hareket edeceğimizi vurguluyor, sürecin gerektirdiği demokratik ve yapıcı yaklaşımdan taviz vermeyeceğimizi belirtiyoruz.

Ancak tüm çabalarımıza rağmen ortak rapor taslağında yer alan kimi kavramlar ve yaklaşımlar hakkında farklı düşündüğümüzü belirtmek isteriz. Farklı düşüncelerimizi gerekçeleriyle birlikte paylaşmak istiyoruz.

Bu çerçevede;

A) Komisyon ortak rapor taslağında “terörsüz Türkiye süreci” “terör örgütü” “terör belası” gibi kavramların kullanılmasını doğru bulmuyoruz.

Buna göre;

1) Sürecin adı konusunda Komisyona üye veren siyasal partiler arasında bir uzlaşma olmadığı için bu durumu gözetmeyen tek taraflı yaklaşımları doğru bulmadığımız gibi, bu türden yaklaşımlar ortak rapor yazımına ve uzlaşma arayışına da denk düşmemektedir. DEM PARTİ olarak mevcut süreci Sayın Abdullah Öcalan’ın 27 Şubat 2025 tarihinde yaptığı çağrıya ismini veren “Barış ve Demokratik Toplum Süreci” olarak tanımlamaktayız. Anılan nedenlerle, sürecin adının ortak rapor taslağında “Terörsüz Türkiye” olarak ifade edilmesinin doğru olmadığını; bunun yerine, Türkiye Büyük Millet Meclisi bünyesinde kurulan Komisyon ismindeki gibi “Millî Dayanışma, Kardeşlik ve Demokrasi Süreci” adıyla nitelendirilmesi gerektiğini belirtmek isteriz.

2) Kürt meselesi “terör” kavramıyla anılamaz, Kürt meselesi vardır ve bu bir terör sorunu olarak görülemez. Kök nedenleri itibarıyla tek boyutlu bir sorun değildir; siyasal, sosyal, ekonomik, kültürel, tarihsel arka planı olan bir hak ve özgürlükler meselesidir. Bugün ısrarla “terör” diye tariflenen süreç, inkâra dayalı politikaların ortaya çıkardığı çatışmalı süreçtir. Bu yönüyle Kürt meselesi, bir sistem sorunu olduğu kadar kimlik ve kültür sorunudur; Kürt halkının eşitlik ve özgürlük haklarının bütünü ve demokratikleşmeyi kapsamaktadır.

3) Kırk yılı aşkın süredir yaşanan çatışmalı sürecin binbir emekle sonlandırılmasına çalışıldığı bu dönemde hâlen ezber yaklaşımlarda, eski tariflerde ısrar etmek yaşanan acılı dönemden gerekli dersleri çıkarmamış olmaktır. Rapor taslağının ilgili yerlerinde acıları bile tek taraflı tarif etmek, Kürt halkının yaşadığı acıları görmezden gelmek kabul edilebilir değildir. Ortak gelecek, acıları ortaklaştırmakla ve paylaşmakla mümkündür. Ülke insanına lazım gelen ortak bir gelecek tahayyülü, ortak değerlerdir; bu değerler, ancak hakikatin kabulüyle mümkündür. Demokratik geleceğin inşasında ortak kavramlar, tanımlar ve yaklaşımlar geliştirmek önemlidir.

4) Kürt halkı ve dostları, Kürtlerin özgürlük ve eşitlik mücadelesini ne “terör” olarak ne de örgütlü mücadelesini “terör örgütü” olarak tarifledi. On yıllar boyunca onca zulme, baskıya rağmen özgür ve eşit yaşam tutkusundan başka bir amacı olmayan Kürt halkı bu tanımlamaları kabul etmedi. Rapor taslağında anıldığı üzere, çatışma çözüm literatürüne gerçekten bir Türkiye modeli armağan edilmek isteniyorsa tüm halkların değerlerine saygılı olmakla yola çıkılmalıdır. Toplumsal değerler tek taraflı tanımlamalarla inşa edilemez; bilakis, bu tarz yaklaşımlar, Komisyon dinlemelerinde de sıkça ifade edildiği üzere, siyasal ve toplumsal sorunları yaratmaktadır.

Bu vesileyle bir kez daha belirtmek isteriz ki gerçek kardeşlik; halkların, inançların değerlerine eşit yaklaşmakla, ona eşit mesafelenmekle mümkündür. Ortak rapor taslağında yer verilen Kürt’ün onurunun, Türk’ün gururunun korunması ancak bu eşit yaklaşımla söz konusu olacaktır. Tüm bu gerekçelerle “Kürt halkı ve Kürt meselesi vardır.” diyen milyonlara karşı sorumluluğumuz ve saygımız gereği “terör örgütü” kavramının ortak rapor taslağında kullanılmasını doğru bulmuyoruz. Bu kapsamda, coğrafyamızda Türkler, Kürtler ve Araplarla birlikte birçok etnisitenin ve inanç

gruplarının yaşadığını, halkların ve inançlarının arasındaki ilişkinin demokratik temelde kurulması gerektiğini düşünüyoruz.

5) Kürt meselesini çatışma zemininden uzaklaştırıp siyasi ve hukuki bir zemine çekmeye çalıştığımız bu dönemin başmimarlarından, yürütücülerinden birisi olan Sayın Abdullah Öcalan'a yaklaşım da kritik önemdedir. Unutulmamalıdır ki Sayın Öcalan 1993 yılından bugüne Kürt meselesinin demokratik çözümü konusunda stratejik bir çabanın sahibidir. Ayrıca, son bir yılı aşkın süredir, İmralı Adası'nın elverişsiz koşullarındailmekilmek barışı örmeye çalışmaktadır; tüm sorunları çözmek için olağanüstü bir çaba göstermektedir. Bu yönüyle, sürecin enfekte olmaması için hem sorun çözücüdür hem de sürecin öncülerindendir. Lideri olduğu PKK'ye yaptığı çağrıyla alınan kararlar, atılan adımlar ve son olarak Rojava'daki kriz esnasında geliştirdiği çözümle siyasal, örgütsel, toplumsal gücünü göstermiştir; tarihsel birikimi ve tecrübesi, tereddütsüz demokratik cumhuriyet çabası itibarıyla da kurucu siyasal aktörlerden birisi olan Sayın Öcalan'ın ve mücadelesinin taslak raporda ısrarla "terör" "terör örgütü" gibi kavramlarla birlikte tanımlanmasını sürecin hukuku ve gereklilikleri noktasında doğru bulmamaktayız.

B) Komisyon ortak rapor taslağının "Hak ve Özgürlüklerin Genişletilmesiyle İlgili Düzenlemeler" başlığı altında doğuştan gelen dokunulamaz ve devredilemez hakların başta ana dili hakkı ve kimlik, kültür hakları gibi insanlık değerlerini ve evrensel hakları içerdiğini özellikle belirtmek isteriz.

Ana dili, yalnızca bir iletişim aracı değil, düşünme biçimini, öğrenme süreçlerini, duygulanım dünyasını ve toplumsal aidiyet hissini belirleyen kurucu bir unsurdur. Türkiye'de farklı dil ve kültüre sahip milyonlarca insanın, başta Kürtçe olmak üzere ana dili hakkına yönelik kısıtlayıcı düzenlemelerin, uygulamaların ve kamusal engellerin ortadan kaldırılması ve çok dillilikle barışılması gerekmektedir.

Sonuç olarak ortak rapor dili tek taraflı bir dil olmamalıdır. Birçok kesimde farklı travmatik etkiler yaratan birçok kavram yeniden değerlendirilmelidir. Metnin ruhuna, sahici ve toplumsal vicdanına hitap eden bir dil yerleştirilmelidir. Barış, sadece sonuç değil yöntemin ve dilin kendisidir aynı zamanda. Unutmayalım ki dil kırılansa sonuç da kırılma ihtimalini barındırır.

Saygılarımı sunuyorum.

TBMM BAŞKANI NUMAN KURTULMUŞ - Teşekkür ediyorum.

Cumhuriyet Halk Partisi Grubu adına Sayın Murat Emir.

Buyurun.

MURAT EMİR (Ankara) - Sayın Başkan, ben de sözlerime başta siz olmak üzere emek veren herkese, Komisyon üyelerimize ve bizleri takip eden basın emekçilerine teşekkürlerimi ileterek başlamak istiyorum.

Bunun bir ortak rapor olması, aslında her partinin daha önce kendi raporlarıyla ortaya koyduğu kendi pozisyonlarından belirli ölçülerde vazgeçmeleri ve bir ortak akılda buluşmalarını gerektirmiştir. Bizim de Cumhuriyet Halk Partisi olarak kamuoyuyla paylaştığımız, burada deklare ettiğimiz kendi

raporumuza aslında sıkı sıkıya bağlı olduğumuzu ancak Türkiye'nin önüne yepyeni bir model olarak grubu olan 5 partinin ve diğer partilerin ağırlıklı bir biçimde katkı verdikleri, barış için, demokrasi için ve Türkiye'nin hukuk standartlarının yükselmesi için bir ortak kararlılıkla emek verdikleri bir rapor yazılması önemlidir, değerlidir. Bu nedenle, burada görüş ifade etmiş olan, katkı vermiş olan ve Türkiye'nin önüne böyle bir umudu koymuş olan herkese teşekkür etmeyi bir görev sayıyoruz ama bunlara rağmen bizim de bu raporla ilgili eleştirilerimiz, değerlendirmelerimiz olacaktır.

Değerli arkadaşlar, öncelikle, bu raporun ilk 5 bölümünde yer alan dilin son derece sorunlu olduğunu, belirli bir siyasi ve sosyolojik bakış açısını içerdiğini, bizi kapsamadığını ifade etmeliyim. Geç görmüş olmamız dolayısıyla çeşitli eleştirilerimiz oldu, bir ölçüde yaşama geçirildi ama buradaki cümlelerin her birinin aslında belirli bir ideolojik bakışı yansıtması dolayısıyla bizi tam karşılamadığını da ifade etmek ve tutanaklara geçirmek durumundayız ancak altıncı bölüm olan "Yasal Düzenleme Önerileri" ve yedinci bölüm olan "Demokratikleşme Önerileri" bizim için ve 86 milyon için önemli bir beklenti yaratan ve Türkiye'nin hem demokrasi standartlarını yükseltecek hem de toplumsal barışımızı inşa etmeye dönük olarak Meclisimize bir ödev yükleyecek olması dolayısıyla bu konunun çok da büyütülmemesi gerektiğini düşünenlerdeniz.

Bu Komisyonda aslında bir umut yeşertilmeye çalışıldı ama maalesef bu Komisyonun çalıştığı süre ve Komisyonun öncesinde Türkiye'nin içinde bulunduğu siyasal ortamı değerlendirmekte yarar görüyoruz. Bu Komisyon toplanırken de Komisyon görev yaparken de Anayasa'nın sürekli çiğnenmediği, Anayasa Mahkemesi kararları ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi kararlarına uyulmadığı, bu Meclisin bir üyesi olan Can Atalay'ın dahi buraya hukuksuz bir biçimde cezaevinde tutulduğu için gelemeyişi, Anayasa Mahkemesi kararlarına rağmen Tayfun Kahraman'ın hâlâ cezaevinde tutulduğu, Selahattin Demirtaş'ın AİHM kararlarına rağmen cezaevinde tutulduğu, kayyum uygulamalarında en ufak bir geri adım atılmamış olması, tutukluluk uygulamalarının peşinen cezaya dönüştürülmüş olması ve Türkiye siyasetinin adliye koridorlarından iddianamelerle, iftiracılarla dizayn edilmeye çalışılması sürecinde maalesef en ufak bir demokrasiye ait, hukuk devletine ait, adalete ait bir ilerleme kaydedilmemiştir. Bu açıdan, bu Komisyon çalışmaları beklenen umudu doğurmamıştır; bunu da bir kez daha ifade etmek isteriz.

Biz, Komisyona, Komisyonun önemli bir görevi olduğunu, Türkiye'nin önüne bir perspektif koyacağını ama beklenen umutları yeşertebilmesi için somut adımların, en azından kolay somut adımların atılması gerektiğini ısrarla söyledik ama bugüne kadar bu gerçekleşmedi. Bugünden sonra asıl soru şudur: Bu rapor yaşama geçecek midir? Bugüne kadar sadece sözde kalan demokrasi, toplumsal barış, hukuk devleti, adalet, Anayasa, AİHM kararları artık yaşama geçecek midir? Asıl cevap verilmesi gereken burasıdır. Bu rapor her birimize bir ödev yüklemektedir, bu rapor lafta ve rafta kalmamalıdır. Bu raporun içeriğindeki o genel çerçeveye uygun olarak yasal düzenlemeler, idari adımlar, iktidarın atması gereken adımlar, yargının atması gereken adımlar ivedilikle atılmalı ve Türkiye'nin önüne barışını inşa etmiş, kavgalarını azaltmış, demokrasi standartlarını yükseltmiş, hukuk devleti niteliğini güçlendirmiş ve adaletini ayağa kaldırmış bir umut yeşertmek zorundayız.

Elbette bu Komisyonumuz, Gazi Mustafa Kemal Atatürk'ün kurduğu Meclisimizin özellikli, kendine özgü bir komisyondur. Cumhuriyetimizin demokratik, laik, anayasal yapısını koruyan ve üniter devlet yapısını tartışmaya açmayan bir çalışma yürütmüştür ve bu açıdan da değerlidir.

Teşekkür ederim.

TBMM BAŞKANI NUMAN KURTULMUŞ - Partilere on dakika süre ayırmıştık, siz altı dakikasını kullandınız.

MURAT EMİR (Ankara) - Sayın Başkanım, arkadaşlarımız siz söz verdikçe kullanacaklar yani birçok arkadaşımızı konuşturmak adına ben şey yapıyorum.

TBMM BAŞKANI NUMAN KURTULMUŞ - O zaman sizi bitirelim, ondan sonra son olarak AK PARTİ'ye söz verelim.

Arkadaşlar çok kısa kısa şey yaparsa...

Murat Bey, buyurun.

MURAT BAKAN (İzmir) - Sayın Başkan, değerli arkadaşlar; cumhuriyetin kurucu değerleri, üniter ve laik devlet, Türkçe'nin resmî dil vurgusu çok önemli elbette, kırmızı çizgimiz. Yanı sıra, iki hususa değinmek istiyorum: Birincisi, raporda Türk, Kürt, Arap vurgusunun tekrarı, metni yurttaşlık zemini yerine etnik bir çerçeveye kaydırıyor; bu hem hukuk dili hem de siyasal birlik dili açısından sorunlu. Türkiye Cumhuriyeti, etnik kökenleri üzerinden değil eşit hak ve ödevlere dayalı vatandaşlık üzerinden tanımlanır. Devletin dili kapsayıcı ve nötr olmalı. Bunu etnik kimliklere ayırdığınızda farkında olmadan hiyerarşi, temsil tartışması -dışarıda kalanlar; Çerkez, Laz, Gürcü, Boşnak vesaire- sonucu doğurur. Türk, Kürt, Arap vurgusu iyi niyetli kardeşlik söylemi amaçlasa da Komisyon metinleri Anayasa'nın eşitlik, vatandaşlık ve idarenin tarafsızlık ilkeleriyle uyumlu bir dille yazılmalıydı; bunu eleştiriyorum. Etnik etiketlerin tekrar tekrar kullanımını riskli buluyorum.

İkinci husus, burada hepimiz hemfikirdik; burada TESUD, TEMAD, TEMUD, EMUJAD, kolluk kuvvetlerimizi dinledik; şehit ailelerini ve gazilerimizi dinledik; raporumuzda bunların sosyal, hukuki ve siyasal beklentilerine ilişkin bir cümle geçmiyor; bunlara tek cümleyle bile olsa yer verilmeliydi. Madem uzlaşî komisyonu; terörle mücadelede görev yapanlar, bir emirle ölüme gidenler, kolunu uzvunu bu vatan için verenler, şehit olanlarla ilgili mutlaka bu Komisyon raporunda bir cümle en azından olmalıydı. Redaksiyon yetkisi vereceğiz, belki o aşamada bunu gözetirsiniz diyorum.

Diğer arkadaşlarımıza da süre kalsın.

Teşekkür ederim.

TBMM BAŞKANI NUMAN KURTULMUŞ - Teşekkür ederim.

Evet, Gökçe Hanım, buyurun.

GÖKÇE GÖKÇEN (İzmir) - Sayın Başkan, Komisyonumuzun değerli üyeleri; uzun bir çalışmanın sonuna gelmiş bulunuyoruz. Burada bulunan tüm siyasi partiler, sorunun adına ve çözüm yöntemine dair farklı görüşlerine rağmen ortak bir noktada buluşmak için büyük bir çaba gösterdi. Bizler de

Cumhuriyet Halk Partisi olarak Genel Başkanımız Özgür Özel'in Türkiye Büyük Millet Meclisinde tüm partilerin yer aldığı bir Komisyon önerisi ve demokratikleşme adımlarının peş peşe değil iç içelik prensibiyle atılması görüşü doğrultusunda üzerimize düşen sorumluluğun farkındayız. Bu kapsamda, hem Kürt sorununun çözülmesi hem terörün sonlanması hem de toplumsal barışın inşa edilmesi için şehit aileleri ve gazilerimiz başta olmak üzere sorundan etkilenen kesimlerin temsilcileri, çatışma çözümü alanında çalışan sivil toplum örgütleri ve uzmanların dinlenilmesini değerli görüyoruz. Raporda yurttaşlık, eşitlik ve duygu birlikteliği değil kimlik ve inanç üzerinden kurulan birliktelik dilinin sorunlu bir dil olduğunu not düşmek isterim. Her ne kadar sorunlu bir dili ve üslubu olsa da müzakerenin ve diyalogun önemine ve ortak sorumluluğumuza inanarak üzerimize düşeni yapmaya hazırız. Anayasa Mahkemesi ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi kararlarının uygulanmadığı, siyasi partiler ve demokratik yaşam üzerinde olağanüstü baskıların olduğu, rahmetli Sırrı Süreyya Önder ve Selahattin Demirtaş dâhil olmak üzere siyasetçilere hapis cezası veren bir hakimin Adalet Bakanı olarak atandığı, ifade özgürlüğünün kısıtlandığı, siyasetçilerin somut deliller olmaksızın tutuklandığı bir dönemde kuşkusuz toplumumuz rahat bir nefes almayı beklemektedir. Halkımız bu koşullar altında Anayasa Mahkemesi kararlarını uygulamayı başaramamış, Anayasa Mahkemesi kararına rağmen kendi milletvekiline sahip çıkamamış bir Türkiye Büyük Millet Meclisinin ne kadar başarılı olabileceğini de sorgulamaktadır. Üzerimize düşen, sadece terörün geçici bir şekilde gündemden çıkması değil, kalıcı bir toplumsal barışın inşa edilebilmesi için samimiyetle çalışmaktır. Raporda yer verilenler kadar yer verilmeyen bazı hususlar bu samimiyeti sorgulayanları haklı çıkarmaktadır. Faili meçhuller ve zorla kaybetmelere karşı zaman aşımı ve cezasızlık sorununun ele alınmamış olması konunun özüne dokunan önemli bir eksikliktir.

Zamanımızın kısıtlı olması nedeniyle tüm itirazlarımızı sıralamak yerine bu notları düşürerek ve ortak tarihî sorumluluğumuzu hatırlatarak bu raporun bir çalışmanın sonu değil bundan sonra atılacak adımlar için yeni bir başlangıç olmasını umuyor, demokratikleşme adımlarının atılıp atılmadığının takipçisi olacağımızı ifade etmek istiyorum.

Hepinize saygılar sunuyorum.

TBMM BAŞKANI NUMAN KURTULMUŞ - Teşekkür ediyorum.

Türkan Elçi, buyurun.

TÜRKAN ELÇİ (İstanbul) - Değerli Komisyon üyeleri, bir yılı aşkın zamandan beridir toplumsal barışın ve uzlaşının tesisi için bir çaba içine girildiği hepimizin malumudur. Savaşa, her türlü şiddete karşı duran biri olarak ve aynı zamanda şiddet olaylarından zarar gören bir mağdur olarak silahların susması konusunda herkesten daha ziyadesiyle memnuniyet duyduğumu huzurlarınızda belirtmek isterim. Öncelikle, bu süreçte emeği geçen tüm arkadaşlarıma teşekkürlerimi de bildirmek isterim buradan.

Malumunuz, her parti kendi çözüm önerileriyle bir rapor hazırlama gibi bir çalışma içine girmişti. Partimizin hazırlamış olduğu raporda faili meçhul cinayetlere yönelik önemli tespitler ve önerileri söz konusuydu. Bugün üzerinde uzlaşmaya varmayı murat ettiğimiz bu raporda ne yazık ki

faili meçhullerle ilgili bir mevzunun geçmediğini görebilmekteyiz ve bunun mağduriyet yaşamış kişiler açısından üzücü bir durum olduğunu da bildirmek isterim buradan. Takdir edersiniz ki faili meçhul cinayetler, zorla kaybetmeler, aynı zamanda işkence ve kötü muamele suçlarını içeren davalarda zaman aşımı önemli bir konudur. Zaman aşımı toplumsal adaletin tesisi açısından da önemli bir engel olarak bizim tarafımızdan tespit edilmiş ve dile getirilmiştir. Başta eşim ve Cumar-tesi Anneleri olmak üzere tüm faili meçhullerin sorumluluğunu taşımamdan ve hissetmemden dolayı bu rapora benim onay vermemin kendi açımdan vicdani olmadığını dile getirmek isterim huzurlarınızda. Aynı zamanda toplumun menfaatini ve yapılması gereken muhtemel çalışmaları da göz önünde bulundurarak bunca yapılan çalışmaları reddetmeyi de insani ve vicdani bulmam. Kısacası, burada benim bu rapora onay vermem maalesef mümkün olamayacaktır. Bu konudaki çekincelerimi ben dün Genel Başkanımızla da istişare ettim. Kendileri bu hassasiyetimi anlayışla karşıladığını dile getirdi. Aynı zamanda, kendisine ve Komisyonda benim bu hassasiyetime anlayış gösterdikleri için Komisyondaki arkadaşlarıma da huzurlarınızda teşekkür etmek isterim.

Sizlerin de bu konudaki hassasiyetimi anlayışla karşılayacağınızı temenni eder, çalışmalarınızda başarılar dilerim.

TBMM BAŞKANI NUMAN KURTULMUŞ - Teşekkür ederim.

Cumhuriyet Halk Partisi adına son olarak Sezgin Tanrıkulu.

Buyurun.

MUSTAFA SEZGİN TANRIKULU (Diyarbakır) - Sayın Başkan, değerli milletvekilleri; ben de kayıtlara geçmesi açısından şunu ifade etmek istiyorum: Raporun ifade etmek istemediği ancak Komisyonunuzun kurulma amacı Kürt meselesidir yani Kürtlerin doğal hak ve özgürlük talepleri sorunudur. Rapor, bu dilden ve bu yaklaşımdan uzak bir biçimde ele alınmıştır maalesef, sadece bu sorunun sonucu olan kırk yıllık şiddet, çatışma, silah ve terör eylemleri sorununa odaklanmış ve bunun sonlanması noktasında bir çaba içerisine girmiştir. Ancak bana göre mesele yeni başlamaktadır, silahların susmasından sonra özellikle bu rapordaki demokratikleşme önerilerinin hayata geçmesi Türkiye'nin Kürt meselesinin daha özgürce tartışılmasının zemini hazırlanmalıdır. Eğer bu rapor buna hizmet edecekse amacına da ulaşmış olacaktır.

Son olarak şunu ifade etmeliyim Sayın Başkan: Hepimizin bir ahlaki ve vicdani sorumluluğu var. Bu kurulun bir üyesi olan Milletvekilimiz Türkan Elçi'nin hassasiyeti son derece önemlidir; bu masadan kalkması, oy kullanmaması bütün bu çalışmalara gölge düşürecektir. O nedenle, bir cümle bu rapora eklenmesi konusunu bütün üyelerin vicdanına ve sağduyusuna bırakıyorum. O cümleyi de burada okuyorum. Nasıl olsa bir çalışma daha yapılacak, şöyle; çok rahatlıkla "demokratikleşme" başlığı altındaki yere yazılabilir; o da şu; bütün Komisyon üyesi arkadaşlarımızın dikkatine özenle sunuyorum: "Faili meçhul cinayetler başta olmak üzere bu meseleden kaynaklı adalet arayışlarında zaman aşımı ve diğer nedenlerden kaynaklı cezasızlık olgusunun ortadan kaldırılması için gerekli tedbirlerin alınması önerilmektedir." Böyle bir cümle rapora eklenmesinde herhangi bir sorun

yoktur benim kanaatime göre. Türkan Elçi arkadaşımızın, Milletvekilimizin bu nedenle masadan kalkması, oy kullanmaması doğru olmaz. Bunu da takdirlerinize ve Komisyonun olurlarına sunuyorum.

Teşekkür ederim.

TBMM BAŞKANI NUMAN KURTULMUŞ - Teşekkür ederim.

Cumhuriyet Halk Partisi şimdiye kadar on sekiz dakika kullandı.

Son sözü Salih Uzun Bey'e veriyorum.

Buyurun.

MEHMET SALİH UZUN (İzmir) - Teşekkürler Sayın Başkan.

Peşinen söylemeliyim ki bu rapor ülkenin siyasal ikliminden bağımsız ele alınsa yani salt bir metin olarak değerlendirilse sorunlu tarafları olmakla birlikte genel hatları itibarıyla kendi içerisinde tutarlı olduğu söylenebilir; neticede birçok tarafın önerisini bir araya getiriyor ancak asıl tutarsızlık rapor ile ülke gerçekleri arasında ortaya çıkmaktadır. Raporda deniliyor ki: "Anayasa Mahkemesi ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi kararları eksiksiz uygulanmalıdır." Çok güzel; kim karşı çıkabilir ki? Ancak, değerli arkadaşlar, malumunuz, bu Komisyon Türkiye Büyük Millet Meclisine ait bir Komisyondur, Başkanı da doğrudan Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanıdır; vahim tutarsızlık burada ortaya çıkmaktadır. "Anayasa Mahkemesi kararlarına zorunlu olarak eksiksiz uyulmalıdır." diye rapor hazırlayan bu Komisyonun içinden çıktığı bu Meclis bizatihi kendisi Anayasa Mahkemesi kararlarını uygulamamıştır ve hâlâ uygulamamakta direnmektedir. Hatay Milletvekili olarak seçilip mazbatasını almış olan Can Atalay hakkında Anayasa Mahkemesi 2 kez karar verdi ama bu Meclis bu kararları uygulamadı yani yazı başka, eylem başka, rapor başka, uygulama başka.

Sayın Başkanım, benim önerim ise şöyle: Gelin, bu raporu bugün oylamayalım. Komisyonumuzun görev süresini uzatmamıza bile gerek yok, süremizin bitimine on iki gün var, süremizin son günü yeniden toplanmak üzere bir karar alalım, bu süre içinde önce Meclis olarak biz yazdığımıza uyalım.

Sayın Başkan, ilk iş size düşüyor; gelin, Anayasa Mahkemesinin kararını bu on iki gün içinde Genel Kurulda okutun ve böylelikle Hatay Milletvekili Can Atalay ait olduğu yere, Meclise, görevinin başına dönsün. En azından, yasama organı olarak biz üzerimize düşeni yapmış olalım, diğer organlara ise çağrıda bulunalım. Yargı mercilerine talimat veremeyiz ama çağrıda bulunabiliriz: Anayasa Mahkemesince verilmiş ve uygulanması zaten anayasal bir zorunluluk olan tüm ihlal kararları ilgili yargı mercilerince bu on iki gün içinde uygulansın, böylelikle Tayfun Kahraman tahliye olsun ve uygun koşullarda tedavi olabilsin. Yine, aynı şekilde, Anayasa Mahkemesi kararları gibi uygulanması zaten anayasal zorunluluk olan kesinleşmiş AİHM kararları da yargı mercilerince bu on iki gün içinde uygulansın. Böylelikle Osman Kavala ve Selahattin Demirtaş'ın karşı karşıya bulundukları hukuksuz durum sona ersin.

Bir çağrı da yürütme makamlarına yapalım: Kayyım uygulamalarıyla ilgili herhangi bir düzenleme gerektirmeyen ve sadece idari bir tasarrufla atılabilecek adımlar bu on iki gün içinde atılsın, böylelikle Esenyurt ve Mardin Belediye Başkanları yani Ahmetler makama dönsün. Bunlar için

ne uzun bir zamana ne de uzun uzun düşünmeye ihtiyaç var. Hemen kolayca gerçekleştirilmesi mümkün, sadece irade gerekli.

(Mikrofon otomatik cihaz tarafından kapatıldı)

MEHMET SALİH UZUN (İzmir) - Sayın Başkan, hemen bitiriyorum.

TBMM BAŞKANI NUMAN KURTULMUŞ - Yirmi-yirmi bir dakika oldu.

MEHMET SALİH UZUN (İzmir) - Hemen bitiriyorum efendim, çok az...

Sayın Başkan, değerli arkadaşlar; bunları yapmadan biz bu raporu oylamayalım. Bu rapor bu hâliyle içinde yaşadığımız siyasi iklimle uyumsuz bir rapordur. Bu Komisyon bu hâliyle etkisiz bir Komisyon durumuna düşmektedir. Hâlbuki aylardır burada ciddiyetle çalışıyoruz, iyi niyetle çaba sarf ediyoruz, çok verimli toplantılar da gerçekleşti; onları heba etmeyelim. Ortaya somut bir sonuç çıksın, bu süreçten ve bu Komisyondan toplum somut bir kazanç elde etsin.

Topluma da Komisyona da kendimize de haksızlık etmeyelim diyorum, hepinizi saygıyla selamlıyorum.

TBMM BAŞKANI NUMAN KURTULMUŞ - Adalet ve Kalkınma Partisi Grubu adına buyurun Abdulhamit Gül.

ABDULHAMİT GÜL (Gaziantep) - Teşekkür ediyorum.

Sayın Başkanım, çok Değerli Komisyon üyeleri; hepinizi ben de saygıyla selamlıyorum.

5 Ağustosta başlayan yoğun çalışmanın bugün sonuna gelmiş durumdayız. Bu sürecin başından itibaren destekçisi ve uygulamalarıyla da her zaman güçlü, kararlı duruşuyla liderlik yapan Cumhurbaşkanımız Sayın Recep Tayyip Erdoğan'a çok teşekkür ediyoruz, şükranlarımızı sunuyoruz. Yine, Milliyetçi Hareket Partisi Genel Başkanı Sayın Devlet Bahçeli'nin güçlü desteklerine, keza oturumu yönetirken ve bu süreçte her türlü özveriyle, büyük bir sabırla destek veren Meclis Başkanımız Sayın Numan Kurtulmuş'a çok teşekkür ediyoruz. Ayrıca Komisyona katkı sunan tüm parti Genel Başkanlarına ve yine Komisyon üyelerine de çok teşekkür ediyorum. Asıl teşekkür milletimize, milletimizin vermiş olduğu güçlü desteğe.

Bu süreci sahiplenerek terörsüz Türkiye idealinin gerçekleşmesi noktasında çok önemli bir noktaya gelmiş bulunmaktayız. Bin yıllık bu coğrafyada kardeşliği sürdüren ve bu toprakların birliğini, beraberliğini, kardeşliğini tehdit eden teröre karşı çok önemli bir duruş burada ortaya konmuştur. Türkiye'nin yüz yıllık tarihinin yaklaşık yarım asrını, yarisını terör prangasından kurtaracak çok önemli bir aşamayı hep beraber bugün gerçekleştirmiş olacağız.

Esasen hükûmetlerimiz döneminde Sayın Cumhurbaşkanımızın liderliğinde terörü kaynağında kurutmaya yönelik yapmış oldukları çok güçlü, kararlı bir mücadeleyle çok önemli neticeler alınmıştır ama bunu tamamen gündemden çıkarmak ve terörsüz Türkiye'yi ortaya koymak adına önemli bir merhaledir. Kim terörün devam etmesini ister? 86 milyon vatandaşımızın hepsi terörün tamamen sona ermesi, annelerin hiçbir surette ağlamaması, bizim, bu toprakların ortak talebidir, dileğidir.

Özellikle AK PARTİ olarak birliğimizi, beraberliğimizi, kardeşliğimizi yine vurgulayacak şekilde, güçlendirecek şekilde bu topraklarda yaşayan herkesin eşit, birinci sınıf vatandaş olduğu vurgusu ve yaklaşımı bizim en temel yaklaşımımızdır. Kim neye inanırsa inansın, ne düşünürse düşünsün ve bu anlamda tüm bu düşüncelerin kıymetli olduğu, bunların hepsinin değerli ve korunması gereken prensipler olduğu bizim temel yaklaşımımızdır. Bu ülkede kim “Benim bir sorunum var.” diyorsa “Hayır, senin sorunun yok, çok iyisin.” demeye kimsenin hakkı yok. Bu sorunu empatiyle çözme ve bu sorunları giderme konusunda hükümetlerimizin yaklaşımları yine güçlü bir şekilde elbette devam edecek. Daha güçlü, daha özgür, daha demokratik hukuk devletini ve hukukun üstünlüğünü daha da güçlendirecek, demokratik reformları sürdürecektir bir anlayışla meseleye bakıyoruz.

Bu konuda sadece bir güvenlik perspektifine de sıkıştırmadan meseleyi güçlü bir perspektifle ele alıyoruz. Güvenlikten elbette taviz yok ama özgürlüğü de yine bu anlamda hayata geçirecek uygulamalar herkesin hafızasındadır. Özellikle, iktidara geldikten daha bir ay olmadan OHAL’i kaldıran, Diyarbakır’da yapmış olduğu açıklamalarla Kürt sorunu varlığını kabul eden, Türk’üyle, Kürt’üyle bu ülkenin bütün vatandaşlarını bir ve beraber gören bir anlayışla reformlarımızı güçlü bir şekilde sürdürdük; bu konu bizim raporlarda da var.

Şunu da ifade etmek isterim; her partinin tutumu aslında kendi raporunda var ama burada ortaklaştığımız için ortak bir metinde elbette esneyerek, müzakere ederek bir ortak metin üzerinde arayışlarımız oldu ama elbette partilerin, bizim de partimizin bu konuda yaklaşımı çok açıktır.

Değerli arkadaşlar, özellikle Türkiye’de birçok mesele hepimizin gözü önünde yaşandı ama şu olmadı; Türk ile Kürt’ü kimse ayıramadı. Birçok ülkede, birçok dünya coğrafyasında çatışmalar oldu, etnik çatışmalar oldu ama Türk ile Kürt arasında akrabalık bağlarını, kardeşlik bağlarını, komşuluk bağlarını hiç kimse ortadan kaldıramadı; bu, bizim en güçlü yanımız ve korumamız gereken, geliştirmemiz gereken en güçlü yanımız. Acıyı da sevinci de beraber yaşayan topluluklar olarak, bir millet olarak, bu ülkede yaşayan 86 milyon olarak hiçbir şekilde etnik bir çatışmayı asla yaşamadı bu topraklar, kardeşliğini daha da hep güçlendirmiştir. O yüzden, “Terörsüz Türkiye” de bir uzlaşma, bir ortak akıl ve demokratik katılımı daha da güçlenerek yoluna elbette devam edecektir.

Bu çalışmalarımız özellikle toplumsal mutabakatın siyasal mutabakatla sonuçlanması açısından çok kıymetlidir. Bu ortaya çıkan rapor ve bu çaba bir Türkiye mutabakatıdır, bir Türkiye uzlaşısıdır. Bu anlamda da kardeşliğimizin manifestosu olma adına çok özgün bir modeldir. Diğer ülkelere ve çatışma ya da farklı topraklardaki bir arada yaşama hususunda da bu topraklara ait çok önemli bir Türkiye modelidir.

Sözlerimi toparlarken, bir millet projesiyle, millet akli ve vicdanıyla birliğimizi, beraberliğimizi, kardeşliğimizi daha da güçlendireceğimize inanıyoruz ve bu hususta, özellikle Meclis Başkanımız bundan sonraki süreçlerde de yine desteğini sürdürecektir. Ortaya konulan tespit, teyit mekanizmalarından diğer hususlara varıncaya kadar elbette tüm bu çalışmaları yaparken şehitlerimizin emaneti olan bu toprakları onların da aziz hatırasına halel getirmeden, getirmeyecek şekilde çalışmalarımızı, çabalarımızı ortaya koymaya devam edeceğiz ve temel yaklaşımımız, Türkiye’nin

terörsüz Türkiye ve bölgenin terörsüz bölgeyle birliğin beraberliğin, kardeşliğin daha da güçlenmesi anlamındaki çabalar olacaktır.

Ben tekrar, yapıcı tüm gayretiyle görüşte bulunan herkese çok teşekkür ediyorum ve AK PARTİ olarak da Cumhur İttifakı olarak da bugüne kadar sürdürdüğümüz demokratik reformları daha da güçlendirerek çalışmalarımızı sürdüreceğiz. “Terörsüz Türkiye” bu anlamda da daha güçlü bir Türkiye anlamına gelecektir diyorum. Kısaca, fazla vaktinizi almadan tüm arkadaşlarımızı, Komisyonu, basın mensuplarını ve hazırunu saygıyla selamlıyorum.

Teşekkür ederim.

TBMM BAŞKANI NUMAN KURTULMUŞ - Teşekkür ederim.

Sayın Hüseyin Yayman, buyurun.

BÜLENT KAYA (İstanbul) - Sayın Başkan, gruplar konuştuktan sonra partiler konuşacaklar diye...

Siz nasıl uygun görürseniz...

TBMM BAŞKANI NUMAN KURTULMUŞ - Hüseyin Yayman, buyurun.

HÜSEYİN YAYMAN (Hatay) - Sayın Başkanım, çok teşekkür ederim.

Çok değerli Komisyon üyelerimiz, çok değerli vekillerimiz, çok değerli basın mensupları; toplantımızın hayırlara vesile olmasını diliyorum.

Bu toplantılarda neredeyse hiç söz almayan milletvekillerinden birisiyim, öncelikle şunu ifade etmek isterim: Gerçekten, Sayın Numan Kurtulmuş’un Başkanlığında toplanan Millî Dayanışma, Kardeşlik ve Demokrasi Komisyonu bir tarih yazmıştır ve bir tarihin yazılmasına özenlik yapmıştır; bu bağlamda çok önemlidir. Bunu 2009’daki demokratik çözüm sürecinde bulunan, 2013’te çözüm sürecinin içinde olan, Akil İnsanlar Heyetinde olan ve 2025 yılında bu Komisyonun içinde olan ve bu konuyu takip eden bir siyasetçi olarak değil aynı zamanda bir aydın ve bir vatandaş olarak çok değerli bulduğumu ifade etmek isterim. Buradan bir Türkiye ittifakı çıkmıştır, bir Türkiye uzlaşısı çıkmıştır; Türk demokrasi tarihinde çok önemli bir eşik aşılmıştır ve Türk demokrasisi gerçekten sorun çözme yeteneğini test etmek suretiyle çok önemli bir imtihanı başarıyla vermiştir.

Hep söyledik, söylemeye devam ediyoruz: Millî Dayanışma, Kardeşlik ve Demokrasi Komisyonu ve buradaki yürütülen işler bir devlet politikasıdır, bir millet politikasıdır ve biz tarihin doğru tarafında duruyoruz. Bu meselede tekrara düşmek istemem, Sayın Başkan da müteaddit defalar dile getirdi. Türkiye’de 1991 yılında Başbakan Süleyman Demirel’in “Kürt realitesini tanıyoruz.” sözüyle başlayan bu süreçte Özal’ın, Erbakan’ın ve yine Cumhurbaşkanımızın çok önemli adımları atıldı. AK PARTİ döneminde -biz bunlara “sessiz devrim” diyoruz- 90’lı yıllarda dile getirilen tüm bireysel ve kolektif hak talepleri tek tek yerine getirildi. Yirmi dört saat yayın yapan Kürtçe radyo, televizyonundan olağanüstü hâlin kaldırılmasına, OHAL bölge valiliğinin kaldırılmasından DGM’lerin kaldırılmasına, Kürtçe propaganda yasaklarının kaldırılmasından Kürtçe dil kurslarına ve özel okullarda Kürtçe

eğitim verilmesine, Kürt aydınlarının eserlerinin Kürtçe basılmasına ve burada sayamayacağımız kadar pek çok hak talebi AK PARTİ ve Cumhurbaşkanımız tarafından dile getirildi ve yerine getirildi.

Dolayısıyla, bizim bu meseledeki ana fikrimiz, biz bu meselenin çözümü için gerekirse baldıran zehri içeriz ve yine çözeriz noktasındayız; bunun kayıtlara özellikle girmesini isteriz. Biz meseleyi bir etnik mesele olarak, bir kimlik meselesi olarak asla görmedik; en başından beri meseleyi bir demokratikleşme meselesi olarak gördük, haklar ve özgürlükler meselesi olarak gördük ve Türkiye'nin, Türk demokrasisinin sorun çözme yeteneğinin sınanması olarak gördük. Dolayısıyla, bu noktada "Terörsüz Türkiye" ve terörsüz bölge Türkiye Yüzyılı'nda ve cumhuriyetimizin 2'nci yüzyılında yeni bir sayfanın açılması ve paradigmanın değişmesi anlamına gelmektedir.

Sayın Başkan, değerli milletvekilleri; bütün bu süreçlerin içinde olan, tırnak içinde, affınıza sığarak ifade ediyorum, devlet için yaşayan ve devlet için var olan bir kardeşiniz olarak şunu hususen belirtmek istiyorum: Korkaklar zafer anıtı dikemez. David Hume'un söylediği gibi, eğer burada bulunduğumuz noktada duracaksak, eğer ileri gitmeyeceksek neden bu noktaya kadar geldik? Dolayısıyla, buradaki uzlaşmanın çok önemli olduğunu düşünüyorum. Yeni bir dil inşa etmeye başta siyasette olmak üzere partilerimizin, medyanın... Bunun gerçekten üzerinde bir kez daha durmak isteriz ve son olarak da bu sürece liderlik yapan Sayın Cumhurbaşkanımıza ve her zaman ön açıcı tavrını gösteren Sayın Devlet Bahçeli'ye ve bir kez daha Numan Kurtulmuş Başkanımıza teşekkür ederim. Eğer Türkiye'de silahlar sözde değil, özde susarsa, "İmralı Notları"nda da ifade edildiği gibi, silahlar sadece elden değil, akıllardan ve zihinlerden de bırakılırsa Türkiye'nin konuşamayacağı, Türkiye'nin başaramayacağı, Türkiye'nin atmayacağı hiçbir demokratikleşme adımı yoktur diyorum.

Bir kez daha teşekkür ediyorum.

Yüce Heyeti saygıyla selamlıyorum.

TBMM BAŞKANI NUMAN KURTULMUŞ - Değerli arkadaşlar, başlangıçta Grup Başkan Vekilleriyle vardığımız mutabakat partiler adına onar dakika konuşulmasıydı. CHP bunun 2 katını aşmış oldu. Bu hakkın doğru kullanılmasını ifade ediyorum; lütfen, kısa kısa... Çünkü burada grubu bulunmayan partilerin temsilcileri var, onlara da söz vereceğiz ve böylece oylamaya geçerek bu süreci tamamlayacağız.

Sayın Zorlu, buyurun.

KÜRŞAD ZORLU (Ankara) - Teşekkür ediyorum Sayın Başkanım.

Öncelikle, size ve tüm Komisyon üyelerine, uzlaşmacı, bu Komisyonun geldiği bu aşama sebebiyle teşekkürlerimi sunuyorum.

Bu vesileyle, başta Sayın Cumhurbaşkanımıza, Sayın Devlet Bahçeli Beyefendiye de teşekkürlerimi sunmak istiyorum.

Tabii, öncelikle çok açık ve net bir çerçeve çizmek isterim: Türkiye Cumhuriyeti, Cumhurbaşkanımızın liderliğinde üniter ve millî devlet temeli üzerinde, millî birliği esas alan bir anlayışta terörle mücadelesini her sahada sürdürmektedir zira, milletimizin birliğini hedef alan yapılara karşı müsa-

maha gösterilemez. Devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğü ise Anayasa'mızın değiştirilemez hükümleri arasındadır. Muhakkak ki biz güçlü bir devletiz ve güçlü devlet hem güvenliği sağlar hem de hukuku ayakta tutar; öyle ki, Türkiye Cumhuriyeti'nin temel nitelikleri sorgulanma zeminine asla çekilemez. Anayasal düzenimiz Anayasa'mızın ilk 4 maddesi ve bu kapsamdaki diğer kırmızı çizgilerimiz tartışmaya açık değildir ve pazarlık konusu yapılamaz. "Terörsüz Türkiye" ve terörsüz bölge hedefiye işte, bu anlayış ve karşılığın bir tezahürüdür. Bu süreçte şehitlerimizin asil ruhlarını incitecek, gazilerimizi üzecek, şehit ailelerimizi mahzun ve mahcup edecek hiçbir teşebbüse izin verilmeyeceği bizzat Sayın Cumhurbaşkanımızca defaatle ifade edilmiş ve binlerce şehit yakını ve gazimize bu yöndeki mektup ulaştırılmıştır.

Bugün tavsiye raporunu hazırlamış olan Komisyonun görevi, terör örgütünün tüm şube ve unsurlarıyla silah bırakma, kendini lağvetme kararının hayata geçirilmesini sağlamak ve bu anlamda gerekli olan hukuk sistemini güçlendirmektir. Bunu yaparken AK PARTİ olarak, millî birliğimizden, Anayasa'mızın kırmızı çizgilerinden ve devletimizin bekasından asla taviz verilmeyeceğini de her fırsatta vurguladık ve sürdürüyoruz.

Şunu da açıkça ifade etmek istiyorum: Bu rapor herhangi bir kişiye yönelik özel bir düzenleme anlamına gelemmez. Türkiye Cumhuriyeti terörle mücadelesini sahada nasıl kararlılıkla yürütüyorsa hukuk zemininde de bu kararlılığını devam ettirecektir. Kanaatimce, eğer Genel Kurul aşamasında Yüce Meclisçe infaz mevzuatı gözden geçirilecekse bunun Anayasa'nın temel ilkelerine bağlı kalınarak, üniter devlet yapısı korunarak, millî birlik ve beraberliğimizi zedelemeyecek şekilde, şehit ailelerimizin ve gazilerimizin vicdanını incitmeyecek bir biçimde yapılacağına şüphe yoktur.

Ayrıca, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi ve Anayasa Mahkemesi kararlarını dikkate almak, bu kararlara elbette saygı duymak ancak egemenliğimizden asla bir taviz anlamına da getirilemez. Nitekim, hukuk devleti kişilere göre eğilip bükülen bir yapı değildir, kurallarımız genel ve soyuttur.

Bu anlamda son olarak ifade etmek isterim ki egemenlik kayıtsız şartsız milletindir; nihai karar da merci de Türk milletinin temsil edildiği yüce Meclis olacaktır.

Saygılarımı sunarım.

TBMM BAŞKANI NUMAN KURTULMUŞ - Teşekkür ederim.

Sayın Yüksel, buyurun.

CÜNEYT YÜKSEL (İstanbul) - Teşekkür ediyorum.

Sayın Başkan, kıymetli Komisyon üyeleri, değerli basın mensupları; "Terörsüz Türkiye" hedefi doğrultusunda kurulan Millî Dayanışma, Kardeşlik ve Demokrasi Komisyonumuz çalışmalarını tamamlayarak kapsamlı ve stratejik bir rapor ortaya koymuştur.

Komisyonumuz tarafından hazırlanan bu raporu, kardeşliğin güçlendirilmesi, toplumsal bütünlüğün tahkimi ve terörsüz bir Türkiye ile terörsüz bölge vizyonunun kurumsallaşması açısından yasal meşruiyet, toplumsal kabul, demokratik adımlar açısından son derece olumlu ve kıymetli bulduğumuzu ifade etmek istiyorum. Bu yönüyle, Komisyonumuzun çalışmaları teknik bir raporlamanın

ötesine geçerek devletin birikmiş tecrübesiyle toplumun güçlü barış talebini buluşturan stratejik bir inşa iradesini yansıtmaktadır. Cumhurbaşkanımız Sayın Recep Tayyip Erdoğan'ın ortaya koyduğu adaletle büyüyen, kardeşlikle güçlenen “Terörsüz Türkiye” vizyonu bu raporda somut, uygulanabilir ve kurumsal temellere oturtulmuş bir devlet ve millet politikası hâline gelmiştir.

5 Ağustos 2025'ten bu yana gerçekleştirdiğimiz toplantılar, uzman sunumları, kapalı brifingler ve saha temasları, akademisyenlerden bölge halkına, şehit ve gazi ailelerinden iş dünyasına kadar geniş bir toplumsal mutabakatın oluştuğunu açıkça göstermiştir. Bu süreçte ortaya çıkan ortak irade nettir; evlatlarımız değil, silahlar toprağa gömülsün.

Komisyonumuzun Mecliste temsil edilen tüm partilerden 51 milletvekilinin katılımıyla yüzde 95'i aşan bir temsiliyete sahip olması, çalışmaların siyaset üstü, kapsayıcı ve yüksek meşruiyetle yürütüldüğünün açık göstergesidir.

Sayın Cumhurbaşkanımızın stratejik liderliği, Sayın Devlet Bahçeli'nin tutarlı desteği ve Sayın Meclis Başkanımız Numan Kurtulmuş'un kapsayıcı yönlendirmesi sürecin kurumsal gücünü pekiştirmiştir. Ortaya konulan rapor, terör örgütünün silah bırakmasını ve kendini tasfiye etmesini objektif, delile dayalı ve devlet ciddiyeti içinde tespit edilmesini merkeze almakta, bu tespiti yeni dönemin hukuki ve idari miladı olarak tanımlamaktadır. Sürecin hiçbir pazarlığa dayanmadan, devletin egemenlik yetkisi içinde ve kurumlar arası mutabakatla yürütülmesi, meşruiyet, öngörülebilirlik ve sürdürülebilirlik açısından son derece önemlidir.

Raporda öngörülen yaklaşım, dış modelleri kopyalamayan, Türkiye'nin güvenlik tecrübesi, hukuk düzeni ve toplumsal yapısına uygun, özgün bir Türkiye modeli ortaya koymaktadır. “Terörsüz Türkiye” vizyonu, dış şablonlarla değil millet iradesine, devlet aklına ve tarihsel birikime dayanan millî bir yol haritasıyla hayata geçirilmektedir.

Bu çerçevede, önerilen müstakil ve geçici mahiyette kanun yaklaşımı ne bir af düzenlemesi ne de cezasızlık algısı doğuracak bir modeldir. Amaç, ağır suçlarla bireysel sorumluluğu net biçimde ayıran, mağdur adaletini koruyan, şiddeti reddedenlerin ise topluma onurlu dönüşünü mümkün kılan ölçülü ve denetlenebilir bir sistem kurmaktır. Devletin kudretiyle şefkatinin birlikte tecelli ettiği bu yaklaşım toplumsal huzurun kalıcı biçimde tesisine hizmet edecektir.

Öte yandan, raporda silahların susmasının tek başına yeterli olmadığı, kalıcı barışın ancak ekonomik kalkınma, demokratik gelişim, istihdam, eğitim, psikososyal destek ve toplumsal onarım politikalarıyla mümkün olabileceği açık biçimde ortaya konulmaktadır. “Terörsüz Türkiye” ve bölge vizyonu; güvenliği, kalkınmayı ve bölgesel istikrarı birlikte alan bütüncül bir perspektife dayanmaktadır.

(Mikrofon otomatik cihaz tarafından kapatıldı)

TBMM BAŞKANI NUMAN KURTULMUŞ - Tamamlayın lütfen buyurun.

CÜNEYT YÜKSEL (İstanbul) - Sonuç olarak Millî Dayanışma, Kardeşlik ve Demokrasi Komisyonumuz tarafından hazırlanan bu rapor, Türkiye'nin terör ve şiddet sonrası döneme ilişkin yol hari-

tasını belirleyen stratejik bir temel belge niteliğindedir. Kardeşliği güçlendiren, mağdur adaletini önceleyen ve toplumsal barışı kalıcı hâle getirmeyi amaçlayan bu yaklaşımın “Terörsüz Türkiye” ve terörsüz bölge hedeflerine güçlü katkılar sunacağına inanıyoruz.

Bu süreçte Komisyonumuzun çalışmalarına katkı sunan tüm liderlere ve milletvekillerine, uzmanlara, kamu kurum ve kuruluşlarına, saha görüşmeleriyle süreci besleyen vatandaşlarımıza ve emeği geçen herkese teşekkür ediyor, ortaya konulan ortak iradenin ülkemizin birlik, beraberlik ve kardeşliğini, demokrasimizi daha da güçlendirmesi temennisinde bulunuyorum.

Bu duygu ve düşüncelerle hepinizi saygılarımla selamlıyorum.

TBMM BAŞKANI NUMAN KURTULMUŞ - Demokratik Sol Parti Başkanı Sayın Önder Aksakal.

Buyurun.

MEHMET ÖNDER AKSAKAL (İstanbul) - Teşekkür ederim Sayın Başkanım.

Ekrandan gördüğüm kadarıyla bir siyasi kurum olarak Demokratik Sol Partiye herhâlde bir dakika süre tanımayacaksınız, bu sürenin de dikkate alınmasını özellikle sizden talep ediyorum.

Sayın Başkan, değerli milletvekilleri ve basınımızın değerli temsilcileri; ülkemizin ve milletimizin üzerine yaklaşık yarım asırdır bir karabasan gibi çöktürülen terör belasından arınabilmek umuduyla bu uğurda çıkılan yolda yüz doksan altı günü geride bıraktık; 20 toplantıda 51 Komisyon üyemizle birlikte 132 kişinin görüş, değerlendirme ve önerilerini dinledik. Siyasi partiler olarak sürece ve Komisyon çalışmalarımıza dair raporlarımızı hazırlayıp kamuoyuyla paylaştık ve Komisyon Başkanımız Sayın Numan Kurtulmuş Başkanlığında Mecliste grubu bulunan partilerimizin temsilcilerinden oluşan heyetin de yaptığı yazım çalışmaları sonunda nihai bir metin elimize ulaştı.

Demokratik Sol Parti olarak Başkanlık Kurulumuzu derhâl olağanüstü topladık, vaki raporu etraflıca inceledik, değerlendirdik ve tarih önünde kayıtlara geçebilmesi adına tespit, görüş ve önerilerimizi siz değerli Komisyon üyelerimiz ve basınımız aracılığıyla aziz milletimizle paylaşacağız.

Sayın Başkan, değerli Komisyon üyeleri; raporun “Komisyon Çalışmaları” olarak sunulan ilk başlığı altında bir devlet politikası ağırlığı yüklenen sürecin takdimi yapılırken daha önce de bu sorunun çözümünün defaatle denendiği fakat çeşitli nedenlerle sonuçlandırılmadığına vurgu yapılmış, merhum Süleyman Demirel’in devlet tecrübesiyle yürütülen arayışlardan, merhum Turgut Özal’ın demokratikleşme ruhunu genişleten yaklaşımından, merhum Necmettin Erbakan’ın siyasal perspektifinden dem vurma ihtiyacı hissedilirken 1998 yılında Suriye’yle imzalanan Adana Mutabakatı’nı gerçekleştiren 55’inci Hükûmetin Başbakan Yardımcısı ve PKK elebaşını Kenya’da yakalanarak Türkiye’ye teslim edilmesini ve bağımsız Türk yargısına hesap vermesini sağlayan merhum Bülent Ecevit’in adının anılmamasını sehven yapılmış bir eksiklik olarak değerlendiremeyeceğimizi özellikle belirtmek isterim.

Burada dile getirmekten özenle imtina edilmiş olsa da 1980’li yılların başında ilk ortaya çıktığı ve eylemlerine başladığı dönemlerde terörle mücadeledeki azim ve başarısı konusunda “Bunlar 3-5 çapulcudur.” tanımlamasını yapanlardan katbekat fazlasını hayata geçirdiğini tarih önünde

tarih sonsuza kadar yazacaktır.

Bu arada esasen halis niyetlerle çıkılan bu çalışmaların sağlıklı ve sağlam temellerde yükselmeye katkı koymak adına şu hususun da hatırlatılmasını isterim ki Ecevit'in Başbakanlığı döneminde yurt içinde PKK tamamen bitirilmiş, tek bir kurşun atılmamış, tek bir şehit haberi gelmemiştir. Rapordaki bu eksikliğin giderileceğine inanmak istediğimizi belirterek diğer hususlardaki görüş ve önerilerimizi ortaya koyacağız.

Raporun 2'nci başlığındaki Komisyonun temel hedefleri bizim de tam olarak katıldığımız kriterleri içermekte, Gazi Mustafa Kemal Atatürk'ün liderliğinde kurulan Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş felsefesini, temel anayasal ilkelerini, demokratik işleyişini ve üniter devlet yapısını esas alan çalışmaların kapsamında toprak bütünlüğünün, Türkçenin resmî dil statüsünün ve laik cumhuriyet ilkesinin temel değerler olarak benimsenmesi takdir edilmelidir.

Türkiye olarak jeopolitik konumumuzun bölgesel ve küresel emperyalist hesaplara karşı daha dirençli ve daha kararlı bir duruş gerektirdiği bilinciyle toplumsal birliğimizin daha da pekiştirilmesini zorunlu kılmaktadır. Vatanını ve milletini gerçekten seven, kendisini bu toprakların gerçek sahibi olarak hisseden hiç kimsenin buna itiraz etmemesi gerekir. Bu gerçeklerin var olduğu günümüzde dahi emperyalist stratejilerin kırk yıldır uşaklığını yapanların hâlâ daha düştüğü yerden bir avuç toprakla kalkma hevesinin devam ettiğine de tanıklık ediyoruz.

Barış, kardeşlik, demokrasi, adalet, insan hakları, özgürlükler ne kadar önemliyse şehitlerimizin kanlarıyla sulanarak yeniden vatan yapılmış bu topraklara sahip çıkmak, Büyük Atatürk'ün bizlere gösterdiği çağdaş medeniyetler seviyesine ulaşmak, çokça üretip hakça bölüşeceğimiz bir güçlü ekonomi düzeni kurmak en az bunlar kadar gerekli ve önemlidir.

Raporun 3'üncü başlığı altında Türk-Kürt kardeşliğinin tarihî ve kardeşlik hukuku olarak anlatılanların Komisyonun asıl kuruluş gayesinin dışında bir konu olduğunu, zira tarihin hiçbir döneminde Türk'ün ve Kürt'ün farklı bir sosyoloji içerisinde olmadığını hatırlatmak mecburiyetindeyiz. Bu topraklarda binlerce yıl birlikte yaşam kurgulamış; birbirleriyle evlilikler kurmuş, aile olmuş; ticaret kurgulamış, ortak olmuş; kısacası, Onursal Genel Başkanımız Bülent Ecevit'in tanımıyla "Et ile tırnak olmuş." Türk ve Kürt hiçbir dönemde birbirine düşman olmamıştır. Dolayısıyla arayışı içine gireceğimiz bir "barış" kavramı yoktur çünkü biz hiçbir zaman birbirimize küsmemiştir. Evet, bir kavgamız, bir mücadelemiz vardır, o da emperyalizmin vekâlet savaşçısı misyonunu üstlenmiş hainlerdir, PKK terör örgütü ve uzantılarıdır. Türkiye Cumhuriyeti devleti de teröristle hiçbir zaman böyle bir arayışa girmeyecektir.

Sayın Başkan, değerli milletvekilleri; sadece yüz doksan altı gün boyunca değil, siyasi varlığımızın başladığı günden beri bu duygu ve düşüncelerle...

(Mikrofon otomatik cihaz tarafından kapatıldı)

TBMM BAŞKANI NUMAN KURTULMUŞ - Tamamlayın.

Buyurun.

MEHMET ÖNDER AKSAKAL (İstanbul) - ...ülkemiz için, milletimiz için mücadele ediyoruz. Terörsüz Türkiye, terörsüz bölge yürüyüşünden daha büyük birçok konuyu dile getirebiliriz ancak burada benim dışımda 50 arkadaşım da münhasır görüşlerini paylaşmak isteyecektir. Zamanı efektif kullanabilme adına taslak raporunun özellikle 5, 6 ve 7'nci başlıkları altında ortaya konulan hususlara dair Demokratik Sol Parti olarak katılmadığımız noktaları ve itirazlarımızı tarihe not düşmek adına kayıtlara geçirmek isterim.

5'inci başlık altında 2'nci paragrafta yer alan "Kürt'ün onurunu Türk'ün gururunu korumayı esas alan bir yaklaşım benimsenmiştir." kavramı geçmişte yaşanan kötülüklerin yanlış tanımlanmasıdır. Zira özellikle faşist darbe dönemlerinde ve demokratik siyaset içinde Gazi Mustafa Kemal Atatürk'ün Gençliğe Hitabesi'nde ortaya koyduğu, memleketin dâhilinde iktidara sahip olanlar, gaflet ve dalalet ve hatta hıyanet içinde bulunanların hatta bu iktidar sahiplerinin şahsi menfaatlerini müstevlilerin siyasi emelleriyle tevhit edenlerinin tam bağımsız Türkiye için, demokrasi ve insan hakları için mücadele edenlere yönelik saldırılarını ve kötü uygulamalarını...

(Mikrofon otomatik cihaz tarafından kapatıldı)

TBMM BAŞKANI NUMAN KURTULMUŞ - Tamamlayınız.

Buyurun.

MEHMET ÖNDER AKSAKAL (İstanbul) - ...beyaz Torosları, Diyarbakır Cezaevinde yaşananları, işkenceleri yalnızca Kürtlerin onurunun kırılması olarak ortaya sürmek, bu saldırılardan Türk'ün de nasibini aldığını yok saymak kabul edilebilir değildir ve bu çok tehlikeli bir yaklaşımdır. Bu yanlış yaklaşım ve kabul toplumu gerçek anlamda Kürt-Türk olarak bölmeye götürür ama biliyor ve görüyoruz ki burada açıkça zikredilmese de devletle hesaplaşma refleksi altında büyük bir Kurtuluş Savaşı sonrasında cumhuriyetin ilk kuruluş yıllarında yaşanan ve İngiliz tertibi ispatlanmış olan Dersim isyanlarının hesabının kastedildiği izahıtan varestedir.

6'ncı başlığın 1'inci maddesinde "Örgütün silah bırakması" başlığı altında PKK terör örgütünün tüm unsurlarıyla silah bıraktığının ve kendisini tasfiye ettiğinin tespit ve teyidi gerektiği belirtilirken tüm unsurları olarak nelerin kastedildiği de açıkça zikredilmelidir. Zira bu aşama sadece PKK'nın değil, gerek Suriye'de gerek Irak'ta gerekse Avrupa'da bulunan diasporayı da kapsayacak nitelikte tanımlanmalıdır çünkü bu durum umut edilen yasal düzenlemelerin hayata geçirilmesi için başlangıç noktası olacaktır.

(Mikrofon otomatik cihaz tarafından kapatıldı)

TBMM BAŞKANI NUMAN KURTULMUŞ - Tamamlayınız.

Buyurun.

MEHMET ÖNDER AKSAKAL (İstanbul) - Ayrıca bu yapıların sahip oldukları mali kaynakların akıbetinin ne olacağı da belirlenmelidir. Yoksa vatani ve milleti uğruna kara toprağa düşmüş şehitlerimizin aksine Kandil'deki, Avrupa'daki elebaşları elde ettikleri milyon dolarlarla Orta Doğu'daki dağlardan İsviçre dağlarına terfi ederek orada lüks yaşamlarını mı kurgulayacaklardır?

6'ncı başlığın 2'nci maddesinde belirtilen toplumsal bütünleşmeyi güçlendirecek yasal düzenleme olarak amaca özgülenmiş müstakil ve geçici mahiyette yasal düzenleme ihtiyacı süreç sonunda Anayasa Mahkemesine itiraz edildiğinde farklı bir mecraya sürüklenecek, geçmişte "Rahşan affı" olarak adlandırılan sürecin tekrarına neden olacaktır. O dönemde baklava çaldığı için hapse giren çocuklara yönelik affın daha sonra her türlü pis işe bulaşmış mafya bozuntularının serbest kalmasına kadar giden yolu açtığı gözden uzak tutulmamalıdır. Ayrıca, bir hukuk devletinde yasalar tüm toplumu kapsama özelliğini ve niteliğini haizdir.

6'ncı başlığın 3'üncü maddesinde örgüt mensuplarının durumu genel bir çerçevede tanımlanmış, PKK yandaşlarının ve İmralı sakininin istek ve talepleri bir anlamda perdelenmiş görünmektedir.

(Mikrofon otomatik cihaz tarafından kapatıldı)

TBMM BAŞKANI NUMAN KURTULMUŞ - Tamamlayınız.

Buyurun.

MEHMET ÖNDER AKSAKAL (İstanbul) - Örgüt mensuplarının mutlaka bir adli işleme tabi olması zorunluluğu anlaşılır ve kabul edilebilir olmakla birlikte, sonucunun Habur'da yaşanan çadır mahkemeleri düzeyine indirgenmemesi, yasal düzenlemelerin toplumda cezasızlık ve af algısı oluşturmaması düşünülürken, bu örgüt mensuplarının ne kadar süre denetimli serbestliğe tabi tutulacağı ve en önemlisi bunların serbestçe, seçimlerde en azından belirlenecek bir süre için herhangi bir göreve aday olamayacağı hususu kayıt altına alınmalıdır. Bu talepler doğrultusundaki yasal düzenlemeler Genel Kurula getirildiğinde "Var olan oy çokluğuyla yasalaştırılır." gibi bir anlayış kapsamında ise, bunun yansımasının ilk seçimlerde çok farklı tezahür edebileceği unutulmamalıdır.

6'ncı başlığın 4'üncü maddesinde zikredilen bölgeye yapılan yatırımlar ile ekonomik ve sosyal programların geliştirilmesi, genişletilmesi ve zenginleştirilmesi beklentisi samimiyetten uzaktır. Zira devlet en büyük yatırımları zaten bu bölgeye yapmıştır ve yapmaya da devam etmektedir. Burada asıl gündeme getirilmesi gereken konu, sömürgeci feodal sistemin ortadan kaldırılması olmalıdır ancak bu da çok zordur. Zira, terör örgütünün hamisi zaten feodal ağalardır.

(Mikrofon otomatik cihaz tarafından kapatıldı)

TBMM BAŞKANI NUMAN KURTULMUŞ - Tamamlayınız.

Buyurun.

MEHMET ÖNDER AKSAKAL (İstanbul) - Eğer aslında gerçek bir tarım ve toprak reformu talebi, çalışması ve bir yasal düzenleme gündeme getirilebilseydi, işte o zaman bunu bekleyenlerin samimiyetine inanabilirdik.

6'ncı başlığın 5'inci maddesinde öngörülen yürütme içerisinde bir mekanizmanın oluşturulması görüşüne katılmamız mümkün değildir. Zira devlet içinde devlet olamaz. Devletimizin yürütme organında bu işlevlerini yerine getirecek yetkin ve tecrübeli kadrolardan oluşan mekanizmalar yeterince mevcuttur. 6'ncı başlık altında oluşan beklentilerin neredeyse tamamı Suriye'de yaşanan

sürecin bir benzerinin tezahür edebileceği izlenimi yarattığı gözden uzak tutulmamalıdır. 6'ncı madde de değerlendirilirken içeriğinin gerçekten kaygı verici boyutlarda olduğunu da gözlemledik. Bunun zikredilmesi dahi tehlikelidir. Biz Komisyon üyeleri olarak gerek buraya çağrıldığı için gelip görüş ve düşüncelerini gerekse tecrübelerini teorik bilgileri kapsamında paylaşılanlar bir suç mu işlemektedirler? Dolayısıyla, bu raporun hukuki bir bağlayıcılığı olmadığı gibi, özellikle yeni anayasa yazımında veya bir anayasa değişikliği gerekçelerinde...

(Mikrofon otomatik cihaz tarafından kapatıldı)

TBMM BAŞKANI NUMAN KURTULMUŞ - Sayın Aksakal, on dakikanız doldu. "Bir dakikayı uzatın." dediniz, on dakikanız doldu, lütfen toparlayın. Son kez açıyorum.

MEHMET ÖNDER AKSAKAL (İstanbul) - Peki.

...bir toplumsal mutabakat niteliği taşımamalıdır.

7'nci başlık altında ortaya konulan demokratikleşmeyle ilgili öneriler konusunda da itirazlarımızı belirtmemiz gerekirse "güvenli ve toplumsal bir siyasal ortam" kavramı zikredilirken şu anda yaşadığımız toplumsal ve siyasal ortamın güvenli olmadığı gibi bir yanlış anlam tezahür etmektedir.

Değerli Başkanım, bu 7'nci maddeyle ilgili görüş ve önerilerimi size yazılı olarak da ayrıca takdim etmek isterim tutanaklara geçmesi açısından.

Son söz olarak; bu süreçte, başta Sayın Meclis Başkanımız Numan Kurtulmuş olmak üzere, Meclis çalışanlarımıza ve basın emekçilerimize, emeği geçen herkese şükranlarımızı sunuyor, tüm inananların ve İslam dünyasının mübarek ramazanını tebrik ediyor, yapılacak ibadetlerin Yüce Allah katında kabulü dileklerle sizleri saygıyla selamlıyorum.

Bu görüşlerimi içeren metni de vermek üzere bir arkadaşımızı buraya rica edebilirim size iletmesi için.

TBMM BAŞKANI NUMAN KURTULMUŞ - Teşekkür ediyorum.

Sayın Ahmet Şık, Türkiye İşçi Partisi adına.

Buyurun.

AHMET ŞIK (İstanbul) - Teşekkür ederim Sayın Başkan.

Raporda söylenmeyi hakikatin en yalın hâliyle biz dile getirelim: Türkiye'de Kürt meselesi vardır. Bu hakikati inkâr ederek, bastırarak, kriminalize ederek ülkeyi on yıllardır çözümsüzlüğe mahkûm eden siyasi akıl bugün de karşımıza bu yakıcı soruna çözüm aradığını iddia eden bir metinle çıktı. Yıllardır söylediğimiz gibi, böylesi tarihsel bir meselenin çözümü birbirinden kopuk, göstermelik adımlarla değil, bütünlüklü, tutarlı ve samimi bir siyasi iradeyle mümkündür. Bugün burada oylamaya açılacak bu raporla birlikte gördük ki, bir kez daha böyle bir irade ortaya konulamamış. Bu rapor, Komisyonun baştan itibaren katılımcılığı tasfiye ederek demokratik mekanizmaları işletmeyen sorunlu kurgusundan, siyaseti dar bir koridora hapseden tutumundan, siyasi iktidarın bilinçli biçimde atmadığı güven artırıcı adımlardan ve metnin içeriğine sinmiş güvenlikçi zihniyet-

ten bağımsız ele alınamaz. Raporun bizimle birlikte grubu olmayan partilere pazartesi akşamı son anda sunulması dahi dayatmacılık içeren bir oldubitti operasyonudur. Bu koşullarda Komisyonun kamusal meşruiyet ve toplumsal rıza üretememesi şaşırtıcı değil, kaçınılmazdır.

Komisyonun kuruluşunda adının “barış, demokrasi ve eşit yurttaşlık” olması yönündeki talebimiz bir kelime tartışması değil, yön tayiniydi. Bu ısrarımız Komisyona duyduğumuz inanç ve siyasi iktidara duyduğumuz bir güvenin değil, kalıcı barışın bu ülkenin en yakıcı ihtiyacı olduğuna dair sorumluluk bilincimizin sonucuydu. Ancak iktidar daha baştan “barış” kavramından dahi ürkererek, süreci “terörsüz Türkiye” başlığına hapsederek meseleyi yine güvenlikçi bir tahkimatin malzemesi hâline getirdi. “Terör” kavramı ile Kürt meselesini eşitleyen bir yaklaşımı esas alan ve bilindik ezberleri ifade etmenin ötesine geçemeyen raporun tümüne sirayet eden dil ve üslup bir sorun olmasının yanında ve hatta bunun çok daha ötesinde, bir ruh olarak meselenin çözümü için elverişli bir zemin sunmanın uzağındadır. “Kürt meselesi” demeyen, sorunun adını koymaya dahi cesaret edemeyen bir metnin çözüm üretmesi zaten mümkün olmaz. Kürt meselesinin tarihsel, siyasi ve toplumsal köklerini ele almak yerine meseleyi “terör” kavramına indirgemek, devletin yıllardır tekrar ettiği ezberi yeniden yazmaktan başka bir şey değil. Metnin satır aralarına serpiştirilen “Sadece güvenlik meselesi değildir.” cümleleri ise içi boş bir demagojiden ibaret. Rapor, güçlü ve bağlayıcı çözüm önerileri sunmak yerine, yuvarlak ifadelerle temel talepleri savuşturan, siyasi iktidarı övgüyle selamlayan bir metne dönüşmüştür. Kürt meselesine dair tek bir somut tespit ve yapısal çözüm içermeyen kanuni düzenleme gerektirmeyen temennilerle sona ermektedir. Bu metin bir çözüm programı değil, siyasi sorumluluktan kaçış belgesidir. Somut, demokratik adımları yok sayan, önerileri budayan, meseleyi yeniden güvenlik ve terör eksenine sıkıştıran, bunları gizlemek için de dilek ve temenniler içeren bölümler ekleyen bir yaklaşım çözüm değil, statükonun tahkimidir.

Raporun “Demokratikleşme” başlığı altında yer alan dilek ve temennilerin bazıları, siyasi iktidarın demokratik normları referans almasıyla, yargının siyasi iktidarın kuklası değil, hukuk normlarının uygulayıcısı olarak mevcut Anayasa ve kanunlara dahi uyma iradesi göstermesiyle derhâl çözülebilecek nitelikteyken, Meclis iradesini taşıdığını söyleyen bir Komisyonun bunları bir öneri metni hâline getirmesi başlı başına bir siyasi iflastır, büyük bir utanç vesikasıdır. Meclis bir kez daha Anayasa ve kanunların varlığını inkâr ederek, Anayasa ve kanunlara aykırı davranışlar hakkında adım atması gerekirken, Anayasa ve kanunların uygulanması konusunda tavsiye kararı önerisinde bulunmaktadır. Kendi yasama fonksiyonunu hiçe sayan bu tutumun bir Meclis işlemi hâline getirilmesi asla kabul edilemez. Anayasa’da bağlayıcı olduğu açıkça yazılı olan Anayasa Mahkemesi ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi kararlarına rağmen tek bir somut adım atılmamıştır. “Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi kararlarının Avrupa Konseyine üye ülkelerce icra edilme oranı ortalama yüzde 79 iken, Türkiye’de bu oran yüzde 91.” diyorsunuz. “Yalnızca bireysel bir hak ihlali değil, yapısal ve sistematik bir sorunu ortaya koyan ve devletin mevzuat veya yargı pratiğinde köklü reformlar yapmasını gerektiren kararlar” diye bilinen ve asıl belirleyici olan öncü kararlar bakımından bu oranın yalnızca yüzde 68 olduğunu da belirtip kayda geçirelim. Adaletsizliğin,

hukuksuzluğun üzerini sayılarla örtmekten vazgeçin. İhtiyaç olanın sayılar değil, adalet olduğunu aklımıza kazımamız gerekiyor.

(Mikrofon otomatik cihaz tarafından kapatıldı)

TBMM BAŞKANI NUMAN KURTULMUŞ - Tamamlayın lütfen.

Buyurun.

AHMET ŞIK (İstanbul) - Selahattin Demirtaş, Figen Yüksekdağ, Osman Kavala, Tayfun Kahraman ve Can Atalay hakkında verilen kararların gereğini yerine getirmek için yeni düzenlemelere, dilek ve temennilere değil, hukuka uymaya ihtiyaç var. Hatay halkının oylarıyla seçilen Can Atalay'ın milletvekilliğine ilişkin düşürülme işlemi Anayasa Mahkemesi tarafından yok hükmünde sayılmasına rağmen hukuksuz işlem ortadan kaldırılmamıştır. Vekilliğin düşme durumu AYM'ce ortadan kaldırılmışken, hukukun ayaklar altına alındığı oturumu bu Komisyonun Başkanlığını da yapan Meclis Başkanı Numan Kurtulmuş'un yönettiğini de hatırlatalım. AYM kararına rağmen Can Atalay'ın vekilliğini düşürenler bugün hukukun uygulanmasını tavsiye eden bir metne imza atmaya kalkıyor; bu, kendi varlık nedenini inkâr eden bir yasama pratiğidir. Anayasa'yı uygulamayanların Anayasa'nın uygulanmasına dair tavsiye kararı üretmesi hukukla alay etmektir.

(Mikrofon otomatik cihaz tarafından kapatıldı)

TBMM BAŞKANI NUMAN KURTULMUŞ - Tamamlayınız.

Buyurun.

AHMET ŞIK (İstanbul) - Bitmek üzere.

Eğer hukuka dönmekte ve önerdiğimiz demokratikleşme adımlarında samimiyseniz, Hatay Milletvekilimiz Can Atalay'la ilgili AYM kararını uygulayın, Meclis Başkanının yetkisinde ve bir imzasıyla gerçekleşecek olan Meclis kütüğüne kaydını yaptırın. Ülkeyi demokratik normlardan uzaklaştıran, bilinçli bir tercihle hukuksuzluğu sürdürmekte ısrar eden siyasi iktidarın tercihi ve talimatıyla kayyım atanan belediyelerde seçilmiş başkanların göreve döndürülmemesi, barış akademisyenlerinin görevlerine iade edilmemesi, bu raporun barış iddiasını boşa düşürmektedir. Tutukluluğu bir cezalandırma aracına dönüştüren AYM ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi kararlarını uygulamamakta direnen Akın Gürlek'in hukukun tabutuna çivi çakmaktaki becerisi ve sadakati nedeniyle ödüllendirilerek Adalet Bakanı yapılması bile bu sürecin hangi zihniyetle yürütüldüğünü açıkça göstermektedir.

(Mikrofon otomatik cihaz tarafından kapatıldı)

TBMM BAŞKANI NUMAN KURTULMUŞ - Tamamlayın lütfen.

AHMET ŞIK (İstanbul) - Böylesi tarihsel bir meselede dahi hukuku askıya alan bir yaklaşım sorunun çözümüne değil, derinleşmesine hizmet eder. Meseleyi terör ve güvenlik eksenine indirgeyen, "barış" demekten imtina eden bir anlayışın barışı inşa etmesi zaten beklenemezdi, öyle de oldu.

Tüm bu nedenlerle Komisyon raporuna "hayır" oyu vereceğimizi açıkça ilan ediyoruz. Barış umudunu zedeleyen bu sürecin asli sorumluluğu Komisyonun demokratik bir zeminde çalışmasını engelleyen Cumhur İttifakı'na ve Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanına aittir. Bizler biliyoruz ki Kürt

sorununun çözümü inkârda, güvenlikçi politikalar ve hukuksuzlukta değil, barışta, demokraside ve eşit yurttaşlıkta ısrardadır. Bu ülkenin tüm yurttaşlarının eşit, özgür ve adil bir ülkede yaşayacağı gerçek bir demokratik düzen kurulana dek bu ısrarımızdan vazgeçmeyeceğiz.

Burada emeği geçen herkese teşekkür ediyorum; özellikle Meclis çalışanlarına, gazeteci meslektaşlarıma ve burada görev alan arkadaşlarımıza başarılar diliyorum.

TBMM BAŞKANI NUMAN KURTULMUŞ - Yeniden Refah Partisi adına Doğan Bekin Bey.

Buyurun.

DOĞAN BEKİN (İstanbul) - Değerli Başkan, Millî Dayanışma, Kardeşlik ve Demokrasi Komisyonu bir yıldan beri büyük özveriyle ülkemizin üzerinde ağır bir karabasan olarak süregelen, başta terör olmak üzere, kangrenleşmeye yüz tutmuş sorunlar zincirini oluşturan her türlü olumsuzlukların ve anlaşmazlıkların ortadan kaldırılması yolunda ortaya koyduğu irade ademimevcudiyeti, barış ve adalet iklimini güçlendirecek yasal zeminin oluşmasında en önemli yapı taşı olduğunu açıkça ifade etmek isteriz. Bu arada, Millî Dayanışma, Kardeşlik ve Demokrasi Komisyonunun nihai hedefi tarafsız, adil ve yapıcı bir iklimde suhuletle ulaşması yolunda büyük gayret gösteren Gazi Meclisimizin Kıymetli Başkanı Sayın Numan Kurtulmuş başta olmak üzere, Komisyonu oluşturan tüm vekil kardeşlerimize teşekkür eder, barış ve kardeşliğin pekişmesi yolunda üstlenilen bu ulvi görevin ülkemiz ve milletimize hayırlara vesile olmasını temenni ediyoruz.

Terörsüz Türkiye konusunda atılacak adımların ve yasal düzenlemelerin her türlü siyasi hesap çıkarları dışında adalet ve hakkaniyet prensipleri çerçevesinde kurulabileceği konusundaki inancımızı bir kez daha ifade etmek istiyoruz. Türkiye'deki farklı etnisiteler arasındaki sarsılmaz bağlar ve müşterek geçmiş mevcut sorunun çözümünde ve büyük açmaza neden olan fasit daireden çıkılmasında en güçlü yapı taşı oluşturmaktadır. Bu bağlamda yapılacak olan kapsayıcı ve kucaklayıcı yasal düzenlemeler adil ve kalıcı barışın sağlanması ve engellerin ortadan kalkmasıyla müşterek gaye ve hedeflere daha kolay ulaşmamızı mümkün kılacaktır. Ülkemizin barış ve istikrarını zedelemeye yönelik her türlü tahrik edici söylem, eylem ve emrivakilerin kalıcı barış yolunda atılmakta olan adımları engellemeye ve ihtilafları büyütmeye yönelik olacağından bu konuda daha duyarlı ve yapıcı politikalar ortaya koymak gerekir düşüncesindeyiz.

Bu arada, elbette ki sandıkla, milletimizin oylarıyla gelmiş bulunan birçok belediye başkanlarımızın şu anda kayyum uygulamalarıyla görevden uzaklaştırılmasının da bir an önce ortadan kaldırılması ve burada özellikle ifadesini bulan kayyum uygulaması yerine Meclis tarafından üyeler arasından seçilecek bir kişinin Meclis Başkanlığına vekâlet etmesini biz önemsiyoruz ve bu uygulamanın da hiç vakit kaybetmeden bir an önce hayata geçirilmesinin çok büyük zaruret olduğunu ve toplumsal barışa da büyük bir ivme kazandıracığını burada ifade etmek istiyoruz.

Değerli vekil kardeşlerimiz, burada şunu da ifade etmede fayda görüyoruz: Jeostratejik bakımdan Türkiye ateş çemberinin bulunduğu bir bölgede yer almaktadır. Dış güçlerin emellerini, bitmek tükenmek bitmeyen Türkiye üzerindeki planlarını da dikkate alarak birlik ve beraberlik içerisinde bir an önce suhuletle bu sorunları ortadan kaldırmamızın ve birliğimizi bir an önce oluşturmamızın

son derece önemli olduğunu ifade etmek istiyorum. Ve özellikle Libya başta olmak üzere Somali, Sudan, Suriye, Irak ve son olarak İran'daki gelişmelerden dersler çıkararak...

(Mikrofon otomatik cihaz tarafından kapatıldı)

TBMM BAŞKANI NUMAN KURTULMUŞ - Tamamlayınız, buyurun.

DOĞAN BEKİN (İstanbul) - ...kendi iç barışımızı sağlayacak olan bu önemli adımların bir an önce atılmasının çok çok zaruri olduğunu bir kez daha burada ifade etmek istiyoruz çünkü bir ülkenin zayıflığı, diğer sömürgeci kolonyal güçlerin o ülke üzerinde daha güçlü tasarruf sahibi olmalarına yönelik adımlarını daha sıkılaştıracaktır. Biz, burada siyasi partilerin büyük çoğunluğunun konsensüsüyle oluşan bu Komisyonun çalışmalarının çok değerli olduğunu ifade etmek istiyoruz.

Burada, 1895'te Diyarbakır'da akıl insanların, 400 akıl insanın bir araya gelerek...

(Mikrofon otomatik cihaz tarafından kapatıldı)

TBMM BAŞKANI NUMAN KURTULMUŞ - Tamamlayınız, buyurun.

DOĞAN BEKİN (İstanbul) - ...ortak bir deklarasyon yayınladığını ve bu deklarasyonun da kaleme alınmasında büyük emeği olan Diyarbakırlı Mutasarrıf Said Paşa'nın oğlu ünlü şair Süleyman Nazif Efendi'yi de burada anmadan geçemeyeceğiz ve kendisi de aynen şu andaki ortam gibi bir deklarasyon kaleme alarak Devlet-i Âliyye'ye göndermişti ve burada da Türk'üyle, Arap'ıyla, Kürt'üyle herkesin kardeş olduğunu ve hiçbir sorunlarının olmadığını burada özellikle ifade etmek istiyoruz bir kere daha.

Burada bizim Güneydoğulu olmamız hasebiyle biz bu mevcut sorunlara yakinen şahit olan insanlarız.

(Mikrofon otomatik cihaz tarafından kapatıldı)

TBMM BAŞKANI NUMAN KURTULMUŞ - Buyurun, tamamlayın.

DOĞAN BEKİN (İstanbul) - Burada elbette insanlarımız arasındaki tarihî bağlar her ne kadar yaklaşık elli yıldan beri yürüyor olsa da bu teröre yenik düşmemiştir ve insanlar arasındaki etle kemik hâline dönüşmüş olan bu birliktelik artarak devam etmektedir. Bunun da artık yasal zeminde, daha demokratikleştirecek şekilde adımlarla taçlandırılması elbette ki Türkiye'nin artık teröre değil de kalkınmaya, gelişmeye ve dünya ülkeleri arasında yeniden lider ülke konumuna gelmesini sağlayacaktır.

(Mikrofon otomatik cihaz tarafından kapatıldı)

TBMM BAŞKANI NUMAN KURTULMUŞ - Buyurun, tamamlayınız.

DOĞAN BEKİN (İstanbul) - Bu vesileyle, başta iktidar partisi olmak üzere burada büyük efor harcayan tüm vekil kardeşlerimi ve değerli basın mensuplarımızı en kalbî duygularla selamlıyorum.

Saygılar sunuyorum efendim.

Teşekkür ederim.

TBMM BAŞKANI NUMAN KURTULMUŞ - Teşekkür ederim.

EMEP adına İskender Bayhan, buyurun.

İSKENDER BAYHAN (İstanbul) - Teşekkür ediyorum Başkan.

Ben de sözlerime Komisyon çalışmalarına barış, eşit ve demokratik haklar için çaba sarf eden ve bu konuda emeği geçen herkese teşekkür ederek başlamak istiyorum. Basın emekçileri ve çalışmalarımızı kolaylaştıran Meclisin emekçilerine de özel olarak katkılarından dolayı teşekkürlerimi sunuyorum.

Komisyon çalışmalarının son aşamasına gelmiş bulunuyoruz, yaklaşık beş buçuk ay süren bir çalışmanın rapor taslağını değerlendirip onaylayacağız. Rapor taslağının değerlendirilmesini İmralı süreci ve Komisyon çalışmalarının toplamı üzerinden kimi önemli hususların altını çizerek yapmanın yararlı olacağı kanaatindeyiz.

Bilindiği gibi, işçilerin, emekçilerin çıkarlarını savunan bir parti olarak Komisyonunda yer aldığımızı sürecin en başından beri vurguladık. Kuruluşundan bu yana Komisyon çalışmalarında Kürt sorununun barışçıl ve demokratik çözümünü savunduk, bunun için atılması gereken somut adımları dile getirmeye çalıştık, PKK'nin fesih ve silah bırakma kararını bunun bir dayanağı olarak gördük, Türk ve Kürt uluslarından bütün işçi sınıfımıza ve emekçilere karşı sorumlu bir tutumla hareket etmeyi esas aldık, Komisyon çalışmalarına katılan ve grubu olmayan partilerin karar alma süreçlerine katılımındaki antidemokratik tutumu eleştirdik. Bu antidemokratik tutum ne yazık ki rapor yazım sürecinde de devam etti, talep ettiğimiz hâlde rapor yazım grubunun çalışmalarına katılamadık, raporun taslak hâlini ise iki gün önce alabildik.

Hazırlanan rapor taslağının 7 başlığından özellikle ilk 5'i Komisyonun bugüne kadarki çalışmalarının ortaya çıkardığı birikimden oldukça uzak bir içeriktedir. Esas olarak saray rejiminin ideolojik-politik hattını ve AKP-MHP tarafından sunulan raporların yaklaşımını yansıtmaktadır. Bu 5 başlıktan oluşan bölümlerin yerine Komisyon Başkanının görevlendirdiği uzmanlar tarafından hazırlanan analiz raporunun konulması bile Komisyonumuzun çalışmalarının kamuoyuyla paylaşılması ve raporlaştırılması açısından gerçekçi olurdu. Bu durum, 6'ncı ve 7'nci başlıklardaki sınırlı ve tartışmalara açık önerileri de gölgede bırakıyor; dahası, bu bölümler arasında tutarsızlıklara neden oluyor. Örneğin, silah bırakma ve yapılacak yasal düzenlemelere ilişkin öncelik ve eş zamanlılık bağıntısı raporda çelişkili bir şekilde yer alıyor; 5'inci başlığın ikinci ve üçüncü paragrafları ile 6'ncı başlığın ikinci alt başlığının ilk iki paragrafı bunu somut olarak gösteriyor. Rapor bütünüyle kamuoyuyla paylaşıldığı için bu maddeler karşılaştırılabilir.

Raporda "Kürt sorunu" ifadesi bir kez bile geçmiyor. "Problem" deniyor, "sorun" deniyor, "mesele" deniyor, "Kök nedenler var." deniyor ama sorunun adı ve nedenlerin kendisi yok. Yetmiyor, bir de terör sorunu ve terörsüz Türkiye asıl hedef olarak ifade ediliyor. Bırakalım ana dilinde eğitimi ana dili hakkı bile kavram olarak geçmiyor, üstü örtük bir şekilde ifade ediliyor ama aksi yönde bir ifadeye ihtiyaç olmadığı hâlde Türkçenin resmî dil statüsü özellikle vurgulanıyor.

Evet, bütün ulusal inkâr ve baskı politikalarına, türlü provokasyonlara rağmen Türk ve Kürt halklarının kardeşlik duygusu bozulmamıştır, bozulmamıştır; halklar düşmanlaştırılmamıştır. Bu bir gerçektir ancak bu gerçek Türk ve Kürtlerin eşit haklara dayalı, bir arada, barış içinde yaşaması konusunda devlet yönetiminin ve bugüne kadar hükûmetlerin izlediği yanlış politikaların varlığı gerçeğini ortadan kaldırmıyor. Her şeyi sadece terör parantezine alarak izah etmek doğru değildir, ülkeyi de bizi de ilerletmez. Bunun içinde faili meçhul cinayetler, gözaltında kayıplar, yargısız infazlar ve benzeri halka karşı işlenmiş suçlara ilişkin tek bir cümle bulunmaması rapor taslağında önemli bir eksikliktir. Komisyon dinlemelerinde dün ve bugün iktidar temsilcisi konumundaki kurum ve kişilerin bizzat ifade etmelerine rağmen, devlet ve hükûmetlerin yanlış politikalarına ilişkin eleştiriler ya da öz eleştirel tek bir cümle bile raporda yer almıyor. Türk'ün gururu her vesileyle gözetilirken Kürt'ün onuru, kardeşlik tarihi ve kardeşlik hukuku içerisinde sıkışıp kalıyor.

Gerek İmralı sürecine ilişkin gerekse Komisyon çalışmaları konusunda Türk'üyle Kürt'üyle, Ale-vi'siyle Sünni'siyle işçi ve emekçiler içerisinde iki eğilim öne çıkmaktadır. Önemli bir kesimi saray iktidarının ve Cumhur İttifakı'nın bu süreci kendi siyasi çıkarları için değerlendirdiğini düşünmekte, barış ve demokratikleşme konusunda somut adım atılacağına inanmamaktadır. Önemli bir kesimi de PKK'nin silah bırakma kararının ciddiyetine inanmamakta, fesih kararının pratikte karşılığının olmayacağını düşünmektedir. Komisyon raporunun bu kaygıları giderecek, barışın sağlanacağına olan güveni artıracak bir içerik ve somutluk taşıması gerekir.

(Mikrofon otomatik cihaz tarafından kapatıldı)

TBMM BAŞKANI NUMAN KURTULMUŞ - Tamamlayın, buyurun.

İSKENDER BAYHAN (İstanbul) - Ancak raporun özellikle ilk 5 bölümü bizim açımızdan bu nitelikten oldukça uzaktır. Yine, silah bırakan PKK üyeleri ve bugüne kadar Kürt sorununun çözümü-
nünü savunduğu için terörist ilan edilip cezaevine konulan bütün yurttaşlarımızın -seçilmişler de dâhil- bu raporu okuduğunda eve dönüş konusunda yasal düzenlemelerin yapılacağı güvenini elde etmesi gerekir, siyasi bir genel af konusunda güven duyması gerekir; bunu başından beri vurguladık ancak raporun böyle bir özelliği ne yazık ki yok.

Raporda AİHM ve AYM kararlarına eksiksiz uyulması üzerinden tespit ve öneriler yer almaktadır. Yine, hasta ve yaşlı mahpusların durumu, idare ve gözlem kurullarının hak ihlalleri açıkça ifade edilmektedir. Bu durumda, umut hakkının zikredilmekten kaçınılması tamamen politik bir tercihtir. Bu konu on yıllardır hapisanelerde tutulan çok sayıda mahpusu doğrudan ilgilendirmektedir ve bu nedenle hak olarak tespiti dahi elzemdir. Öte yandan, özü itibarıyla ayrımcı düzenlemeleri esas alan ve yapısal sorunlardan kurtarılamayan infaz hukuku, hapisanelerde yaşanan hak ve özgürlüklerin ihlalinin temel sebebidir. Bu hususta ihlalleri giderecek fiilî düzenlemelerin ve yasa iyileştirmelerinin hızla yapılması şarttır.

Yine, rapor taslağı kayyum konusunda mevcut durumdan daha ileri bir düzenlemeyi içermektedir. Bu sınırlı da olsa olumlu bir durumdur ancak atanmışların seçilmişler üzerindeki vesayetini

ve bürokratik oligarşinin üstünlüğü pratiğini değiştirecek demokratik düzenlemelere olan ihtiyaç büyük oranda devam etmektedir.

Rapor bölgenin kalkınması, Kürt illerinin ekonomik gelişimi konusunda işçilerin, emekçilerin, köylülerin, küçük üreticilerin çıkarını temel alan bir anlayıştan uzaktır. Sermayenin yatırımı ve teşviklerini temel almakta, mevcut kapitalistleri ve yenilerini zengin etmeyi öncelemektedir; bu açıdan da olumlu karşılamak mümkün değildir.

Sonuç olarak, rapor taslağını mevcut hâliyle onaylamamız partimiz açısından mümkün değildir.

(Mikrofon otomatik cihaz tarafından kapatıldı)

TBMM BAŞKANI NUMAN KURTULMUŞ - Tamamlayın, buyurun.

İSKENDER BAYHAN (İstanbul) - Onun için, “hayır” oyu kullanacağız, bunun gerekçelerini daha ayrıntılandırmak mümkündür ancak eklerde yer alan parti raporumuzun kapsamı bu açıdan yeterlidir diye düşünüyoruz. Raporun 6’ncı ve 7’nci maddelerindeki yasal düzenleme önerilerini ise önemli bulduğumuzu belirtmek istiyoruz.

Önümüzdeki dönemde kalıcı barışa ve demokratikleşmeye hizmet edecek yasal düzenlemeler için çalışacağımızı ve Mecliste bu konuda gerekli yasaların çıkarılması için atılacak en küçük somut adımı bile destekleyeceğimizi belirtmek istiyoruz.

Son olarak, bütün milliyet ve inançlardan işçi ve emekçilere, gençlerimize seslenmek istiyorum: Bölgede barış, içeride, Türkiye’de gerçek bir demokrasi ihtiyacı her geçen gün artmaktadır. Ekmek, adalet, barış ve özgürlük mücadelesi et ile tırnak gibidir. Barış ve demokratik haklar ekmek gibi, su gibi bir ihtiyaçtır ve bütün bu değerlerin toplumsal yaşama hâkim kılınması sizlerin eseri olacaktır. Emperyalistlere ve iş birlikçilerine verilecek en iyi ve somut yanıt da bu olacaktır. Bunun için, birlik, dayanışma ve mücadelenizi büyötmeye devam edin.

Saygıyla selamlıyorum. Teşekkür ederim.

TBMM BAŞKANI NUMAN KURTULMUŞ - Son sözü HÜDA PAR adına Genel Başkan Sayın Zekeriya Yapıcıoğlu’na veriyorum.

Buyurun.

ZEKERİYA YAPICIOĞLU (İstanbul) - Teşekkür ediyorum Sayın Başkanım.

Millî Dayanışma, Kardeşlik ve Demokrasi Komisyonu tarafından hazırlanan ortak rapor Türkiye’nin en temel meselelerinden biri olan Kürt meselesi ve buna bağlı gelişen şiddet ve terör sarmalının sonlandırılması noktasında birtakım tespit ve çerçeve öneriler içermektedir. Akan kanın durması, şiddetin son bulması ve toplumsal barışın sağlanması ve kardeşlik hukukunun tesisi noktasında ortaya konulan her türlü iyi niyetli çaba kıymetlidir, takdir ediyoruz ve destekliyoruz. Raporun hazırlanma yöntemi ve içeriğinde yer alan eksiklikler, yanlış metodolojik yaklaşımlar ve çözüm vizyonundaki isabetsizlikler nedeniyle bu şerhi de düşme ihtiyacı hissediyorum. Öncelikle taslağın son hâlini aldıktan sonra dün sabah itibarıyla tarafımıza tevdi edilmesi grubu bulunmayan partiler

olarak rapora ve sürece yeterli katkıyı sunamamamıza neden olmuştur. Zamanın kısıtlı olması nedeniyle raporda tespit ettiğimiz eksiklik ve yanlışlara kısaca değineceğim. Ayrıca, Komisyon Başkanlığına sunulmak üzere tespit, öneri ve eleştirilerimizi yazılı olarak hazırlamak üzere makul bir süre verilmesini de talep ediyorum.

Sayın Başkan, saygıdeğer Komisyon üyeleri; Raporda Kürt-Türk ilişkilerinin tarihsel arka planı ele alınırken bin yıllık kader birliğinin esaslarından biri olarak “ortak inanç” ibaresine de yer verilmiştir. Ancak bu ibarenin içi doldurulmamış, inançtan kastın bu coğrafyanın mayası olan ve bu milletin yüzde 90’ından fazlasının dini olan İslam olduğu açıkça vurgulanmamıştır. Kürtlerin ve Türklerin tarih boyunca sergiledikleri o muazzam dayanışmanın ve Malazgirt’ten bugüne gelen kardeşliğin temeli ve dayanağı aziz İslam dinidir. Bu hakikatin adıyla anılmaması ve “ortak inanç” gibi bir kavramın kullanılmasıyla getirilmesi meselenin ruhunu ıskalamak demektir. Kardeşlik hukuku, temeline açık ve güçlü bir vurgu yapılarak ve adalet anlayışıyla ihya edilebilir.

Raporda önceki çözüm çabalarına da değinilmiştir. Önceki süreçlerde yapılan yanlışların kısmen de olsa tekrarlanması üzücüdür. Tekrarlanan en bariz yanlışlardan biri Kürt meselesiyle PKK’nin şiddet olgusunun yeterince ayrıştırılamamış olması yani asırlık Kürt meselesinin kırk yıllık şiddet sorununa indirgenmesidir. Her ne kadar raporda Kürt meselesinin kök nedenlerinin ortadan kaldırılması gerektiğine dair bir vurgu yapılmışsa da anayasal düzende inkâr, ana dili üzerindeki engeller ve benzeri kök nedenlere yönelik somut ve köklü çözüm önerilerine yer verilmemiştir. Sorunun adı eksik konmuş, reçetesi de eksik kalmıştır. Bu durum meselenin yine bir asayiş ve güvenlik parantezine mahkûm edilmesi riskini taşımaktadır.

Raporda hak ve hürriyetlerin genişletilmesiyle adaletin tahkimi gibi asgari devlet yükümlülüklerinin silahlı örgütün varlığının sona erdirildiğinin tespiti şartına bağlanması da doğru olmamıştır. Raporda yer alan “Silahlı terör örgütünün varlığının sona erdirilmesinin güvenilir biçimde tespitiyle birlikte eş zamanlı olarak kamu düzeninin korunması, hak ve hürriyetlerin genişletilmesi, toplumsal bütünleşmenin güçlendirilmesi ve adalet duygusunun tahkimi gibi başlıca konular öncelikle ele alınacaktır.” şeklindeki ifade bu isabetsiz yaklaşımın eseridir. Temel haklar pazarlık konusu yapılamaz ve hiçbir silahlı yapının varlığına ve yokluğuna rehin bırakılamaz. Adalet her şart altında tesis edilmelidir, aksi bir yaklaşım haklarının şarta bağlı ihsan olduğu algısını pekiştirir ki bu hukuk devleti ilkesiyle bağdaşmaz.

Raporda devletin yürüttüğü güvenlikçi politikaların bir zorunluluk olarak kabul edilmesi geçmişte yaşanan hukuksuz uygulamaları meşrulaştırıcı veya yaşattığı acıları yok sayan bir dil oluşturmaktadır. Oysa faili meçhul cinayetler, yargısız infazlar, gözaltında kayıplar, cezaevlerinde sistematik olarak yıllarca süren ve gözaltındaki insanlık dışı işkenceler; yakılan, boşaltılan köyler ve zorunlu göçler hiçbir şart altında mazur ve meşru görülemez. Raporda “Uzun yıllar boyunca süren bu büyük problem siyaseti ve devleti güvenlikçi reflekslerle hareket etmeye mecbur bırakmıştır.” şeklindeki bir ifade tarzı yerine, yapılan yanlışların net bir dille mahkûm edilmesi ve bu pratiklerin bir daha asla tekerrür etmeyeceğine dair hukuki ve siyasi güvencelerin verilmesi gerektiğine vurgu yapılması daha doğru, daha adil ve daha yapıcı bir yaklaşım olacaktır.

(Mikrofon otomatik cihaz tarafından kapatıldı)

TBMM BAŞKANI NUMAN KURTULMUŞ - Tamamlayınız, buyurun.

ZEKERİYA YAPICIOĞLU (İstanbul) - Terörsüz Türkiye ve terörsüz bölge hedefiyle başlatılan sürecin sadece “PKK’sız bir Türkiye” hedefine indirgenmesi stratejik bir hatadır. Sadece tek bir örgüte özgü düzenleme yapılması eksik kalacak, hâlihazırda silah kullanan ve bırakması teşvik edilmesi gereken ya da geçmişte silah kullanmış olup hâlihazırda şiddet eylemlerini tamamen terk etmiş örgüt ve yapıları da içine alacak genel ve kapsayıcı bir hukuki çerçevenin oluşturulması şarttır. Yapılacak bir hukuki düzenleme, kişilerin veya örgütlerin ismine değil şiddeti terk etme iradesine endekslenmelidir. Öngörülen kanuni düzenlemelerin yapılması için örgütün tasfiyesinin tamamlanması gibi belirsiz bir tarihin beklenmesi yanlıştır. Güven tesisi ve sürecin ciddiyeti açısından düzenlemelerin şimdiden yapılması ve kime, nasıl bir hükmün uygulanacağını netleşmesi gerekir.

(Mikrofon otomatik cihaz tarafından kapatıldı)

TBMM BAŞKANI NUMAN KURTULMUŞ - Tamamlayınız, buyurun.

ZEKERİYA YAPICIOĞLU (İstanbul) - Ayrıca bu düzenlemelerin geçici bir süreliğine uygulanması da doğru değildir. Tayin edilen en kısa sürede amaç hasıl olmazsa yeni bir düzenlemeyle süre uzatmak, Komisyonun görev süresini uzatmaya benzemez. Kişiye veya somut bir örgütsel yapıya özel kanun yapmak hukukun evrenselliği ilkesine de aykırıdır. Yapılacak iyileştirmeler, kişiye veya döneme özel değil hukuki güvenliği sağlayan, kalıcı ve genel nitelikte olmalıdır. Şiddetin tamamen sona erdiği, kardeşlik hukukunun tesis ve tahkim edildiği bir Türkiye mümkündür. Bu hedef için daha fazla çaba, samimi bir yaklaşım ve cesur adımlar gerekir.

En yakın zamanda gerçekleşmesi dileğiyle bütün Komisyon üyelerini ve siz Sayın Başkanı ve değerli basın mensuplarını saygıyla ve muhabbetle selamlıyorum, ramazanışerifimizi de tebrik ediyorum.

TBMM BAŞKANI NUMAN KURTULMUŞ - Teşekkür ediyorum.

Değerli arkadaşlar, ilk sözü YENİ YOL Grubuna verdiğimiz için YENİ YOL Grubu altı dakika konuştu, dört dakika alacağı var. Eğer konuşmak isterlerse YENİ YOL Grubundan ya 1 kişiye ya da 2 kişiye ikişer dakika söz verebilirim.

Sayın Bilici, buyurun.

MUSTAFA BİLİCİ (İzmir) - Sayın Başkanım, Bülent Bey “Dört dakika konuştuk, altı dakika alacağımız var.” diyor.

Sayın Başkan, değerli Komisyon üyeleri, değerli basın mensupları; bugün yalnızca basit bir rapor için toplanmadık, bugün aynı zamanda Türkiye’nin yıllardır taşıdığı önemli, ağır bir meseleye nasıl baktığımızı da ortaya koymaya çalışacağız. Önce şu gerçeği net biçimde ifade edelim: Şiddetin, silahın ve vesayetin hiçbir meşru zemini olamaz. Demokratik bir ülkede hak aramanın yolu silah-tan değil sandıktan ve siyasetten geçer. Hiçbir amaç insan hayatından daha kıymetli değildir, bu

konuda en küçük bir tereddüdümüz yoktur ancak aynı açıklıkla şunu da söylemek zorundayız: PKK ile Kürt meselesini eşitlemek, meseleyi bilinçli ya da bilinçsiz biçimde daraltmaktır. Kürt meselesi yalnızca bir güvenlik başlığı değildir; bu mesele, eşit yurttaşlık, adalet, temsil, kimlik, kültürel haklar ve demokratik katılım meselesidir. Bugüne kadar yaşadıklarımız bize şunu gösterdi: Siyaset alanı daraldığında, ifade özgürlüğü kısıtlandığında, hukuk zayıfladığında toplumsal gerilim artıyor; insanlar kendilerini demokratik yollarla ifade edemediklerinde sorunlar birikiyor ve derinleşiyor. Oysa demokratik siyaset güçlendikçe sorunlar konuşulabilir hâle gelir. Konuşulabilen sorun çözülebilir, bastırılan sorunsu elbette ki büyür. Seçilmiş belediye başkanlarının yargı süreçleri tamamlanmadan idari kararlarla görevlerinden uzaklaştırılması ve yerlerine atama yapılması demokratik temsil ilkesini zedelemektedir. Sandıkta ortaya çıkan iradenin idari tasarruflarla bertaraf edilmesi sadece bir kişiyi değil o kişiye oy veren milyonları etkiler. Demokratik siyasetin önünü açmak istiyorsak seçilmişlerin iradesine saygı göstermek zorundayız. Hukuki süreçler elbette işletilmelidir ancak bunun yolu peşin hüküm ve toptancı uygulamalar olmamalıdır. Kalıcı toplumsal barış için güçlü bir hukuk devleti, gerçek bir ifade ve örgütlenme özgürlüğü, yerel demokrasinin güçlendirilmesi ve seçilmiş iradeye saygı gereklidir. Kimlik ve kültürel alandaki hakların güvence altına alınması bir ülkeyi zayıflatmaz, tam tersine güçlendirir. Eşit yurttaşlık bir taviz değil cumhuriyetin asli vaadidir.

Ülkemizin bir bölgesindeki demokrasi eksikliği diğer bölgelerinde de hissedilir. Doğuda hukukun zayıflaması batıda da güven duygusunu aşındırır. Adalet bir yerde yara alırsa aslında hepimiz yara alırız. Gerçek millî birlik, herkesin kendini bu ülkenin eşit ve onurlu yurttaşı olarak hissetmesiyle mümkündür. Birlik inkârla kurulmaz, baskıyla kalıcı hâle gelmez, suskunlukla güçlenmez; birlik, adaletle, özgürlükle ve karşılıklı saygıyla inşa edilir.

(Mikrofon otomatik cihaz tarafından kapatıldı)

TBMM BAŞKANI NUMAN KURTULMUŞ - Devam edin.

MUSTAFA BİLİCİ (İzmir) - Tamamlıyorum.

Demokrasi terörü meşrulaştırmaz, tam tersine terörün beslendiği zemini ortadan kaldırır çünkü güçlü bir demokratik siyaset şiddetin alternatifi değil panzehridir. Bugün burada tarihi bir sorumluluğumuz var. Şiddeti net biçimde reddeden ama aynı zamanda demokratikleşme cesareti gösteren bir perspektifi savunmak zorundayız. Eğer gerçekten kalıcı bir çözüm istiyorsak hukuk devletini yeniden güçlendirmeli, demokratik siyasetin önünü açmalı, engelleri kaldırmalı ve sandığın iradesine koşulsuz saygı göstermeliyiz. Türkiye bunu başarabilecek bir ülkedir, yeter ki sorunları makyajla gizlemek yerine cesaretle yüzleşelim ve çözümü demokraside arayalım.

Sayın Başkanım, bizim grup olarak rapora “evet” oyu vereceğimizi ifade ediyorum.

Ramazanışerifinizi tebrik ediyorum, hayırlara vesile olmasını diliyorum.

(Mikrofon otomatik cihaz tarafından kapatıldı)

TBMM BAŞKANI NUMAN KURTULMUŞ - Tamamlayınız lütfen.

MUSTAFA BİLİCİ (İzmir) - Emeği geçen başta siz olmak üzere Sayın Cumhurbaşkanımıza ve diğer siyasi partilerimizin genel başkanlarına, Komisyon üyelerine, uzman arkadaşlarımıza, basın mensuplarına teşekkür ediyor, saygılar sunuyorum.

TBMM BAŞKANI NUMAN KURTULMUŞ - Teşekkür ediyorum.

Son olarak, Sayın Ekmen, iki artı bir, buyurun.

MEHMET EMİN EKMEN (Mersin) - Sayın Başkanım, teşekkür ediyorum.

Ben de sizin şahsınızda süreci bugüne taşıyan bütün emektarlara teşekkür ediyorum. Böyle bir konjonktürde, böyle bir ortak raporun yazılmış olması şüphesiz önemlidir ancak raporda hak ettiği yeri bulmayan özgürlükler, hukuk devleti, güçler ayrılığı ilkesi gibi Kürt meselesinin kök sebeplerini ortadan kaldırmak açısından ana dil, vatandaşlık, yerel yönetimler mevzusunun da yer almamış olması ancak bu sürecin, bir çözüm süreci değil, fesih ve silahsızlanmayı merkeze alan bir süreç olarak kabulü hâlinde anlaşılır olacaktır. Aksi durumda, hukuk devletini tesis etmeyen, tam demokratikleşme sağlamayan, kök sebepleri ele almayan hiçbir süreç kalıcı bir sonuç üretmeyecektir.

Sayın Başkanım, Anayasa Mahkemesi ve AİHM kararlarının uygulanmasına dair güçlü bir referans varken Türk adli ve idari yargısının, Yargıtay ve Danıştay denetiminden geçmiş, takipsizlik ve beraat kararlarının alınmış olduğu birtakım kararlarının uygulanmamasına dair raporda bir hususun dercedilmemiş olması ciddi bir eksikliktir. Kamuoyunda “KHK mağduriyeti” olarak bilinen, yargı kararlarının uygulanmamasından kaynaklanan sorunun giderilmesi sürece olan güveni artıracaktır.

Kayyum uygulamasına son verilmesine dair tavsiye yerinde ancak eksiktir. Bakanlığın görevden alma işleminin Danıştay onayıyla tamamlanması hâlinde sürecin hukukiliği güçlendirilecek ve idari vesayet azaltılacaktır. Aksi durumda, sadece Meclisten seçim yapılması yeterli olmayacaktır. Yetişkinlerin dahi sokakta güvenli bir şekilde yürüyemediği, kadına ve çocuğa karşı her gün bir şiddet vakasının giderek arttığı bir dönemde İnfaz Yasası'na ilişkin ilkeler arasında “caydırıcılık” ilkesinin sayılmamış olmasını ancak bir unutkanlık hâli olarak kabul etmek mümkündür. Aksi takdirde, caydırıcı olmayan bir infaz sistemine referans verilemez.

Sayın Başkanım, bu sürecin çok olumlu yönleri oldu ama en belirgin eksikliklerinden biri yasama sürecinin gecikmesiydi. Örgüt fesih iradesini ortaya koyduğu an yasa çıkmalıydı. Burada feshin tespiti sürecine dair bir yumuşama gözüküyor ama yasanın çıkarak fesih ve tasfiye sürecinin eş zamanlı yürütülmesi gerektiği açıktır. Ümit ediyoruz, bayrama kadar bu yasa Meclise gelir ve bu raporda ortaklaşma gibi, yasanın hazırlanmasında arka planda ilgili kurumlar muhataplarıyla ortaklaşır, sonra da siyasi partilerle ortaklaşma gözetilir.

Sayın Başkanım, hukuk, adalet, özgürlük, demokrasi ve temel hakları içeren hususlardan hiçbiri bu sürece rehnedilemez, behemehâl bir program dâhilinde hayata geçirilmelidir.

Türkiye Büyük Millet Meclisinin süreçle tek bağı bu Komisyondur. Bu Komisyonun da görev süresinin sona ereceği dikkate alındığında, mutlaka bir mekanizma üretilmeli, yürütme tarafından periyodik raporlar Türkiye Büyük Millet Meclisinin...

(Mikrofon otomatik cihaz tarafından kapatıldı)

TBMM BAŞKANI NUMAN KURTULMUŞ - Tamamlayınız.

Buyurun.

MEHMET EMİN EKMEK (Mersin) - Yürütme tarafından hazırlanacak raporlar, Türkiye Büyük Millet Meclisinin demokratik denetimine ve katılımına mutlaka açılmalıdır.

Sayın Başkanım, çok önemli bir eşiği aştık, herkesin eline sağlık ama işler aslında belki de yeni başlıyor. Yasa, yasanın uygulanması, uyum ve devamında ve o günleri beklemeden demokratikleşme ve hukuk adımları önemlidir ama toplumun bu konuya iknası da önemlidir. Sayın Cumhurbaşkanının artık Komisyonumuza ve Meclisimize referans vermekle birlikte kendisinin de topluma bu yasanın neyi gerektirdiğini ve bu sürecin nihai amacının Türkiye'ye katkısını açıkça anlatması gerekir. Aksi takdirde, toplumsallaşma yönündeki eksiklik, İmralı kararına toplumdan gelen itirazlarda olduğu gibi yasama faaliyeti ve devamında birçok noktada da bazı itirazlar doğurabilir.

Çok kritik bir eşiği hep birlikte aşıyoruz.

(Mikrofon otomatik cihaz tarafından kapatıldı)

TBMM BAŞKANI NUMAN KURTULMUŞ - Tamamlayın, buyurun.

MEHMET EMİN EKMEK (Mersin) - İnşallah, bu süreci başarıyla tamamlamayı da Rabb'imiz bu dönem faaliyet gösteren Meclisimize ve bu iktidara nasip eder diyorum.

Teşekkür ediyorum.

TBMM BAŞKANI NUMAN KURTULMUŞ - Teşekkür ediyorum.

Değerli arkadaşlar, böylece görüşmeleri tamamlamış olduk.

Öncelikle şunu ifade etmek isterim: Raporun ekinde yer alan siyasi partilerimizin tutum belgeleri zaten bu konuya ilişkin kendi görüşlerini çok açık ve çok teferruatlı bir şekilde dile getiriyor. Bu çalışmalarda yaptığımız müzakereler sonucu ortaya çıkan bu rapor ise bir partinin ya da birkaç partinin raporu değil bütün partilerin uzlaşarak ortaya çıkarmış olduğu bir rapordur. Dolayısıyla, bundan sonraki süreçlerde de inşallah bu raporda dile getirilen hususlarının uygulanması mümkün olur.

Ben, şimdi, müzakeresini tamamladığımız rapor hakkında sizlerin oylarınıza müracaat edeceğim.

Raporu kabul edenler... Kabul etmeyenler... 2 arkadaşımızın itirazı kaydıyla rapor kabul edilmiştir. Hayırlı uğurlu olsun.

Değerli arkadaşlar, müsaade ederseniz önce bu süreçle ilgili birkaç şey de ifade edeyim. Çok teşekkür ediyorum yani yaptığımız bu toplantıya, buraya gelene kadar nice arka kapı diplomasisi yaparak bu toplantıları olgunlaştırdık. 47 kabul oyu, 2 ret oyu var, 1 arkadaşımız da çekimser kaldı. Şimdi, buraya gelene kadar hakikaten arka kapı diplomasisi yapıldı. Özellikle koordinatör arkadaşlarıma çok teşekkür ediyorum. Ben tabii çok fazla konuşmuyorum ama ilk raporlar ortaya çıktığında, şunu samimiyetle söyleyeyim, neredeyse hiçbir partinin ortak iki cümlesi yoktu. "Cümle"yi

fikir anlamında söylüyorum. Arkadaşlarımız kendi görüşlerinde direktmek yerine herkes kendince olabileceği söyleyerek, olabileceği kabul ederek -partiler adına söylüyorum- ortak bu noktaya gelindi. Bu uygulamayla birlikte raporun yazımı, hazırlanması tam manasıyla bir demokrasi örneğidir, Komisyon çalışmaları demokrasi örneğidir ve inşallah, Türkiye demokrasisinin en önemli kazanımlarından biri olacaktır. Karşısındakini susturmadan ya da karşısındakine rüşvetikela söz etmeden sözün ne kadar rahat bir şekilde kullanılabileceğini bu Komisyon çalışmaları gösterdi. Hepinize ayrı ayrı teşekkür ediyorum.

Ben de hem sizler adına hem şahsım adına aziz milletimizin ramazanını tebrik ediyorum. İnşallah, ramazanın esenlik, barış havası Türkiye’de de bu meselenin çözülmesiyle ilgili umutları artıracak, milletimizin beklentilerini yükseltecektir.

Son olarak şunu söylemek isterim: Başta ifade ettiğim gibi, buradaki tutanaklar ek altı olarak Komisyon raporunun sonuna konulacaktır.

Komisyonunda bu kadar emek verdik, karşılıklı hukuklar oluştu, arkadaşlarımız birbirini daha yakın tanıdı. 10 Mart Salı akşamı -Parlamentonun da açık olduğu bir akşam- eğer kabul ederseniz müşterek olarak yine burada bir iftar yapalım, hep böyle zor konularda değil de iftar sofrasının huzur ve esenliği içerisinde yeniden bir araya gelelim diyorum.

Hepinize çok teşekkür ediyorum; hayırlı uğurlu olsun.

